

17 лютага 1995 г.

№ 7 (3779)

Кошт 200 руб.

АНТЫ- "БЕЛОРУССКАЯ НИВА"

Ганна СУРМАЧ: "Наш усходні "старэйшы" брат сёння прыкладае намаганні, каб скасаваць нашу самастойнасць. Вядома ж, у Расіі свае інтарэсы, і гэта можна зразумець. Але ж якія інтарэсы кіруюць тымі, хто ў Беларусі спрыяе гэтаму?"

3

РАЗЛОМ

Алесь ГІБОК-ГІБКОЎСКІ: "Русский вопрос" балючай стрэмкай тырчаў і будзе яшчэ доўга тырчаць у нашым сэрцы. Адсюль і раскол у грамадстве (а не бачыць яго толькі сляпы), адсюль і няпэўнасць статуса здавалася б незалежнай дзяржавы. Няпэўнасць — бадай што самая характэрная прыкмета сацыяльна-палітычнай палітры нашага часу".

5

САМОТНАЕ СТАІЦЬ НАД НАМІ НЕБА....

Новыя вершы Таісы БОНДАР.

8

ЖЫЦЦЯСОН

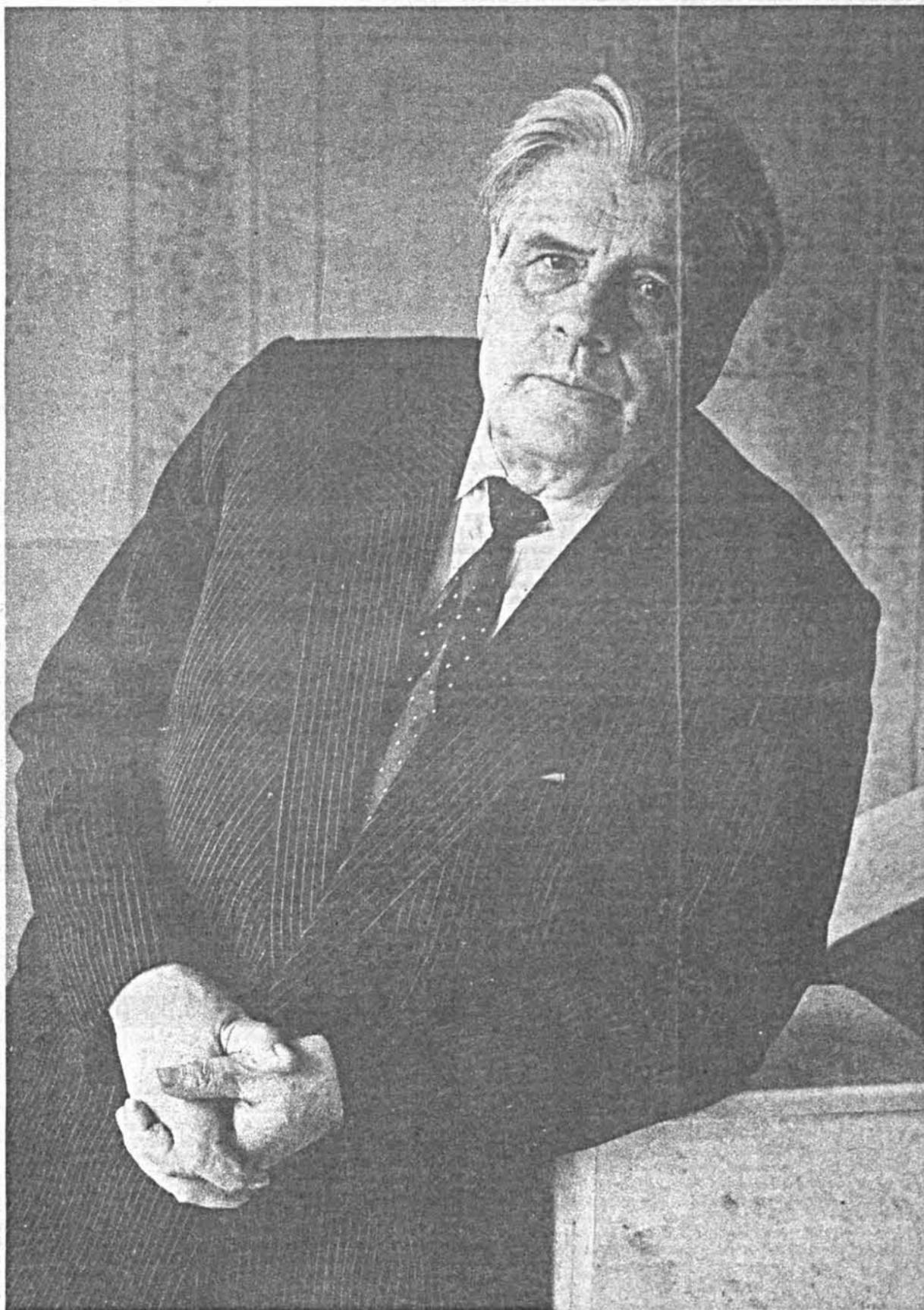
Апавяданне Барыса ПЯТРОВІЧА.

9

ХТО МЫ І КУДЫ ІДЗЁМ?

Яўген ЛЕЦКА: "Можна толькі пашкадаваць, што эміграцыя наша старэе, з кожным годам змяншаецца, што замяніць адданых патрыётаў Беларусі, за асобнымі выключэннямі, няма кім, бо пакаленне, якое нарадзілася і выгадавалася на чужыне, мае іншы менталітэт, іншае ўяўленне пра свой грамадзянскі і патрыятычны абавязак".

14—15

З ПАВАГАЙ ДА ПРАЎДЫ

Івану НАВУМЕНКУ — 70

Слаўны юбілей сустрэў адзін са старэйшых і знакамітых нашых пісьменнікаў — Іван Навуменка. Удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, ён прыйшоў у літаратуру як творца, што праўдзіва і ўсебакова паказаў у сваіх апавяданнях мужнасць і гераізм (адначасова і трагізм) пакалення, да якога належыць сам. Тэма мінулай вайны знайшла свой працяг і ў раманах І.Навуменкі. Разам з тым ён пільна прыглядаецца да дня сённяшняга, даючы падзеям прынцыповую і па-мастакоўску дасканалую ацэнку. Важкія набыткі Івана Якаўлевіча і як выдатнага крытыка, літаратуразнаўцы, даследчыка беларускай літаратуры. І ўвогуле ён з тых, кім ганарыцца нацыянальнае прыгожае пісьменства.

Віншуем Івана Якаўлевіча з 70-годдзем! Жадаем яму доўгіх год жыцця, новых яркіх твораў!

(Артыкул, прысвечаны творчасці юбіляра, чытайце на стар. 7).

Чалавек прасты, ці абывацель, звязвае інфляцыю найперш з ростам курсу долара і, адпаведна, зніжэннем курсу "зайчыка". Любілі спасылацца на гэта і рознага роду начальнікі, якія павышалі цэны то на праезд, то на хлеб, то на камунальныя паслугі. Маўляў, што ж вы хочаце, паглядзіце, як "вырас" долар: інфляцыя... Ужо месяц (рэкорд!) долар на Беларусі "стаіць" на месцы. А цэны? Цэны яго "не слухаюцца". Інфляцыя ў студзені па афіцыйных звестках склала каля 40 працэнтаў. І ўжо чыноўнік з Мінгарвыканкама, спасылаючыся на гэта (а не на долар), тлумачыць чарговае павышэнне цэн на камунальныя паслугі. Вось толькі наш мінімальны заробак ніхто не арыентуе і не прывязвае ні да інфляцыі, ні да "росту" долара.

САМІТ ТЫДНЯ

У Алматы адбылася чарговая сустрэча кіраўнікоў дзяржаў і ўрадаў краін СНД. На ёй падпісана яшчэ 13 дакументаў, "накіраваных на інтэграцыю краін Садружнасці". Па некаторых пытаннях беларуская дэлегацыя прытрымлівалася прынцыповай пазіцыі. Так, пры абмеркаванні праблем калектыўнай бяспекі А.Лукашэнка заявіў, што не накіруе ніводнага беларускага салдата за межы рэспублікі, паколькі ваенных інтарэсаў ні ў Таджыкістане, ні ў Казахстане, ні ў Расіі ў Беларусі няма. Наконт аховы знешніх межаў Садружнасці было заяўлена: кожная краіна павінна ахоўваць тую мяжу, якая праходзіць па яе тэрыторыі, Беларусь можа дапамагчы Таджыкістану, але толькі тэхнічна, узбраеннем, аб беларускім кантынгенте ў гэтай краіне не можа ісці і размовы... Уздымаліся таксама праблемы святкавання 50-годдзя Перамогі ў Вялікай Айчыннай вайне. Аднак у каторы раз саміт пацвердзіў: усеагульныя сустрэчы ператвараюцца ў простую гаварыльную, фармальна прынятыя дакументы забываюцца адразу пасля раз'езду. Значэнне маюць толькі двухбаковыя — асабістыя — сустрэчы кіраўнікоў дзяржаў, што адбываюцца падчас саміту.

РАШЭННЕ ТЫДНЯ

10 лютага парламент унёс змены ў Закон аб Вярхоўным Савеце, згодна з якімі ў зале пасяджэнняў забаронена з'яўляцца людзям са зброяй, у тым ліку і целаахоўнікам прэзідэнта. Дзіўнага нічога ў гэтым няма: падобная практыка існуе ва ўсіх цывілізаваных краінах, дзе парадак у парламенце ахоўвае спецыяльная служба, прымым не ўзброена. У нас жа гэтак рашэнне стала працягам супрацьстаяння прэзідэнта і парламента, якое пачалося напрыканцы мінулага года: вы нас выселілі з авальнай залы, мы вам забаронім прыносіць з сабою "цацкі"...

ЦЫТАТА ТЫДНЯ

"Чачэнцы, як і рускія, немцы, карэйцы і інш., хочуць працівання радзімы, спакойнай работы, свабоднага гандлю і празрыстых межаў з суседям. Але бачыць на вуліцах сваіх гарадоў і вёсак чужых салдат, жыць па чужым статуце ды яшчэ плаціць суседу падаткі — гэтага мала хто жадае. Хіба што за адчувальныя даброты далучэння да больш высокай цывілізацыі (як вырашыла дзяржава Пуэрта-Рыка, пажадаўшы ў 1952 годзе ўвайсці ў склад ЗША "на правах самакіравання"). Што ў складзе Расійскай Федэрацыі іх краіне жылося б лепш, многія думалі і ў Чачні. Але гэта было да вайны. Цяпер Каўказ убачыў такую Расію, да якой нельга далучацца. Ні на якіх умовах і ні пры якіх абставінах. Нельга далучацца да дзяржавы, якая замест таго, каб перад штурмам вывесці з зоны верагоднай вайны мірнае насельніцтва, лупіць па старых, жанчынах, дзецях артылерыйскіх калібраў — і нават не лічыць іх у стратах. Нарэшце, нельга далучацца да дзяржавы, якая кідае на смерць неабучаных хлопчыкаў, а загінуўшых пакідае на з'ядзенне сабакам. Пакуль Расія такая (а па прэзідэнтах, міністрах і генералах мяркуюць пра ўсю краіну) — для чаго ж да яе далучацца? Каб самім звар'яецца?" (З артыкула Уладзіміра САКАЛОВА "Пастка з мёртвай хваткай", "Общая газета", N 6)

ЛІЧБА ТЫДНЯ

На 127 мільярдаў рублёў выраслі ў студзені ўклады грамадзян Беларусі ў ашчадных банках краіны. Народ паверыў дзяржаве і, паквапіўшыся на высокі працэнт "росту" грошай, стаў даставаць іх з панчох і несці ў банк. Самы момант чыноўнікам (выпампаваўшы грошы) знізіць гэты працэнт...

ПУБЛІКАЦЫІ ТЫДНЯ

Некалі, у разгары "перабудовы", самым папулярным і чытальным жанрам у тоўстых маскоўскіх часопісах ды газетах была публіцыстыка. Да нас, на жаль, гэтая мода не паспела дакаціцца. Мо таму, што так і не з'явіліся ў нас свае публіцысты, якія маглі б аператыўна асэнсаваць сучаснасць і цікава падаць яе чытачам. Прыгадаюцца толькі асобныя публікацыі асобных аўтараў. А зараз і зусім надыйшоў крызіс жанру: замоук, патрапіўшы ў кіраўнікі прэзідэнцкай газеты, П.Якубовіч, рэдка выступае, заняўшыся арганізатарскімі справамі, А.Майсена... Бадай, толькі Анатоль Казловіч радуе і цяпер нас цудоўнай публіцыстыкай. Вось і на мінулым тыдні ягоныя аўтабіяграфічныя прытчы "Беларусы паміж небам і зямлёй" у "Народнай газеце" (NN 17, 18 і 19) сталі самай адметнай публікацыяй. (Дарэчы, "Беларусы..." трымаюць цікаўнасць чытачоў да сябе ўжо на працягу некалькіх месяцаў.) Шчырасць і смеласць аўтара спалучаюцца ў прытчах з любоўю да сваёй роднай зямлі, да таго адзінага на планеце куточка, дзе жыве Беларусь...

ЗВАРОТ ТЫДНЯ

Дэпутаты Віцебскага аблсавета У.Скана, Ю.Лаўрэнаў, В.Мурашкіна і інш. звярнуліся да Прэзідэнта Беларусі А.Лукашэнка з адкрытым лістом у сувязі са становішчам, якое склалася з выкананнем Закона аб мовах у Беларусі. "Мы — не праціўнікі рускай мовы, не лічым яе замежнай, далёкай ад моўнай практыкі народа Беларусі, — пішуць дэпутаты. — Падтрымка дзяржаўнай беларускай мовы пры поўных правах рускай і іншых моў на Беларусі не ёсць праява нацыяналізму, а ёсць жаданне не даць загінуць беларускай мове, культуры, нашаму народу. Мы, дэпутаты абласнога Савета, расцэнваем заяву некаторых палітычных сіл аб антырускай істэрыі на Беларусі, аб наступленні ў нас нацыяналізму не толькі як палітыканства, але і як палітычную правакацыю". Дэпутаты звярнуліся да прэзідэнта з прапановай: "не ствараць напружанасці ў грамадстве вакол моўнага пытання, адхіліць розныя прапановы аб рэфэрэндумах па такому далікатнаму пытання".

НАВІНА ТЫДНЯ

31 сакавіка г.г. будзе спынены выпуск у абарачэнне банкнотаў вартасцю 50 капеек, 1, 3 і 5 рублёў. Інфляцыя "з'ела" "ваверку", "зайца", "бабра" і "ваўка", дабіраецца ўжо і да "зубра"...

ЗНАХОДЛІВАСЦЬ ТЫДНЯ

Гомельскія студэнты правялі акцыю пратэсту ў адказ на збор подпісаў за аднаўленне СССР, які ля ўваходу ва ўнівермаг "Гомель" праводзіць мясцовыя камуністы. Ля таго ж універмага студэнты агітавалі працоўных падпісацца "за ўз'яднанне Рэспублікі Беларусь з Егіптам, народы якіх звязваюць тысячагадовыя братнія сувязі..."

РЭПАРТАЖ З АДНОЙ ДЫСКУСІІ

"Мова — кветка духоўнага жыцця".
К. УШЫНСКІ

У Нацыянальным інстытуце адукацыі адбыўся навукова-практычны семінар, дзе з розных бакоў разглядалася праблема двухмоўя. За нейтральнай назвай — "Вывучэнне моў у беларускамоўнай пачатковай школе" — стаяла спадзяванне пэўных колаў унесці змены ў пачатковае навучанне: каб руская мова вывучалася з першага класа, а не з трэцяга, як зараз. Разуменне гэтага і падзялялі ўсіх прысутных — прадстаўнікоў Акадэміі навук, БДУ, педагагічнага ўніверсітэта, Міністэрства адукацыі, грамадскіх аб'яднанняў — на два лагера, дзе беларускі бок прадстаўлялі выключна мужчыны, а "апазіцыю" (то не ўмоўнае вызначэнне, а сутнаснае) — у асноўным дамы.

Перш-наперш была пушчана ў ход цяжкая артылерыя ў асобах прафесараў П. Шубы, Я. Каламінскага, Л. Мурынай, якія безадносна да рэальнай моўнай сітуацыі даводзілі, што паралельнае вывучэнне моў спрыяе іх засваенню і ўвогуле развіццю дзіцяці. Л. Мурына спасылалася нават на дарэвалюцыйную (!) практыку вывучэння моў, і ўсе цытавалі К. Ушынскага.

Беларускі бок не горш ведаў працы выдатнага рускага педагога. Абараняныя цытаты былі прадоўжаны, аргументы паспяхова аспрэчаны. Менавіта К. Ушынскі ў свой час пераканаўча давеў, што другую мову пачынаюць вывучаць тады, калі першая ўкаранілася ў свядомасці дзіцяці.

Адначалася спецыфіка ў засваенні і суіснаванні блізкароднасных моў. Прагучаў навуковы тэрмін "інтэрферэнцыя" — тое, што мы называем побытавым словам "трасянка". Аказваецца, нічога надзвычайнага або ганебнага ў гэтай з'яве няма, яна распаўсюджана ва ўсім свеце, і не варта з ёй змагацца. Як сказаў кіраўнік гарадской рады ТБМ М. Савіцкі, "гэта руская мова ў беларускім выкананні".

А. Рагуля зрабіў кароткі экскурс у гісторыю. Рускамоўны беларускі горад, або горад-білот, за 200 год не стварыў узораў літаратуры — ні рускай, ні беларускай. Хіба то не аргумент супраць двухмоўя, супраць далейшага насаджэння рускай мовы?

Відаць, некаторыя не хочуць пазбавіцца пачуцця ўяўнай перавагі...

У ходзе дыскусіі адны і тыя ж з'явы разглядаліся з розных пазіцый і, адпаведна, рабіліся супроцьлеглыя высновы. І тыя, і другія спасылаліся на сітуацыю: "Беларуская мова ўжо мае статус дзяржаўнай, ёй нічога не пагражае" — "Дзеці вырастаюць у рускамоўным асяроддзі, з рускай у нас ніякіх праблем няма".

І тыя, і другія папракалі апанентаў у кан'юнктуры: "Вы хочаце стварыць сабе палітычны імідж" — "Вы атрымалі зверху палітычны заказ і выконваеце яго".

"Размова ідзе не толькі аб мове, а аб культуры, духоўнасці, годнасці чалавечай, развіцці асобы", — падкрэсліў Б. Шабановіч, старшыня татарскай суполкі "Аль-Кітаб". Ён напамінуў аб законных правах нацыянальных меншасцяў, якія лічаць Беларусь сваёй радзімай.

Мы абмяркоўваем не палітычнае і не адукацыйнае пытанне, падкрэсліў дырэктар гімназіі У. Колас, — гэта пытанне маралі. І спраўды (заўважу ад сябе): калі ў зале 40 працэнтаў людзей рускай нацыянальнасці, як некім было адзначана, то з боку гэтых 40 працэнтаў зноў заганяць у падлечак нашу "дзяржаўную" — проста амаральна.

Лагічна паўстае пытанне аб кадравым складзе беларускай педагагічнай навукі, аб узроўні свядомасці работнікаў сістэмы адукацыі.

Чым далей, тым больш накалялася атмасфера, успыхвалі прыватныя спрэчкі, народ кучкаваўся і выгаворваўся нават на перапынку. Масла ў агонь падлівалі прадстаўнікі БНФ і ТБМ. Абураныя іх нястрыманасцю ў абароне крэўнага, некаторыя з "апазіцыі" таксама пераставалі цырымоніца:

— Принципіальна буду гаворыць по-руску!

— Вы бы родітелей послушалі...

— Самыя нелюбімыя прадметы у дзяцей "б. г." і "б. м." (г. зн. беларуская гісторыя і мова).

Апошняе было патлумачана: віно насפע зробленыя, недасканалыя падручнікі. Дапаможнік для 4 кл. "Беларусь — мая радзіма" ацэнены як "папяровая работа": там цяжкія пытанні, на якія няма адказаў.

Да заўваг варта прыслухацца, нават калі яны і сказаны ў запале.

Запале, страціў, непрыманна было столькі, што існавала рэальная па-

роза зрыву семінара. Ды хіба эмоцыі — падмога ў справах для сур'ёзных людзей? "Мітынгавасць" — пройдзе-ны этап для беларушчыны. Што і пацвердзіў сваімі паводзінамі В. Вячорка: ён хваляваўся, але не выгукнуў з месца ні слова.

Такая "тэмпература" гаворкі маг-ла быць выклікана наступнай акалічнасцю: папярэдняе рашэнне наконт увядзення рускай мовы ў 1 класе па сутнасці ўжо прынята, пра неабходнасць яго яшчэ ў верасні мінулага года пісаў міністр Стражаў у "Настаўніцкай газеце". Многія ведалі і пра тое, што ў выдавецтва "Народная асвета" паступіла распараджэнне намесніка міністра Пятроўскага павялічыць тыраж рускамоўных буквароў. Цяпер жа патрабавецца падвесці пад адміністрацыйнае рашэнне навуковую глебу.

Адметнасцю дыскусіі было тое, што супраць беларускай мовы і яе дзяржаўнасці ніхто прама не выступіў. Але, мабыць, дзяржаўнасць разумелі па-свойму: няхай усё будзе як раней — калі адно дыктары і пісьменнікі размаўлялі па-беларуску, а ў школе родная мова вывучалася як прадмет.

З выключнай вытрымкай і тактам правёў бурнае пасяджэнне дырэктар Нацыянальнага інстытута адукацыі У. Валадзько. Вось яго думкі адносна ўзнятых праблем:

— Аднаўленне нацыянальнай свядомасці — галоўны прыярытэт дзейнасці нашага інстытута. Пры гэтым важна не выклікаць адмоўнай рэакцыі, г. зн. улічваць псіхалага-педагагічныя аспекты. Зараз распрацоўваецца праект рэформы школы, і ў перспектыве школа ва ўсіх яе звонках будзе працаваць на беларускай мове. Гэта стратэгічны накірунак, тут сумненняў быць не можа. Іншая справа — як перайсці да такога становішча. Мы якраз і перажываем пераходны перыяд.

Што тычыцца двухмоўя і той праблемы, якая абмяркоўвалася на семінары, то вучоны савет інстытута прыме па ёй спецыяльнае рашэнне. На маю асабістую думку, узаконены білінгвізм — пагібель для беларускай мовы. А без дзяржаўнай мовы няма дзяржавы.

Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ

НАЦІСНУЎ КНОПКУ I...

СУМНЫ ОДУМ ПАСЛЯ БРЫФІНГУ У МУС

Пра няспынны рост злчыннасці ў нас столькі пішуць і гавораць, што, дальбог, усё гэта, нават у крайніх сваіх праявах, перастала ўспрымацца як нешта неардынарнае (уласціваць чалавечай псіхіцы?!). І ўсё-такі адно з апошніх здарэнняў гэтага раду — напад на адной з цэнтральных вуліц сталіцы на вядомага ў краіне тэатральнага дзеяча, народнага артыста Расціслава Янкоўскага — прымусіла здрыгануцца: да чаго мы ўсё-такі дакаціліся...

Здарэнне гэтае мне ўспомнілася на брыфінгу, наладжаным для журналістаў Галоўным упраўленнем міліцыі грамадскай бяспекі і спецыяльнай міліцыі Міністэрства ўнутраных спраў Беларусі. Успомнілася, як гэта ні кашчунна гучыць, нават у крыху іранічным плане. Іранічнаму ўсмешку не толькі ў мяне выклікаў апоўдзень начальніка аб'яднання "Ахова" падпалкоўніка міліцыі А. Шчурко, які, расказваючы пра поспехі падначаленай яму службы, не прамінуў абрадаваць прысутных тым, што надалей справы ў іх пойдучы яшчэ лацей — набыта новая, самая сучасная камп'ютэрная апаратура, якая дазволіць удасканаліць сістэму сігналізацыі ва ўстановах, прадпрыемствах гандлю, кватэрах і г. д. У дадатак да ўсяго гэтага грамадзяне ў хуткім часе змогуць набываць спецыяльныя электронныя датчыкі, якія можна будзе

насіць у кішні. Пры пагрозе небяспекі ты націскаеш кнопку, і літаральна праз пару хвілін да цябе прымчыць нарад міліцыі...

Так што, каб быў у Расціслава Іванавіча Янкоўскага такі датчык!.. Праўда, з-за прыроджанага журналісцкага скепсісу падумалася, што і той звышсучасны датчык у нас не будзе спрацоўваць. Як не спрацоўвае прысутнасць на вуліцах Мінска 400 міліцыянераў, якія, паводле слоў намесніка міністра ўнутраных спраў Мікалая Крэчкі, што веў брыфінг, кругласутачна "баражыруюць" горад (дарэчы, у час нападу на Р. Янкоўскага паблізу не аказалася ніводнага стража парадку).

Зрэшты, акрамя аптымістычнага паведамлення А. Шчурко, на брыфінгу прагучала мала чаго сур'яльнага. Пакуль што крымінагенная сітуацыя ў краіне, хоць па вызначэнні кіраўнікоў МУС яна "трымаецца пад кантролем" (вызначэнне гэтае стала ўжо штампам), прымушае жахацца. Маркуюць самі: у 1994 годзе было зарэгістравана 120254 злачынствы, што на 16,4 працэнта больш, чым пазалетася. У тым жа леташнім годзе здзейснена 962 забойствы, 1784 чалавекі атрымалі цяжкія цялесныя пашкодванні, 672 жанчыны і дзяўчыны былі згвалтаваны. І яшчэ дзве краса-

моўныя лічбы: у мінулым годзе за правапарушэнні ў сферы грамадскага парадку да адміністрацыйнай адказнасці было прыцягнута больш за паўтара мільёна чалавек. Для Беларусі з яе дзясцімільённым насельніцтвам лічба, пагадзіцеся, гучыць пагражальна. І далей: сёння ў месцах зняволення знаходзіцца 50 тысяч асуджаных.

Як адначалася на брыфінгу, адна з самых набалельных праблем — рост колькасці злачынстваў, учыненых у стане алкагольнага ап'янення. Менавіта такіх злачынстваў у мінулым годзе зарэгістравана больш як 20 тысяч. Практычна кожнае другое забойства здзейснена ў нецвярозым стане. П'янства моцна памаладзела: летас у медыцынскіх пабыло 7 тысяч падлеткаў.

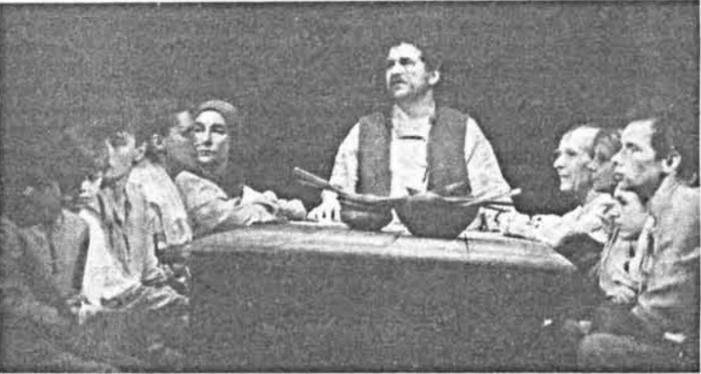
Пагражальныя памеры, адзначыў М. Крэчка, набывае рэцывідуйная злчыннасць. Каля 9 тысяч злачынстваў учынена людзьмі, якія ў свой час ужо адбывалі пакаранне. Сёння на ўліку ў органах унутраных спраў знаходзіцца 148 тысяч грамадзян, што мелі судзімасць. Сярод іх больш як 2 тысячы асабліва небяспечных рэцывідыстаў.

Злачынцы ўсё часцей выкарыстоўваюць агнястрэльную зброю. Летас з яе прымяненнем было учынена 551 злачынства — амаль удвая больш, чым у 1993 годзе.

БЕЛАРУСЫ СВЕТУ, ЯДНАЙЦЕСЯ!

У панядзелак, 20 лютага 1995 года адбудзецца нечарговы, 2-гі з'езд беларусаў свету. Мяркуюцца, што ў час яго будуць унесены некаторыя папраўкі ў статут, а таксама разгледжаны актуальныя праблемы ўзаемаадносін дыяспары з Бацькаўшчынай. Дарэчы, гэтыя пытанні ўзнімаюцца ў артыкуле Яўгена Лецікі "Хто мы і куды ідзем?", надрукаваным у гэтым нумары "ЛіМа".

ЮБІЛЕЙНЫЯ ЖАРСЦІ

19 лютага Нацыянальная купалаўская сцена будзе распальваць, а купалаўская зала — прымаць на сябе "Страсці па Аўдзею" У. Бутрамева. Гэтым лютаўскім разам, аднак, жарсці паводле галоўнага героя ахуюцца, мовім прыгожа, вэлюмам асаблівага — бенефіснага хвалевання выканаўцы — Генадзя Аўсяннікава. І жарсці, і бенефіс, і гэтая лімаўская нататка-аб'ява прымеркаваны да юбілею занага купалаўскага актёра.

На здымку: на чале стала — Аўдзею. У ягонаў ролі — Генадзь Аўсяннікаў.

Фота А. ДЗМІТРЫЕВА

ГАНАРАВАНЫ ДЗЕЯЧЫ МАСТАЦТВА

Як паведаміла газета "Рэспубліка", прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка падпісаў чарговы пакет указаў, якія тычацца дзеячў культуры і мастацтва. Такім чынам, прыёмныя навіны: прызнаны заслугі ў галіне культуры і мастацтва яшчэ некалькіх добра вядомых асоб. Сярод іх — званы актёр Расціслаў ЯНКОЎСКІ, узнагароджаны медалём Францішка Скарыны; мастацкі кіраўнік Акадэмічнага рускага тэатра імя М. Горькага Барыс ЛУЦЭНКА ды актрыса гэтага тэатра Эла МАСУМЯН, адзначаныя званнем "народныя артысты Беларусі". Артыст гэтага ж тэатра Эдуард ГАРАЧЫ ганараваны зван-

нем заслужанага артыста. І яшчэ адзін новы заслужаны артыст з'явіўся ў рэспубліцы — Юры ПАЎЛІШЫН, які працуе ў балетным калектыве Акадэмічнага народнага хору імя Г. Цітовіча. Ганаровага звання "заслужаны дзеяч мастацтваў Рэспублікі Беларусь" удастоены кампазітар Віктар ВОЙЦІК, мастак-жывапісец Пётр ДАНЕЛІЯ, намеснік дырэктара Нацыянальнага мастацкага музея Ірына ПАНЬШЫНА, харэограф Ларыса АЛЕКСЮТОВІЧ, прафесар Беларускай акадэміі музыкі Валянціна РАХЛЕНКА і дацэнт гэтай жа ўстановы Ганна ЗЕЛЯНKOBA.

Намеснік міністра выказаў думку, што наспей час прыняць закон аб зброі, які б дазволіў усім грамадзянам набываць, пры захаванні пэўных умоў, агнястрэльную зброю ва ўласнае карыстанне — "каб кожны чалавек мог сябе абараніць". Думка далёка не бясспрэчная. Адрозні ўспомнілася нядаўняя тэлеперадача, прысвечаная гэтай жа праблеме. На пытанне вядучага адзін з удзельнікаў перадачы, дарэчы, міліцэйскі генерал, адказаў, што ён катэгарычна супраць свабоднага продажу агнястрэльнай зброі. Чаму? "Таму што, — адказаў генерал, — усе перастраляюць адзін аднаго". "А як жа ў краінах Захаду?" — спыталі ў яго. "А ў краінах Захаду меней п'юць", — пачулася ў адказ. Коротка і ясна.

Былі на брыфінгу ўзняты і іншыя пытанні, звязаныя з крмінагеннай абстаноўкай у рэспубліцы. У прыватнасці, журналістаў цікавіла, ці не паўплывалі нейкім чынам на яе падзеі ў Чачні. Аказваецца, — не паўплывалі, калі не лічыць пэўнай колькасці бежанцаў адтуль, што апынуліся на тэрыторыі Беларусі без дазволу на гэты адпаведны орган.

М. Крэчка катэгарычна выказаўся супраць удзелу ў навадзенні грамадскага парадку на вуліцах нашых гарадоў Беларускага згуртавання вайскоўцаў, хоць, заўважым, ухваліў удзел у гэтай справе арміі.

Адказваючы на пытанне аб тэрарыстычнай дзейнасці на тэрыторыі Беларусі, намеснік міністра сказаў, што летась органамі ўнутраных спраў было зафіксавана 167 сігналаў-папярэджанняў аб маючых адбыцца выбухах. У асноўным гэта тычылася школ. Усе сігналы былі правяраны на месцах, але ніводнага разу выбухо-

вая рэчывы спецыялістамі знойдзены не былі. "Мы лічым, — заўважыў з усмешкай Мікалай Крэчка, — што аўтарамі тых "сігналаў" з'яўляюцца школьнікі, якім надакучыла хадзіць на заняткі і якія такім чынам робяць сабе палёгка. Некількіх такіх "тэарыстаў" мы знайшлі і строга папярэдзілі іх бацькоў".

У час брыфінгу прадстаўнікамі масмедыя было прад'яўлена нямаля прэтэнзій начальніку Упраўлення пашпартна-візавай службы С. Стэсіку за вялізныя чэргі, якія даводзіцца выстойваць пры афармленні замежных пашпартаў, і наогул за фактычны зрыў вырабу і выдачы грамадзянам новых пашпартаў Рэспублікі Беларусь. Як і трэба было чакаць, у спадара Стэсіка на ўсё знайшліся аб'ектыўныя прычыны — не хапае сродкаў, няма спецыяльнага паліграфічнага абсталявання і да т. п.

Завяршыўся брыфінг узаемнымі пажаданнямі: міліцыі — хутчэй пералавіць усіх злачынцаў, а журналістам — лепш, а, галоўнае, больш "аб'ектыўна" асвятляць працу органаў правапарадку. Пакуль што, як можна было зразумець, органы гэтыя працай незадаволены. Пад заслону Мікалай Васільевіч Крэчка будучы, па яго словах, на першай сваёй адукацыі філолагам, агучыў спецыяльна падабраную ім да дадзенага моманту цытату з артыкула нейкага амерыканскага аўтара, артыкула, паводле якога ці не ўсё зло ў свеце — ад журналістаў. "Але асабіта я вас люблю і шаную", — абвясціў намеснік міністра. За што яму вялікі дзякуй.

Хоць за гэта...

М. ЗАМСКІ

Набалела

АНТЫ-"БЕЛОРУССКАЯ НИВА"

Новая хваля зацятага змагання з усім беларускім захоплівае нашу краіну. І дарма, што краіна гэта завецца Беларусь. З дня ў дзень беларускаму ж народу ўбіваецца ў галаву думка аб тым, што ў яго не павінна быць нічога беларускага — ні мовы, ні гісторыі, ні культуры. Амаль кожную раніцу на дзяржаўным радыё даюць слова каму-небудзь з ваяўнічых эмаграў за "возрождение отечества", пад якім вядома ж разумеюць зусім не Беларусь, а "великую Россию" ў рамках былога СССР. Ідэя аб'яднання з Расіяю зноў узнята над усімі нашымі праблемамі. Сёння ніводнаму цярпелю палітыку ва ўсім свеце не магла б нават у страшным сне прысніцца думка аб аб'яднанні з краінаю, якая вядзе кровапралітную вайну са сваім народам і здзіўляе ўсё чалавецтва незвычайнай жорсткасцю, прымяняючы ў Чачні зброю, якая паўсюдна забаронена. Ці наш народ ужо забыўся, колькі жыццёў маладых беларускіх хлопцаў каштавала нам вайна ў Афганістане? Ці хочучы сёння беларускія маці пасылаць сваіх сыноў у Чачню ваяваць за імперскія інтарэсы Расіі?

А гэтыя рэаліі ўжо зноў вісяць над нашай галавою. У час візіту ў Мінск міністра замежных спраў Расіі А. Козырава адзін з прадстаўнікоў расійскай дэлегацыі выказаўся аб тым, што, маўляў, расійскія афіцэры ў Чачні пытаюцца, а чаму ж гэта мы адны тут ваюем, чаму нам не дапамагчы братнія народы. Адным словам, Расіі зноў патрэбна "гарматнае мяса" ў абмен на так званую "таннейшую" нафту для Беларусі. Але кошт гэтай "таннейшай" нафты яшчэ значна вышэйшы, бо за ім стаіць страта незалежнасці нашай дзяржавы.

Наш усходні "старэйшы" брат сёння прыкладае намаганні, каб скасаваць нашу самастойнасць. Вядома ж, у Расіі свае інтарэсы, і гэта можна зразумець. Але ж якія інтарэсы кіруючы тымі, хто ў Беларусь спрыяе гэтай? Чаму, скажам, газета "Белорусская нива" прадстаўляе сёння свае старонкі карэспандэнту расійскай газеты "Правда" Алегу Сцепаненку, каб аплеўваць нашу нацыянальную сімволіку ў артыкуле "Чужой рыцарь на гербе" (18.01.95)? Хіба ж нехта з нашых журналістаў дазволіў сабе ўмяшацца ва ўнутраныя справы Расіі і выказаць сваё незадавальненне тым, што гэтая краіна аднавіла той ранейшы сцяг і герб, пад якімі было праліта нямаля бязвіннай крыві і пад якімі фарміравалася Расійская імперыя шляхам захопу іншых народаў, у тым ліку і беларускага? Здзіўляе, у тым ніякі дзяржаўныя органы, якія павінны абараняць нашу Канстытуцыю і інтарэсы Беларускай дзяржавы, ніяк не рэагавалі на падобную публікацыю журналіста замежнай газеты, не паставілі пытанне аб яго далейшай працы ў Беларусі ў якасці карэспандэнта гэтай газеты. Думаю, што ні адна краіна не пацярпела б такога. У нас жа ўсё магчыма.

А "Белорусская нива", тым часам, мае магчымасць і далей настройваць сваіх чытачоў супраць беларускасці. На свае заробленыя цяжка працаю на зямлі грошы беларускае сяляне выпісваюць гэтую газету, а яна прыносіць ім у хату непавагу да іх Бацькаўшчыны, да зямлі, да іх продкаў, да роднага слова.

Барацьбу з беларусчынаю гэта газета распачала з першых дзён новага года. У пачатку студзеня (5.01.95) на яе старонках быў змешчаны вялізны артыкул "Белорусы со свастикой", падпісаны рэдактарам аддзела грамадска-палітычнага жыцця гэтай газеты Ігарам Акішэўскім. Зноў аплеўваецца беларуская эміграцыя. З заўятаю ўпартасцю аўтар прадаўжае шукаць ворагаў сярод тых нашых суродзічаў, хто апынуўся на чужыне ў сувязі з ваеннымі падзеямі.

Як вядома, у час другой сусветнай вайны многія беларусы былі адарваны ад роднага дому і параскіданы па свеце. Розныя былі іх шляхі і лёсы. Шмат пісалася пра гэта ў апошні час. Здаецца, усім стала зразумела, што гэта не ворагі і не здраднікі, як раней малавяла іх савецкая прапаганда, а звычайныя людзі, якія сумуюць па сваёй радзіме, якія захавалі сваю мову і культуру і якія сёння хваляюцца за лёс Беларусі, стараюцца чым могуць дапамагчы нам. Мне давялося пабываць амаль ва ўсіх беларускіх

асяродках па-за межамі Беларусі. І ўсюды я сустракала адкрытых і сардэчных людзей, са шчыраю прыхільнасцю да сваёй радзімы. Разам з прэзідэнтам нашай арганізацыі сп. Радзімам Гарэцім, мы былі летась і на сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі, якая адбылася ў Канадзе, у г. Торонта, у верасні. Такія сустрэчы праходзяць раз у два гады ў розных гарадах ЗША і Канады, гэтая сустрэча была 21-я. На ёй вялася гаворка як аб праблемах Беларускай эміграцыі ў Амерыцы, так і аб становішчы Беларусі. Удзельнікі сустрэчы прынялі Зварот да Прэзідэнта Рэспублікі Беларусь Аляксандра Лукашэўкі, дзе было выказана вітанне з нагоды яго абрання на гэтую высокую пасаду і спадзяванне на тое, што ён будзе і надалей умацоўваць беларускую дзяржаву. У цэлым гэта было спатканне людзей, якія жывуць інтарэсамі Беларусі і для якіх лёс іх Бацькаўшчыны заўсёды стаіць на першым плане. Інфармацыя пра гэту вялімі значную падзею была ў беларускім друку. Цікавы матэрыял вядомага фотамайстра А. Клешчука, таксама ўдзельніка сустрэчы, быў надрукаваны ў газеце "Звязда", 10.11.94. Менавіта гэта публікацыя і паслужыла поводам для нападка на старонках "Белорусской нивы" як на артыкул, так і на саму газету "Звязда". І. Акішэўскі выказвае сваё незадавальненне і фактам сустрэчы і прысутнасцю на ёй прадстаўнікоў ад грамадскіх арганізацый з Беларусі — БНФ, "Бацькаўшчыны", дэпутата адпаведна. Але найбольшае абурэнне аўтара выклікала тое, што "Звязда" змясціла фотаздымкі ўдзельнікаў і арганізатараў сустрэчы, беларускіх эмігрантаў з Канады — Міколы Ганько і Барыса Рагулі. Як і ў былыя савецкія часы аўтар памфлета прадаўжае называць нашых замежных суайчыннікаў "беларусамі са свастыкай" і выкарыстоўвае ўвесь арсенал былой савецкай прапаганды. Не адзін раз у падобных публікацыях ужо скарыстана гэта вядома падтасоўка фактаў з братамі Ганько. Мікола Ганько, які зараз жыве ў Канадзе, гэта зусім не той Міхась Ганько, які ўзначальваў у час вайны Саюз Беларускай моладзі. Выклікае недаўменне, што газета прыводзіць вытрымкі з дакументаў, у пошуку якіх дапамагаў аўтару начальнік аддзела па наглядзе за выкананнем законаў аб нацыянальнай бяспецы Пракуратуры Рэспублікі Беларусь сп. І. Сухаверх, за што яму выказана гарачая падзяка. Такіх дакументаў, якія прыведзены ў газеце, у дачыненні да Міколы Ганько не існуе, гэтыя дакументы могуць тычыцца толькі Міхасы Ганько, і пра гэта сп. Сухаверх не можа не ведаць. Відавочна, што тут можна гаварыць толькі пра грубую падтасоўку фактаў. Мікола Ганько ў час вайны быў падлеткам і не мог быць такім злачынцам, як гэта напісана ў артыкуле. У яго таксама быў свой лёс і свой шлях на эміграцыю. А Міхась Ганько, як вядома, загінуў у канцы вайны.

Што тычыцца асобы Б. Рагулі, то, здаецца, тут даўно ўжо наспела пытанне аб тым, каб у рэшце рэшт вызначыць сапраўдную ролю тых беларускіх, якіх найперш думалі ў час ваенных падзей пра лёс свайго народа, што апынуўся ў цэнтры змагання за сусветнае панаванне дзвюх дзяржаў і які стаў ахвяраю, страціўшы кожнага чацвёртага. Б. Рагуля і многія іншыя беларускія дзеячы ў час вайны не выбралі для сябе ні Гітлера, ні Сталіна, а мелі сваю пазіцыю, стварыўшы ў падполлі Незалежніцкую партыю, што мела на ўвазе дабівацца ў тых умовах адстойвання незалежнасці Беларусі і захавання жыцця яе народа ў той час, калі гэта не цікавіла, па сутнасці, і адзін з ваяуючых на нашай тэрыторыі бакоў. Партыя гэта была знішчана гітлераўцамі. Як гісторык, я магу сказаць, што сапраўдная гісторыя вайны, якой яна была для нас, беларусаў, яшчэ цалкам не напісана. Але з таго, што ўжо вядома зараз, відавочна, што нельга сёння так адназначна кляміць і аплеўваць людзей, якія таго не заслужваюць. Рабіць гэта могуць толькі тыя, каму трэба зноў адрадыць варожасць паміж той часткаю Беларускага народа, што жыве на Бацькаўшчыне, і тымі, каго лёс закінуў на чужыну. Так было доўгія гады,

калі беларусы з замежжа нават не маглі наведваць сваіх родных на радзіме, не бачыліся з імі дзесяцігоддзямі, і мы не маглі выязджаць да іх, дапамагаць ім усталяваць кантакты з той краінаю, адкуль яны родам і дзе іх карані. Гэта былі антычалавечыя, антыгуманныя адносіны. Усе цывілізаваныя краіны ў свеце аплікуюць сваіх суродзічаў у замежжы, а ў нас робяць іх ворагамі. Некаму хоцьна сёння раз'яднаць сусветную беларускую супольнасць, якая ўжо стварылася на Першым з'ездзе беларусаў свету, што адбыўся ў Мінску ў 1993 годзе. Гэтая супольнасць ужо існуе, жыве і дзейнічае дзеля таго, каб наша краіна адбудовалася як незалежная дзяржава, каб у ёй утульна жылося кожнаму чалавеку, незалежна ад яго нацыянальнасці. Грамадская арганізацыя Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" якраз і працуе, каб аб'ядноўваць усіх беларусаў, дзе б яны ні жылі. Таму і нам далася ў артыкуле І. Акішэўскага. Ён упікнуў нас у тым, што нашы прадстаўнікі прысутнічаюць на сустрэчах за акіянам і што наша "політычная арыентацыя дастаткова хороша известна". Аўтар мае рацыю ў тым, што пра нашу арганізацыю і яе дэмакратычную скіраванасць вядома як у Беларусі, так і ў замежжы. Але за нашымі справамі стаіць інтарэс аднаўлення Беларускай нацыі ў такі нялёгі час. Мы хочам, каб Беларусь была добрай, кляпатлівай маці для ўсіх яе сыноў і дачок, што жывуць у розных кутках свету. І мэта гэта ўяўляецца нам дастойнаю, каб працаваць дзеля яе. Мы не шукаем ворагаў, а стараемся знайсці шлях для прымірэння, дзеля лепшай будучыні на нашай зямлі.

Больш за ўсё абурэе ў артыкуле І. Акішэўскага тое, што ён арыентаваны на прапагандысцкую падрыхтоўку пэўнай накіраванасці да святвання 50-годдзя Перамогі над фашызмам. Аўтар спрабуе супрошпаствіць людзей з розным лёсам, у якім яны самі ў большасці не вінаваты, бо не заўсёды жорсткай ўмовы вайны пакідалі магчымасць выбару для чалавека. Вайна была трагедыяю для ўсіх беларусаў. Няма ў нас чалавека, які не быў бы апалены яе полымем. Жорстка абыхлалася вайна і з маімі бацькамі, з-за баявых ранаў недажыў да гэтага свята і мой бацька. Таму я думаю, што мы павінны зараз адсвяткаваць 50-годдзе, як сапраўднае, вельмі значную дату для Беларусі, якая спыніла тады крывавае віхуру на нашай зямлі і ў якой не было ніякай нашай віны, але менавіта нам далася найбольш гора і страт. Трэба ўшанаваць належным чынам памяць тых, хто загінуў, успомніць і падтрымаць тых сучаснікаў вайны, хто дажыў да сённяшняга дня, але не дачакаўся лепшага жыцця і ўзнагароды за свае пакуты і за сваю мужнасць.

А "Белорусская нива" магла б сёння ўдзяліць больш увагі на сваіх старонках сапраўды гартнаму становішчу, у якім сёння апынулася беларуская вёска і яе жыхары, што калісьці вынеслі на сваіх плячах і цяжар вайны, і пасляваенную разруху, хто хадзіў з асколкамі і ранами за плугам (як мой бацька), касіў і малаціў, а атрымліваў за гэта калейкі і сёння вымушаны жыць у жабрацтве. А тым часам газета ўзяла накірунак змагання з нацыянальнай свядомасцю народа, вышукваць сярод яго ворагаў і аплеўваць яго гістарычныя сімвалы. Дык ці мае маральнае права яна насіць такую назву і прадстаўляць найбольш свядомую частку нашага народа — сялянства, якое спрадвечу было і застаецца носбітам Беларускасці? Як выхадзіць з вёскі, мне добра вядома, што не на расійскай мове размаўляюць людзі ў беларускіх сёлах і зусім не родна для іх тая мова, на якой выдаецца газета. І. Акішэўскі называе здраднікамі некаторых беларускіх эмігрантаў, абвінавачвае іх у тым, што яны ў вайну змагаліся супраць свайго народа. Гісторыя ўсё расставіць па сваіх месцах. На маю думку, сп. Акішэўскі (разам з газецею) сам мае больш рэальныя шансы ў будучым быць залічаным да тых, хто не спрыяў свайму народу ў вызначаны для яго час змагання за незалежнасць і выжыванне.

Ганна СУРМАЧ

“НЕ ПАМНАЖАЙЦЕ ЁЙ ВОРАГАЎ...”

Ліст У. Паўлава пад такою назвай, змешчаны ў “ЛіМе” за 20 студзеня г.г., нечакана выклікаў досыць шырокі розгалас. Праўда, водгукі чытачоў, так бы мовіць, неадназначныя. Большасць чытачоў лічыць, што пытанне рэформы нашага правапісу ўсё ж наспела, што рэформа 1933 года, якая, на іх думку, мела выразны палітычны характар, прынесла нашай мове немалую шкоду, што трэба вярнуць у мову тое, што ёю, рэформаю, было бяздумна, неабгрунтавана адкінута.

Змяшчаем некалькі чытацкіх водгукаў на згаданую лімаўскую публікацыю.

УЗБАГАЧАЙМА НАШУ МОВУ

У сваім пісьме пад назвай “Не памнажайце ёй ворагаў” (“ЛіМ”, 1995, N 3) У. Паўлаў закранаў пытанні аб “тарашкевіцы” і аб колькіх словах у нашай мове. Наконт першага ўжо шмат пісалася ў прэсе. Асабіста я перакананы, што многае з таго правапісу неабходна вярнуць, каб не памыліліся каментатары, спевакі, акцёры ў вымаўленні слоў. Але не буду спрачацца з аўтарам аб “тарашкевіцы”. Мяне здзівіла іншае. У. Паўлаў палічыў словы **мовіць** і **выстава** небеларускімі, звяртаючыся да польскага слоўніка. Але навошта спасылалася на польскую мову? Возьмем “Расійска-крыўскі (беларускі) слоўнік” В. Ластоўскага (Коўна, 1924). Чытаем: “молвить што, мовіць, мовіцца, моўны”. У “Беларуска-расійскім слоўніку” М. Байкова і С. Некрашэвіча дзеяслоў **мовіць** перакладаецца на расійскую як **говорить, молвить**. Звернемся да “Слоўніка беларускіх гаворак паўночна-заходняй Беларусі і яе пагранічча” ў пяці тамах. У трэцім томе (Мн., 1982) чытаем: “мовіць незак. І. У выразе: мовіць пацеры, малітву — маліцца. Наш дзет мовіў пацеры. Груздава Паст. Даўней малітвы мовілі. Паўнача думала назат ісці, пацеры, якія ўмела, мовіла. Курapolле Паст. Пацеры мовіць. Чычалі Швянч. 2. Гаварыць. Яна ёй мовіць: “Соль у вочы, галавешка ў зубы, рох памыш нох!” Ёдлавічы Брасл.; параўн. польск. mówić. Як бачым, тут таксама прыводзіцца параўнанне з польскім словам, але тэрторыя, з якой бралі вышэйпрыведзеныя прыклады, не з’яўляецца польска-беларускім памежжам. Цікава, што ў першым томе “Русско-белорусского словаря”

(Мн., 1982) расійскі дзеяслоў **молвить**, які тут мае незакончанае трыванне, перакладаецца ў форме закончанага трывання: **скажаць, прамовіць**. У незакончаным было **б мовіць, прамаўляць**. Такім чынам, мы маем дастатковы падставы лічыць дзеяслоў **мовіць** беларускім. Ўважліва, што ён звязаны з назоўнікам **мова**. І не трэба блытаць дзеясловы **гаварыць** і **мовіць**. Са сказанага вышэй бачна, што часам слова **мовіць** ужываецца ў значэнні “гаварыць”, але часцей за ўсё яно мае сваё семантычнае адценне.

Цяпер аб назоўніку **выстава**. Параўноўваючы яго з польскім адпаведнікам, сп. Паўлаў адзначае: “Там слова “wystawa” трактуецца як: “выстаўка”, “вітрына”, “афармленне спектакля”. Так што выстаўку трэба і называць **выстаўкай**...” Цікавая выснова! Але можна звярнуцца і да чэшскай мовы, дзе ужываецца і **vystava** і **vystavka**. Праўда, апошні назоўнік мае значэнне “невялікая выстаўка”. Няма назоўніка “выстава” ў слоўніку М. Байкова і С. Некрашэвіча. В. Ластоўскі падае ў сваім слоўніку назоўнікі **выстаўка** і **спаказ**. Але возьмем першы том вышэйпамянанага “Слоўніка беларускіх гаворак...” (Мн., 1979). Чытаем: “Выстава ж. Выстаўка. Ён меў жарабца, на выставу ездзіў. Ён агяроў дзяржаў, на выставу ездзіў часта. Гемзы Шальч”. Што вынікае са сказанага вышэй? Па-першае: назоўнік **выстава** ужываецца не толькі ў польскай мове; па-другое: ён захавалася ў дыялектах беларускай мовы; па-трэцяе: ён мае двухварыянтнасць у націску: **выстава, выста́ва**. На мой погляд, апошні варыянт гучыць лепш. Як і дзеяслоў

мовіць, гэтак і назоўнік “выстава” ужываецца беларускай інтэлігенцыяй. Мова знаходзіцца ў няспынным удасканаленні і развіцці. Вярнуліся ў афіцыйны ўжытак словы: **хвіліна** (у значэнні “мера часу”), **гарбата, мытня**. Ужо пачынаюць зноў ужываць слова **травень** (май). Наогул, кожны чалавек — частка народа, які мае права стварыць і новае слова, калі гэта неабходна. Не могуць два чалавекі адначасна прыдумаць адно слова. Меў жа права У. Дубоўка стварыць слова **адлюстраванне**. Думаю, што інтэлігенцыя калі-небудзь разбярэцца і з’явіцца сапраўдны беларускі слоўнік, у якім больш не будзе такіх слоў, як **буквар, рабяты, чарчэнне, савет, яўрэй**. Шмат блытаніны ўнесла слова **рускі** ў значэнні “велікарускі”, “велікарус”. **Рускі** — прыметнік ад назоўніка **Русь**. Такім чынам, гэта была агульная назва ўсходніх славянаў — **беларусаў** (ліцвінаў), **маларусаў** (украінцаў) і **вялікарусаў** (расіянаў). Вялікарус — самі ўзялі сабе слова **рускі**, як саманазву, гэта іх права. На нашай мове павінна быць: **расійская мова, расіянін**.

Не трэба баяцца, што з’явіцца больш ворагаў у беларускай мове. Іх будзе больш, калі яна стане беднай, асіміляванай. Гэтак і сп. Паўлаў піша: “Наша мова багатая, але не настолькі, каб пазбавіцца хоць і аднаго слова”. Калі так, дык не трэба забывацца на беларускія словы. Іх трэба вяртаць. Таму хачу сказаць: **узбагачайма беларускую мову!**

Генадзь КАЖАМЯКІН

г. Мінск

ВЫСТАВА З ЯПОНІІ

Выстава японскіх лялек працуе ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі. Яна арганізавана па ініцыятыве пасольства гэтай усходняй краіны. У экспазіцыі — больш за сем дзсяткаў фігурак традыцыйнай японскай лялькі. Гэтае старажытнае мастацтва бярэ пачатак у III стагоддзі да нашай эры і перадаецца з пакалення ў пакаленне. Вясной у Японіі наладжваецца вялікая выстава лялек.

На здымках: за аглядам экспазіцыі; экспанаты выставы.

Фота Уладзіміра ВІТЧАНКІ, БЕЛІНФАРМ

У ДОМЕ КОЛАСА — ФЛАРЫСТЫКА

Напрыканцы студзеня ў мемарыяльным доме-музеі Якуба Коласа гасцініца расчыніла дзверы новай выставе. Тэматычна яна звязана з творчасцю паэта і нават мае назву “Мой родны кут”. Але прадстаўлены на ёй работы не зусім укладваюцца ў межы традыцыйнага мастацтва — яны выкананы з засушаных пяльсткаў кветак, сцяблінак, лістоў. Фларыстыка так называецца гэты від мастацтва, нідэ, мабіць, акрамя Японіі, афіцыйна не прызнаны і не вывучаны. Таму і прафесіяналаў амаль няма, толькі аматары. Але Дзіну Шымук — аўтара гэтай калекцыі партрэтаў і пейзажаў — да аматараў ніяк не прылічыш. Яна ў сваёй справе знаны прафесіянал. Яе творы экспанаваліся ў СНД і далёка за яго межамі — у Францыі, Швецыі, Нарвегіі, Фінляндыі.

З ласкі аўтара карціны можна набыць. Хоць каштуюць яны далёка не танна, жадаючых мець ва ўласнай калекцыі маленькія шэдэўры шмат.

Ёсць у Дзіны Мікалаеўны і свой “залаты” фонд — партрэты Ганны Ахматавай, Наталі (збіральны вобраз пушкінскіх прыгажунь), трыпціх пейзажаў “Куток майго дзяцінства”. Спяшаецца пабачыць выставу, бо працуе яна толькі да канца лютага. Адрас музея Я. Коласа: пр. Ф. Скарыны, 66-А.

Г. ЗАЙЦАВА

Падчас адкрыцця выставы (у цэнтры — Дзіна Шымук).
Фота У. ГУЗОЎСКАГА

ЦІ ТРЭБА СЁННЯ СТРЫГЧЫ ГАЛАВУ, ЯКУЮ ЗАЎТРА АДСЯКУЦЬ?

Хацелася б, каб аўтары, тыя, хто ставяць чысціню мовы паперадзе яе жыцця, не былі катэгарычнымі і як мага меней спасылаліся на прыклады. Сёння ўжо і не так важна напісаць **сьнег** ці **снег**. Справа сталася так, што з усіх бакоў шалёна, далікатна, адкрыта, таёмна, а сёння ўжо з кулакамі вядзецца наступ не толькі на мову, а і на чалавека, які гаворыць роднай мовай.

Вось пра што трэба гаварыць, крычаць, паўтараць: пра мора памылак, недарэчнасцяў, прыніжэнняў, русізмаў, ігнаравання роднай мовы ва ўгоду чужаземнай у дзяржаўных газетах, радыё, тэлебачанні! Па вымаўленні і моўных памылках і неспецыялісту вядца, што беларускасць у іх фальшывая, стараюцца яны толькі перад тэлекамерай і

мікрафонам. Крок убок — і з беларускасці можна здэкавацца.

Пра бруд, здэкі, абразы, крыўлянне з нашае мовы з боку ворагаў беларусчыны і ў дзяржаўных і недзяржаўных СМІ. Пра тое, што Міністэрства адукацыі ўводзіць рускую мову ў школе з першага класа! А камітэты бацькоўскія (і небацькоўскія) супраць беларускай мовы, пачушы падтрымку прэзідэнта краіны, выйшлі на плошчы! Пра тое, што ў многіх школах, дзе летась дзетак вучылі па-беларуску, сёння беларускай мовы няма!

Поўнае ігнараванне дзяржаўнай мовы дзяржаўнымі дзеячамі і з’едлівае выкарыстанне дзяржаўнай мовы прэзідэнтам у паліцы, каб прынізіць мову! Прэзідэнт Беларусі: “На гэтай мове нельга выказаць высокія думкі!”

І, нарэшце, дапаўзілі. У Мінску, у цэнтры, сярод белага дня нейкі СС-авец лянкай і пагрозамі прымусяў жанчыну адрачыся ад роднай мовы і гаварыць толькі па-расійску. У прысутнасці маленькага сына. Спяраша фашызм у тэорыі, далей фашызм у дзеянні. Факт пра гэта прачытаў таксама у тым жа нумары “ЛіМа”, дзе спадар сакратар СПБ крытыкуе нябожчычу “Маладзёжную” за **сьнег** і **сьмятану**.

Гэта ж далёка не ўсё. Але ўсе пазіраюць адзін на аднаго і маўчаць. Дык крычыце ж! Бо як будзем маўчаць, то і крычаць прыйдзеца (хто дажыве) на чужой мове!

У. РЫСЯВЕЦ

г. Мінск

“ГЭТА ГОРДАЕ СЛОВА — “ТАВАРЫШ” — ЦІ ТРЭБА ЯГО АБАРАНЯЦЬ?”

Мне незразумела, хто збіраецца выкідаць з беларускай мовы асобныя словы. Ды ці можна гэта зрабіць? Мова, як і чалавек, — жывая. І кожнае слова, як кожны інструмент у майстра, займае ў мове адпаведнае месца, адпаведную ячэйку. Словам, як і інструментам, людзі карыстаюцца, калі ў гэтым ёсць патрэба.

Слова “таварыш” — прыгожае, цёплае. Яно нібы збліжае людзей. Як сцяврджаюць лінгвісты, у рускай мове яно ужываецца з даўніх часоў. І Пушкін не мог не скарыстаць яго ў сваёй творчасці. Але нават у рускай мове яно ужывалася не часта.

А большавікі зрабілі яго прымусовай формай афіцыйнага звароту не толькі сяброў па

барацьбе, але і паміж усімі людзьмі ўсяго Саюза. Гэтым яны значна збяднілі і рускую і іншыя мовы, бо да рэвалюцыі і ў рускіх, і ў іншых народаў было шмат слоў для гэтага. І ужываліся яны ў адпаведных выпадках. Большавікі вывелі іх з ужытку, нават загнубілі іх. Нават такое слова, як грамадзянін (гражданин), ужывалася толькі ў двух выпадках: на даведках — “Выдана грамадзяніну” і пры звароце з’якаў да начальства, бо “брянский волк тебе — товарищ”. І яно было нейкім ніжэйшым, чым слова “таварыш”.

У беларускай гаворцы слова “таварыш” таксама не надта прыжылося. Зразумела, яно гучала па радыё, на канферэнцыях, на

сходах. Але ні адзін калгаснік нават да брыгадзіра, не кажучы ўжо аб старшыні калгаса, не звяртаўся са словам таварыш, а казаў: Васільевіч, Іванавіч, Сцяпанавіч.

Дык, можа, не трэба крывадушша, гвалтавання нашай мовы? Кожнае слова ў ёй, як нітка ў прыгожым дыване, павінна займаць адпаведнае месца, тады і дыван будзе прыгожым. І аб гэтым павінны дбаць усе мы і, у першую чаргу, пісьменнікі. А калі каму хочацца ўжываць любое слова ў сваім лексіконе, ужывайце, калі ласка.

І. ФУРСЕВІЧ

г. Докшыцы

О, ганьба, ганьба! У нашы дні
Такі разлом, туга така!
...І баюць байкі баюны
Северо-западнога края.

Алесь ДУДАР. 1928 г.

I
Северо-западный край... Для кагосьці гэты паўзабыты набор лексем гучыць светлым і радасным гімнам, які абрэвіатура "СССР", для каго — злавесным напамінам пра нядаўняе мінулае. Мы яшчэ ў адной цэльнай масе так і не ўсвядомілі, хто мы і як заведзе край, у якім мы жывём. Што ж гэта за такая дзіўная субстанцыя — народ, ад імя якога так апантана, захлынаючыся, "вешчаюць" рускамоўныя баюны? Можна, і праўда няма ніякага беларускага народа, нацыі, а ёсць толькі асобныя суб'екты, якія імкнуцца ацалець любым коштам? Можна, пара нам адвясці ад звыклых стэрэатыпаў, перастаць апеляваць у экзальтаваным экстазе да нейкай усярэдняй масы, неакрэсленай і глухой да нашых страсных заклікаў? Можна, і сапраўды замест непаздальнага, цэльнага народа ёсць кангламерат аб'яднаных матэрыяльнымі інтарэсамі суб'ектаў, які называецца сёння модным словам "электа-

галы не ідуць надакучліва як смала штодзённыя пытанні жыцця (выжывання, існавання?). Але ўсё ж давайце-такі трохі "памедытуем". Наша блізкасць да Космасу сёння абсалютна бяспрэчная, бо жывём мы ва ўмовах, вельмі падобных да касмічных. Усё паступова становіцца адносным, былія — здавалася, непарушныя — ідэалы знікаюць як прыблудныя каметы. А тут яшчэ сабачы холад на вуліцы... У такім небяспечным стане прастраці застаетца толькі адно — выратавальны Космас са шматбаіцаючым размеркаваннем зорак і планет.

У дадзеным выпадку зоркі і планеты — гэта зусім не якія-небудзь легкадумныя метафары замерзлых і згалелых нашых паэтаў, а дакладныя паказальнікі ў вірлівых і нестабільным свеце. Таму, відаць, самая папулярная сёння калонка ў газетах: "Хочаце верце — хочаце не!" І мы, канешне, "хочам" — і верым. Бо веруючым лягчэй і зручней. Такім вось чынам перажываем без асаблівых наступстваў і звар'яцельна цэны, і шматлікія палітычныя пературбацыі на версе, ігнаруючы ўсю эканоміку з палітыкай разам. Паколькі "Эканамікс" нам яўна не па зубах, то вольваем мы ў вялікай большасці сваёй даволі нескладана — у каго родныя ці сваякі ў вёсцы засталіся з бульбай і

ваёўніка, пагрозліва абводзячы арліным зоркам свае (ну амаль што свае) уладанні... Можна, і рассячы пад добры настрой... Але, па ўсім відаць, інтэлекту нацыі пры любым раскладзе будзе нялёгка і надалей. У народзе, праўда, спакон веку раілі не спаць у шапку і выйце шукаць самім. Даўно вядома, што толькі нічэмнасці ва ўмовах жорсткага жыццёвага прынцыпу апускаюць рукі, аслабляюцца і замыкаюцца ў сабе, а Асобы імкнуцца не прыстасоўвацца да абставін, а прыстасоўваць іх да сябе. Гэта тычыцца, відаць, і цэлых народаў. Хто ўспамінае зараз, акрамя вузкасפעцыялізаваных гісторыкаў, краіны і народы, якія бясслаўна і бесследна растварыліся ў больш моцных і вялікіх. А жывуць тыя, якія праявілі ў трагічных сітуацыях волю да жыцця і характар, заваявалі Гонар і Славу, ды і месца пад сонцам.

Не апошняю ролю тут сыграў іх інтэлектуальны патэнцыял.
У спалучэнні са спрадвечнай маральнасцю, не знішчанай аніякімі палітычнымі рэжымамі, наш інтэлектуальны скарб рана ці позна — хочацца верыць — выявіцца, рэалізуецца і спыніць імклівае спаўзанне ў бездань.

V

... Але чаму ж стала магчымай сённяшняя наша трывалая другаснасць, якая абясцярвае, нівеліруе наш унікальны Сусвет адметнасці, своеасаблівасці, што па крупінках збіраўся і ствараўся многія тысячгоддзі?

Бадай што самую значную "дапамогу" ў гэтым аказаў нам Яго Вялікасць Хам... Цяжка сёння прасачыць эвалюцыю з'яўлення гэтай з'явы, гэтага своеасаблівага экстракта ліха, якога яшчэ так многа на Зямлі.

Гэты "вялікі і ярасны" Хам скальхнуў у 1917 годзе шостую частку планеты "до асновання..." Нечуваны па сваёй жорсткасці і крывадушшы, што адзначалі ў той час расейскія класікі М. Горкі і У. Караленка, ён зацугляў такі Расею і стаў (што было нечаканым) у гісторыі гэтай краіны найлепшым, найбольш сканцэнтраваным увавабленнем яе традыцыйнай імперскасці. Відавочна, што гэты фактар адыграў рашаючую ролю ў перамозе большавізму, бо менавіта ў большавізме многія бачылі

жылі, часта нагадвалі законы "зоны", з "паханскай" меркай добра і зла, дзе кіруе, як правіла, самы падлы, самы жорсткі, самы крывадушны...

А што тычыцца сусветнага маштабу культуры Пушкіна, Гогаля, Дастаеўскага, Талстога, Буніна, якую мы шыра і непрадзюжата любім і цнім як неад'емную частку сусветнай цывілізацыі, то якраз яе мы засвоілі не дзякуючы (у чым нас так актыўна сёння пераконваюць), а насуперак гэтаму Хаму, для якога любы высокі дух — варожы і непрымальны.

І ці не гэты Хам — бязладны, некампетэнтны, а часта і малапісьменны — выпусціў у свой час на волю чарнобыльскага джына, які і сёння акуратна бярэ з нас сваю злавесную даніну?..

Хам доўга кіраваў намі (ды, што хаваць, і кіруе!), распараджаючыся нашай маёмасцю, жыццямі, сумленнем, не зважаючы ні на традыцыі, ні на мараль, ні на аб'ектыўныя, апрабаваныя ўсім светам эканамічныя законы.

У апошнія некалькі гадоў, прадчуваючы сваю агонію, ён парадзіў у грамадстве вахцаналію небывалага размаху, што хутка адкінула нас па жыццёвым узроўні амаль у самы канец сусветнага ранжыру.

Гэтаму стварэнню, якое так пакалечыла нашыя душы, наш Богам вызначаны лёс, гісторыя, безумоўна, аддасць належнае... Але спатрэбіцца яшчэ нямала часу, каб стала ў нас моцы скінуць ягонныя ногі з нашага "стала", паказаць нарэшце на дзверы, а потым руліва адмыць ад яго наш дом, праветрыць ад атрутных і шкодных міязмаў і пачаць нармальнае чалавечае жыццё.

VI

Хочь прыхільнікі чарвогага "рускага цуду" і пацярпелі відавочнае фіяска, ды прыхільныя, як ужо адзначалася вышэй, да пары, да часу... "Русский вопрос" балючай стрэмкай тырчаў і будзе яшчэ доўга тырчаць у нашым сэрцы. Адсюль і раскол у грамадстве (а не бачыць яго толькі сляпы), адсюль і няпэўнасць статуса здавалася б незалежнай дзяржавы. Няпэўнасць — бадай што самая характэрная прыкмета сацыяльна-палітычнай палітры нашага часу. Гэтую нашу прастадушную няпэўнасць, невызначальнасць, неакрэсленасць добра адчуваюць і на Захадзе і на Усходзе. Таму і становіцца сведкамі цынчнага ігнаравання нават самога факта дзяржаўнасці Беларусі ("Больше наших войск вне пределов России нет..."), здэклівых "агурковых" опусаў...

Расея, якая сваім велізарным целам накрыла амаль цалкам два мацерыкі і працягвае ўзвышацца побач з намі суровым і няўсмешлівым маналітам, слязам, як вядома, не верыла і ў лепшыя часы. А сёння нашыя "слёзы" і прыніжальныя запябганні толькі раздражняюць "старэйшага брата". Бо велізарная імперыя зараз сама вельмі хворая. Не трэба быць вялікім палітыкам-аналітыкам, каб бачыць бясконцую і, мякка кажучы, не зусім прыстойную валтузю за самую ўладу і вакол яе ў "лучшем городе Земли"... Гэтая зацятая валтузня, калі не надта выбіраюцца сродкі, якраз і гаворыць пра хворобу, відаць па ўсім, цюжкою і працяглою. На паверхні бурлівага палітычнага мора Расеі аказаўся дзіўны сімбіёз абсалютна неспалучальных паміж сабою палітычных сіл, сярод якіх светлыя і сумленныя голыя — хутчэй выключэнне. Банальны вобраз лодкі (ці карабля), які разгойдаюць, для гэтай краіны сёння самы дакладны. Велізарны, малакіруемы карабель небяспечным чынам хістаецца з боку на бок пад удзеяннем магнітных палярных тэндэнцый. Прытым уздымаюцца такія хвалі, якія лёгка могуць затопіць малыя "лодкі" суседскіх суверэнітэтаў. Уплыў гэтай злавеснай гайданкі на наш лёс найвялікшы. Пакуль уладарная суседка "гоніць волну", нам амаль што немагчыма стабілізаваць свой нетрывалы і ненадзейны "п্লочік" дзяржаўнасці, які так нечакана для нас усіх аказаўся ў аўтаномным рэжыме плавання...

Гэты фактар, такі выразны і адчувальны, з'яўляецца вызначальным для перспектывы нашай незалежнай еўрапейскай дзяржавы, хоць мы бачыць гэта ці не. Суверэнітэт малых краін існуе і падтрымліваецца раўнавагай уплываў большых масіўных суседзяў — вялікіх дзяржаў. Такі баланс даваў шанцы ацалець, выкарыстоўваючы падчас і супярэчнасці паміж "кітамі". Што ж тычыцца канкрэтнай сітуацыі, то мы маем пастаянны фактар ціску толькі з аднаго боку. З боку Захаду такая супрацьстая яшчэ не сфармавалася. Бо няма яшчэ ў тэмтэйшага істэблішменту і ў грамадскай думкі ўсвядомлення самога факта існавання былога "Северо-Западнога края" Расеі ў якасці суверэннага суб'екта міжнароднай супольнасці. Ні псіхалагічна, ні тым больш эканамічна (не кажучы ўжо пра маральны бок) Захад пакуль што не асэнсаваў свой інтарэс у факце існавання Беларускай дзяржавы.

Не скажыце, што там зусім абстрагаваліся ад гэтых пытанняў. Паступова (праўда, вельмі ўжо марудна) акрэсліваюцца погляды і меркаванні, што незалежнасць былых "сясцёр" Расеі трэба-такі падтрымаць, але ўвогуле гэтыя фрагментарныя імпульсы не набылі яшчэ дэструктыўнай і падліваць там усё ўмеюць дасканалы, і свой інтарэс, хутчэй за ўсё, з часам усвядомяць. У любым выпадку, як сцвярджае Лех Валенса, "не трэба быць наіўнымі", "калі мы самі сабе не дапаможам, то нам ніхто не дапаможа..." Згадзіцеся, што ўсё гэта — і пра нас з вамі. Вучыцца "хадзіць" і "плаваць" прыйдзеца без нянек.

Алесь ПБОК-ПБКОЎСКИ

РАЗЛОМ

ПАЛІТЫЧНЫЯ МЕДЫТАЦЫІ

рат"? Як бы там ні было, пераважае ў нас усё-ткі электарат калабаранцыянісцкі, які верыць і працягвае верыць у элементарныя, па-большавіцку простыя рэцэпты выйсця з крызісу. "Нашы дні", пра якія пісаў Алесь Дудар, нейкім дзіўным чынам расцягнуліся ў часе, сталі статычнай велічыняю, абсалютам, які ў любым часавым кантэксце захоўвае свае нязменныя рысы і якасці.

II

Наш лес здаваўся ціхім і знямелым,
І твар ягоны — сонным і маркотным...
Ён веў нас за сабой — натоўп дрымотны,
І шлях наш быў зусім незразумелым...

Цяжка зразумець сёння, куды ж "перамяшчаемся" ў гэтым самым зменлівым часе, "куды ж нясуць гэту крыўду ўсю" шматпакутныя насельнікі нашай зямлі. І ці ёсць такія лідэры, якія могуць знайсці той, адзіна верны кірунак?

Аказваецца, ёсць. Свята месца, як кажучы, пуста не бывае! З'явіліся-такі ў нас "вожды", якія дакладна ведаюць, куды і навошта трэба ісці. Гэтыя нашыя новыя "бацькі" (ці айчымы, бо быў ужо ў нас адзін бацька — Францавіч), здаецца, не маюць ніякіх сумненняў адносна нашай будучыні, проста і даходліва праджлававаўшы на ўвесь свет свае на гэты конт удумлівыя погляды. Нас "рассоедзілі", а цяпер збіраюцца "воссоедзіць". Праўда, у апошні час імпат такіх выказванняў некай сцішліўся, але, па ўсім відаць, да часу.

Мы ўжо змаглі ў пэўнай меры ацаніць, што новыя "вожды" — людзі чуллівыя і спагадлівыя, могуць нават і слязу пусціць. Ну чым яшчэ, як не бацькоўскай спагадай і кранальным клопатам пра наш дабрабыт, можна растлумачыць рашучае і пастаяннае павышэнне цэнаў, у той час, як наша бюджэтная "посабіе" замажваецца, і прыходзіцца яшчэ на пару дзірачак зацягваць свае паясы-папругі? Чым, як не сардэчным клопатам пра нашых дзетак, можна растлумачыць далікатныя намёкі-абіяцанні арганізаваць для іх зімою загартоўваючы рэжым?

Ну ніяк мы не хочам ацаніць той высокі "давер", які нам аказваюць — самім выцягваюць Беларусь з глыбокай маральна-эканамічнай багны! Не будучы жа ў такой справе браць удзел людзі паважаныя і ўплывовыя. У іх праблем і так хапае — трэба дабудаваць, давесці да толку сваю будучую "нерухомасць". Ды яшчэ (страшна падумаць!) трэба пастаянна трымаць у галаве, дзе, у якіх банках і краінах "нястомнай" працай заробленыя грошчыкі-доллары параскіданы. Але, як кажучы, бог ім судзя... Галоўнае, што бедным браткам-беларусам ды і ўсяму "русскоязычному населению" прыйдзеца рыхтывацца да масіраванай аздараўляльнай дыеты. Вучыцца жыць (выжываць) у новых умовах, якія нам арганізавалі старыя і новыя "бацькі" і "айчымы", давядзецца "настойным образом"...

III

Але значна лягчэй становіцца на сэрцы, калі паглядзець на нашыя праблемы па-філасофску і ўспомніць, што "ўсе мы разам ляжым да зор". Няпроста, канешне, настройвацца сёння на выратавальную "медытацыю", калі з

нават салам, каго "дача" ратуе, а хто і проста эканоміць на дробязях... І ўсе пагадоўна вывучаем астралагічныя прагнозы. Бо зоркі — яны вам не кебчы з лукашчэнкамі, і калі гавораць і абяцаюць, то ўсё бадай што збываецца!..

IV

Так, усё вельмі адносна і часова. Мы ўсе часовыя, наша жыццё да смешнага кароткае. Але ёсць катэгорыі вечныя і пастаянныя. Сумленне, мараль, духоўнасць, інтэлект. Сёння, напрыклад, інтэлект нашай нацыі настолькі прыніжаны і зняважаны, што нагадвае нейкі дэкартыўны, нікому нецікавы і непатрэбны скульптурны партрэт-симвал, на твары якога значная і важная маска засяроджанага мыслара, а пад маскай — халодная бронза, а то і яшчэ горш — крохкі гінец... Усе, хто мог прадаць (хай даруюць мне за гэта слова) свой розум, ужо прадалі яго і прадаліся самі, як кажучы не вельмі мілагучна ў народзе, "з вантробамі". А тыя, каго не запатрабавалі (не купілі!), маюць, мякка кажучы, смешнаваты выгляд. Ну каму сёння, выключваючы прыдворныя прыхамці вялікіх бонзаў, патрэбны таленавітыя гісторыкі, мастакі, літаратары, філосафы (акрамя, канешне, марксісцка-ленінскіх), музыканты?.. Таму і жывуць носьбіты нашага інтэлекту ва ўмовах, якія мала нагадваюць цывілізаваныя. Але, адзначым, церпяць. Церпяць і згаджаюцца жыць на такіх умовах далей, тым самым адсоўваючы сябе за межы цывілізаванага існавання.

Інфляцыя інтэлекту, услед за інфляцыяй фінансавай, дасягнула небяспечнай мяжы. На нашым "рынку" попытам карыстаюцца даволі спецыфічныя веды і здольнасці. Спецыфічнасць вымагаецца нашай дзяржаўнай сістэмай, якая настолькі заблыталася ў сваіх законах і "пазаконніках", што такі вузел, бадай што, без мяча не рассячыш. Меч гэты і ўзняў сёння над намі цёзка знамятага македонскага за-

Малюнак Л. РАЗЛАДАВА

ПА ЗАКОНЕ ПЕРАЦЯКАННЯ

ЗЯРНО ДА ЗЯРНЯЦІ...

Эпіграфам да часопіса "Беларуская мінуўшчына", як вядома, узяты словы неўміручага Янкі Купалы: "Збіраць пачнем зярно к зярняці, былое ў думках ускурацца, каб быт на новы лад пачаці, і сеўбу новую пачаць". "БМ" і збірае — прадумана, мэтанакіравана — гэтыя зэрні нацыянальнай даўніны, каб праз лёс знакамітых людзей, найбольш значныя падзеі лепш убачыць, дакладней зразумець, аб'ектыўней асвятліць шлях, пройдзены Бацькаўшчынай на працягу стагоддзяў. Ад нумара да нумара вядзецца свайго роду рэпартаж, у якога розныя факты, розныя аўтары, а мэта адна — Адраджэнне Беларусі не на словах, а на справе, пазбаўленне яе ад сну нацыянальнага беспамыцтва.

У гэтым сэнсе апошні, чацвёрты нумар "БМ" за мінулы год (як сведчыць у звароце да чытача галоўны рэдактар Л. Лойка, "у 1995 годзе паспрабуем выдаць не чатыры нумары часопіса, а шэсць"), можна сказаць, і звычайны, падобны на папярэднія, і разам з тым незвычайны. Прынамсі, па кампаніючы. Матэрыялы падобныя такім чынам, што дазваляюць спаталіць прагу па самых розных тэмах.

Для прыкладу, першая з публікацый — артыкул "Беларуская карта ў якасці літоўскага козыра 1918—1924 гг.", аўтар якога П. Ласоўскі з Польшчы. Не сакрэт, што цікавасць да згаданых падзей апошнім часам узрасла. Па той прычыне, што асэнсавуюцца яны ўжо зусім не з балшыўскага пункту гледжання, а ва ўсёй складанасці, супярэчнасці і нават некаторай неперакладнасці, з боку тых, хто працягваў да Беларусі ўласны Інтэрэс...

Апошнім часам вядзецца нямаля разнаў аб вяртанні населеным пунктам гістарычных назваў. Як бы ў працяг гэтай гаворкі — Інтэрэс у наменніку галоўнага рэдактара "БМ" С. Асіноўскага са старшынёй рэспубліканскай тапанімічнай камісіі пры Акадэміі навук Беларусі В. Лемцюговай "Тапанімічны генацыд, або Як Амерыка стала савецкай". І назва заінтрыгоўвае, а што да самой размовы, дык адно можна сказаць: свечасвая.

Уладзімір Арлоў працягвае "Гісторыю Беларусі: год за годам". Узяты гэтым разам пяць знакамітых падзей з гісторыі Бацькаўшчыны, адпаведным чынам змяшчаны і матэрыялы: 1523 ("Выйшла ў свет паэма Міколы Гусоўскага "Песня пра зубра"), 1557 ("Нарадзіўся Леў Сапега"), 1562 ("Сымон Будны выдае першыя на сучасным абшары Беларусі друкаваныя беларускія кнігі"), 1563 ("Войска Жалівага захапіла Полацк"), 1564 ("Разгром маскоўскага войска на рацэ Уле"). А матэрыялы гэтыя — разгорнутыя нарысы, багатыя на канкрэтныя факты.

Адзін з астраўкоў заходнебеларускай... беларускасці паўстае са старонак нарыса В. Сокала "Клецкая гімназія". А вось Г. Прыбытка ("Цуд над Пінаю") запрашае прайсціся старажытным і вечна маладым Пінскам, пазнаёміцца са сведкамі яго даўніны. Да падобнага ж падарожжа, толькі ў Гродню запрашае М. Дзелянкоўскі ("У каралеўскіх палацах"). У У. Анісковіча ("Мінскі абласны...") іншая задача — паказаць, наколькі беражліва, па-навуковаму спадарна ставяцца да захавання ўнікальных матэрыялаў ў Дзяржаўным архіве Мінскай вобласці. А Карлюкевіч ("Падтрымайце вёску і сельскую гаспадарку...") расказвае пра Івана Аляксандравіча Сцебута, знакамітага агранома, чый лёс цесна пераплецены з Беларуссю.

Не прамініце і нарыс В. Лебедзевай "Палута Бадунова". Пра гэтую выдатную беларускую рэвалюцыйную дзяўчыну, імя якой можна паставіць услед за Цёткай, да нядаўняга часу, калі і ведалі, дык хіба што навукоўцы-гісторыкі. А ўсё таму, што П. Бадунова належала да тых, хто не прызнаў савецкую ўладу. За гэта і паллацілася. І жыццём — як вораг народа была расстраляна, і забіццём...

А яшчэ ў нумары — урывак з рамана В. Іпатавай "Залатая жрыца Ашвінаў", "Календар "Беларуская мінуўшчына" на 1995 год, артыкулы В. Шалькевіча "Каліноўскі: Канстанцін, Кастусь ці Вікенцій?", А. Лашкевіча "Нашчадак гуна Зоарда?" (пра паходжанне роду Лышчынскіх), Я. Паўлава "Драматычны лёс польскіх асіднікаў"...

Карацей, часопіс варты ўважлівага і ўдумлівага чытання, як, дарэчы, разглядаючы, бо ў ім, як заўсёды, нямаля цікавых, унікальных ілюстрацый.

Адным словам, зярно да зярняці... Каб каласілася ніва Бацькаўшчыны.

А. М.

Цяжкае ўражанне пакідае кніга В. Сарокі "SOS: Спасіце нашы душы" (мова — руская). Але, скажам адразу, не ад аўтарскага выканання, а ад таго матэрыялу, жыццёвага рэчыва, якімі заложаны старонкі гэтай, пасвойму страшнай, аповесці; дададзім — аповесці дакументальнай. Паламанья лёсы падлеткаў — жывая эстафета дарослых, нейкая першабытна-дзікая, дагістарычная, а можа — і пазагістарычная атмасфера, што пануе ў СІЗА (следчым ізалятары) — вось трагічная тэма гэтага твора. Аўтар аповесці — былы занальны пракурор Беларускай транспартнай пракуратуры быў у свой час абвінавачаны ў парушэнні сацыялістычнай законнасці, асуджаны на чатыры гады ўтрымання ў калоніі ўзмоцненага рэжыму. Да вынясення прыговору сам ён прайшоў цераз следчыя ізалятары Мінска, Рыгі, Варонежа, Саратава, Свярдлоўска, а пасля прыговору — і іншыя, з яго слоў, зоны бяспраўя. Пра ўсё гэта В. Сарока напісаў некалькі кніжак. Першая з іх, пра якую наша гаворка, распавядае пра сістэму ўтрымання пад аховай падследчых вязняў-падлеткаў у асноўным у мінскай турме. Як работнік праваахоўных органаў, В. Сарока з мэтай яго ўласнай бяспекі быў змяшчаны не з дарослымі падследчымі, а ў якасці "старшага", "інструктара" сярод непаўналетніх.

У адрозненне ад многіх герояў нашых і не нашых дзён свой аповяд ён вядзе не ад трэцяй асобы, а ад сябе асабіста. Аповяд той — не трылерскага кшталту, немудрагелісты, не перасыпаны метафарычнымі бліскавіцамі, але, патрабуючы ўвагі і цяргення, ён перадае чытачу няясцішы боль і трагічныя прадчуванні. Той падлеткавы чалавечы матэрыял, што паўстае са старонак аповесці, у нейкай ступені здаецца ўжо адпрацаваным, хаця ён амаль яшчэ і не ўключыўся цалкам у тканіну жыцця. (Гэта ж трэба — праз гарэлку, атруту, наркотыкі дзеці ловяць кайф: бягуць ад жыцця, найвялікшага Дабра!). А можа — тут жа паўстае пытанне — сёння і сама тая ўся тканіна па ўсіх здаровых вектарах ужо не прываблівае людзей?

Думаць адно, гаварыць другое, рабіць трэцяе; збытваць і ламаць словы і ўчынкі; з асалодай успамінаць аб п'янках, крадзяжках, гвалтаваннях; непаважліва, цынічна ставіцца да акружачых і сябе і тут жа імкнуцца ўзнесці сябе над іншымі і безліч падобнага — вось характэрныя рысы калектыўнага, "саборнага" партрэта моладзі ў камерах. Такого ж дыяпазону рухі іх душ і на волі. Гэта нейкае атавістычнае існаванне; здаецца, тут спрацоўвае жудасны архетып, укаранены ў прыроду чалавека. І рухаюць гэтым чалавекам, як прыгледзішся, два фактары: любой цаной набыць матэрыяльны, хай і не вялікія, дроботы і як мага больш улады (зноў жа любой цаной) над сабе падобнымі. А па-над усім гэтым —

непадключанасць да вышэйшага, бессмяротнага жыцця.

Цярпліва, да самых драбніц, метадычна, з усёй паступовасцю, ніколі не змушана асвятляе аўтар дзеянне чыннікаў, што авалодалі маладымі душамаі, што прывялі іх у няволю.

Безумоўна, носьбіты такіх маральна-практычных устаноў маюць і ў пэўнай ступені асаблівую мову (як праці постдэяненне). Складаюць жа яе ў асноўным суцэльна мацягонна ды тюрэмна-лагерны жаргон. Дарэчы, валоданне апошнім дае права на гонар жожаму. А вось пачуць тут такое, як "прабачце", "калі ласка" ці, скажам, "Бог" — дарэмнае чаканне, а калі і дачакаешся, то ў атачэнні мязроты і паскудства. Слова "Бог" зрываецца толькі з вуснаў аўтара, — і то ў адцаі і распачы — пры спадзяванні, што Ён (Бог) можа выратаваць у гэтай сітуацыі. Дададзім ад сябе, што чаканне чагосьці светлага і ад службы Бога на зямлі не прыходзіцца, бо яны, асабліва іх вярхоўныя іерархі, і ў нашай шыраце таксама, аб чым зусім нядаўна пісала газета "Свабода", заняты і гарэчлівым бізнесам, бо і яны дапамагаюць адліваць мазгі і бацькам і дзецям, самазаганяюцца ў разрад маргіналаў, набываюць люмпенскі менталітэт.

Аўтарская пазіцыя на працягу ўсяго сумнага аповяду бачыцца гуманістычнай; ён угадвае, імкнецца пераканаць усіх недарослых насельнікаў СІЗА, унушае ім думкі аб светлым іх прызначэнні на зямлі, імкнецца раскрыць ім вочы на іх пагібельнае, але ўсё ж не безнадзейнае становішча.

Назваўшы тэму кнігі В. Сарокі, не можам не заўважыць аб мэце і задачы, якія яна мае. Па-першае, гэта папярэдзіць тыя юныя дураслівыя галасы ад прываларушэнняў, што вядуць на дно жыцця, і адначасова дарослых, каб і яны ўяўлялі, што чаканне іх іх дзяцей, калі апошнія намерыліся ісці слізкай сцяжынай жыцця. А таму цяра да гэтай сцяжыны трэба пераадоляваць і духоўна, і інтэлектуальна, і добрымі ўчынкамі ў побыце, ці, як кажуць, — практычна.

Праглядаецца яшчэ тут і ідэя вяртання да зямлі, да каранёў сваіх і, калі хочаце, да свядомага нацыянальнага жыцця. Сведчаннем таму служаць вобразы Юркі і Васіля — дзяцей вёскі і правінцыі. У адрозненне ад іншых адступнікаў і адшчэпачуў людскасці, у іх менш, чым у іншых, назіраецца рысоўкі, выпендрывання. Яны не зусім з тых, што — на адзін твар, калыш, што з калектыўнага партрэта. Яны яшчэ пакуль — не з растыражываных цёмнай сілай істот; яны — як бы самі па сабе, яны яшчэ не безнадзейныя. І самае галоўнае — яны пачынаюць усведамляць ступень свайго падзення, таму, відаць, іх душы наведвае раскаянне за здзейсненае зло. Цікавымі бачацца гэтыя хлопцы і тым, што ў крымінальным свеце, які, вядома, інтэрнацыянальны, яны вельмі добра усведамляюць, што яны — дзеці зямлі Беларусі.

РАМАН — ГЭТА НАРОД

Іван Чыгрынаў з поспехам выступае і ў галіне публіцыстыкі, крытыкі, літаратуразнаўства. Гэта, прынамсі, засведчыла яго кніга "Новае ў жыцці, новае ў літаратуры", што выйшла ў 1983 годзе. І вось яшчэ адна — ладны том "Паміж сонцам і месяцам" у той жа "Мастацкай літаратуры", "Роздум над жыццём", культура і літаратурай" — такі падзагалавак даў пісьменніку сваім турботным развагам. А пачынаюцца яна з "Першага ўспаміну" — аўтабіяграфічных нататак, напісаных у 1986 годзе. Сталася так, што мастацкі жыццёпіс Івана Гаўрылавіча надта доўга ішоў да чытача: "Двойчы браўся я за сваю біяграфію. Адна недзе згубілася ў студэнцкай. Другая атрымалася доўгая, не падыходзіць да такой кнігі... (маюцца на ўвазе зборнікі аўтабіяграфіі беларускіх пісьменнікаў, кшталту "Пра час і пра сябе" і "Вытокі песні". — А. М.) Вось трэцяя".

Дарэчы, і гэтая трэцяя прыйшла да чытача з вялікім спазненнем. У свой час пільным супрацоўнікам аднаго вельмі пільнага ведамства не спадабалася, што І. Чыгрынаў добрым словам згадава Масея Сяднёва, успамінаць якога доўгі час забаранялася. Дарэчы, да вобліку Масея Ларыёнавіча аўтар звяртаецца неаднойчы... А наконце аўтабіяграфіі, дык, думаецца, яна каштоўны матэрыял для тых, хто хоча лепей ведаць вытокі творчасці аднаго з нашых таленавітых пісьменнікаў, даведацца, як адбылася станаўленне яго мастакоўскай індывідуальнасці.

Дарэчы, "Першы ўспамін" адначасова пачынае і раздзел "Публіцыстыка. Дзённіканыя нататкі". У ім — гадкі аб пачынаным падчас паездкаў, творчых камандзіровак. Як, напрыклад, пра наведванне Беластоцчыны ("Паміж сонцам і месяцам") ці колішняй Чэхаславакіі ("Влтава, Дунай і манеты"). У гэтым жа раздзеле — цікавыя назіранні, атрыманыя падчас папярэдніх выбарчай кампаніі ("Бабруйскі кацёл"). Тут жа жаданым зразумець, чым жыве сучасная моладзь ("Хто пойдзе да нефармалаў").

Два наступныя раздзелы ўзаемна дапаўняюць адзін аднаго — "Літаратурна-крытычныя артыкулы. Эсы" і "Эскізы да партрэтаў". І. Чыгрынаў прыглядаецца да творчасці калег па пры, імкнучыся даць зробленаму імі прынцыповую ацэнку. У той жа час ён выходзіць за межы беларускай літаратуры, прыглядаецца і да таго, што робіцца ў іншых літаратурах. Скажам, у артыкулах "Урокі Шолахава", "Пра Канстанціна Сіманова".

І ўсё ж пераважна большасць артыкулаў маюць агляды характар. Сярод іх і "Раман — гэта народ". У ім аўтар не проста гаворыць пра вартасці ці недахопы пэўных твораў, а закранае асобныя тэарэтычныя моманты, спрабуючы разабрацца, а што ж уяўляе сабой раман як жанр на сучасным этапе, у чым яго прывабнасць для беларускай літаратуры.

Падобны падыход і ў артыкуле "Погляд на беларускую аповесць". Зноў жа для

кай: абодва не адмаўляюцца ад беларускасці, больш таго — да бойкі абараняюць у камерных спрэчках годнасць Беларусі. Як ні ў кога, у іх захавалася беларуская (хай у трасянкавым варыянце) мова. (А дзе яна ў большасці сёння не такая?) Праўда, больш за ўсіх хлопцы і дзяўчаты ад сукмернікаў. Але ж яны, асабліва Васіль, дазваляюць гэта толькі да пэўнай мяжы. Потым могуць і ўзрывацца. Парадземся і за такі пачатак. Тым больш, гэтыя хлапчукі знаходзяць падтрымку ў "старшага", таксама зняволенага і нядрэннага, па словах аўтара, выхаванцяля Рыжана.

"SOS: Спасіце нашы душы" з'яўляецца ўдзячным матэрыялам для вывучэння параметраў чалавечай душы і соцыуму, які яе ўтрымлівае, з боку псіхолагаў, калі не псіхіятраў, прававедаў, філосафаў і многіх іншых. Не вельмі даўно аб крымінальным свеце можна было гаварыць як аб нібыта паралельным нашаму, ні ў якім разе не сколку з нашага жыцця, але сёння мы бачым, што паміж імі ляжыць аберачыная прастора, якая злівае іх у адно. Адным словам, тут спрацоўвае закон перацякання матэрыі і духу. Ці ж не відаць няўзброеным вокам, як вакол нас на кожным кроку (камеру і зону пакуль пакінем убаку) ідзе павальнае абкраданне народа, дзяржавы, як квітнеюць махровым колерам пазастатутныя адносіны ва ўсіх установах і інстытутах нашага жыцця, як папіраюцца рэшткі маралі паўсюль ад цэнтра да недасяжных далёг-лядаў? Дарэчы, у б'юльмі СССР на працягу 1960—1990 гг. па крымінальных справах па розных дадзеным прайшло ад 30 да 60 млн. грамадзян. Гэта толькі тое, што зафіксавана. Як бачым, спадчына — не суцэльная. Гэта тычыцца і нашай зямлі.

Але ж хто будзе ратаваць нашы душы, калі не мы самі? І першая ўмова тут — патрабаванне ад сябе і іншых выканання маральных і прававых нормаў, якія існуюць ужо вякі.

Калі гаварыць пра недахопы твора, то немагчыма часам не заўважыць нейкую наіўнасць пры ўспрыманні гарманальнага ўзроўню паводзін юных сізаўцаў і, можа, ненаўмысна, але ўсё ж відавочную ўласную самаідэалізацыю, і як вынік — спадарожнае ім неабгрунтаванае рэзанёрства. Названыя агрэхі ні ў якім разе не затушоўваюць, не знікаюць значэнне і актуальнасць праблем, узятых у аповесці.

Для арыенціру ў кніжным моры неабходна паведаміць, што "SOS: Спасіце нашы душы" (памер аповесці — амаль 15 аўтарскіх аркушаў ці амаль 300 с.) выдадзена Аграпрадпрыемствам "Ранет-92" напрыканцы мінулага года тыражом у 50 тыс. асобнікаў. Заснавальнікам фірмы, якая мае ліцэнзію на выдавецкую дзейнасць, з'яўляецца сам аўтар і дзеючая асоба гэтай аповесці.

Яўген ГУЧОК

І. Чыгрынава-крытыка, І. Чыгрынава-літаратуразнаўца найважней зірнуць на праблему канцэптуальна. Наколькі аповесць задавальняе літаратуру? Як удаецца ёй асэнсаваць жыццё, сам час? Дзе спраўдны мастакоўскі пошук, а дзе звычайная даніна модзе? Гэтыя і іншыя пытанні, безумоўна, аўтарам не ставяцца, як кажуць, у лоб, яны вынікаюць непасрэдна з самога кантэксту гаворкі, імі прасякнуты ўвесь роздум пісьменніка — роздум адкрыты, неабьякавы, заклапочаны.

Што тычыцца заключнага раздзела кнігі — "Адказы на пытанні. Інтэрв'ю", дык, безумоўна, у ім куды больш асабістага. Бадай, нават у дадзеным выпадку лепей падыходзіць гэтае слова — "личностного". Менавіта з адказаў на пытанні найбольш поўна паўстае асоба творцы, бачыцца, наколькі неабьякавы Іван Гаўрылавіч да праблем жыцця і літаратуры. А яшчэ што прываблівае ў гэтых развагах, дык жаданне весці бескампрамісны дыялог. Не замоўчваючы таго, што, магчыма, у нечым трэба было б недагаварыць. Не змякчаючы акцэнтаў, калі, здавалася б, можна гэта было б зрабіць.

Што ж, такі І. Чыгрынаў у жыцці — бескампрамісны і сумленны. Гэтым жа бачыцца ён і са старонак кнігі "Паміж сонцам і месяцам", якая ўжо знайшла свайго чытача і, несумненна, у першую чаргу сярод выкладчыкаў беларускай мовы і літаратуры.

А. М.

Як пісьменніка і сьліннага даследчыка літаратуры прырода шчодро надзяліла Івана Якаўлевіча Навуменку талентам шчырага, доверлівага голасу і праніклівага эпічнага позырку. І не паскупілася на тое, каб гэты дар маштабна, плённа і адметна выявіўся ў вельмі шырокім дыяпазоне мастацкай, навуковай і грамадскай дзейнасці.

Прыродны талент, аднак, абуджаюць (ды і шліфуюць, фармуюць) нейкія моцныя жыццёвыя імпульсы. Такою магутнаю сілай, якая паклікала І.Навуменку ў нялёгкаю пісьменніцкую дарогу, была вайна. Праз пэўны час адзін з герояў яго рамана "Смутак белых начэй" скажа, што гэта была надзвычай цяжкая і самая вялікая вайна, "якая калі-небудзь была на свеце".

Горыч гэтай вялікай усенароднай драмы І.Навуменка зведаў напоўніцу. У юнацкім, семнаццацігадовым узросце ён уключаецца ў падпольнае змаганне з акупантамі, а потым

века. Людзі радуецца тут, бо зусім нядаўна вялікай і доўгачаканай перамогай закончылася вайна. Але кожны радуецца па-свойму. І пісьменнік знаходзіць тыя адзіныя словы, якія адлюстроўваюць гэтую адметнасць настрою і пачуцця. Мы добра адчуваем радасць маладых дзяўчат, студэнтка-студэнткі, якія, відаць, добра паздавалі экзамены і збіраюцца дамоў на вакацыі. Прыўзняты, радасны настрой пануе і ў душы студэнта-завочніка Гарбача, які прыехаў на экзаменацыйную сесію. Але яго радасць болей вострая і ўмудроная, чым у тых жа дзяўчат-студэнткі, бо ўтрымлівае ў сабе трагедыя-трывожнае адчуванне цяжкіх, "пакутлівых хвілін чакання перадаўнікаў", калі "звычайныя даброты зямнога існавання" здаваліся найвышэйшым шчасцем.

Перажыванні і хваляванні героя гэтага твора, як і шэрагу іншых яго апавяданняў, аповесцей і раманаў, з'яўляюцца адчуваннямі і перажываннямі самога аўтара. Лірыка-рамантычная, прыўзнятая настрояўска чалавек часта рэзка і крута змяняецца ў іх на

час, калі ідзе вайна, проста ганебна". Галоўны іх клопат — абзавесціся вінтавым абрэзам, дзюма-трыма лімонкамі, "знайсці з паўпуда аманалу" ды хутчэй "аб'явіць германскаму фашызму бязлітасную вайну". Чытач, відаць, не можа тут не ўсміхнуцца, але разам з тым у яго ўнікаюць зусім няпростыя і вельмі сур'езныя пытанні: а адкуль жа ў гэтых юных герояў-максімістаў, падчас наўных і смешных у некаторых сваіх дзеяннях і развагах, такое глыбокае пачуццё Радзімы і грамадзянскай адказнасці за яе лёс?

Адказы на гэтыя пытанні наша літаратура шукае многія гады. Важкі аналітычны ўклад зрабіла тут і мастацкая проза І.Навуменкі. У той час, калі ў ваеннай літаратуры яшчэ досыць актыўна дзейнічаў партыйны функцыянер, як галоўная кіруючая, арганізуючая і натхняючая сіла, у творах Навуменкі гэты дэтэрмінант адыходзіць на задні план. Так, тут дзейнічае і няўмоўная сіла загаду (не заўсёды мудрага, разумнага і далікатнага), які трэба было выконваць. Але найбольш дзейсная духоўна-арганізуючая сіла, як паказвае

перашход, так альбо інакш закрэпае лёс іншых людзей. А гэта значыць, што і тут ён нясе перад імі асабістую маральную адказнасць.

У рамана "Летуценнік" (здаецца, таксама недадзеным нашай крытыкай) пісьменнік выкарыстоўвае вельмі шырокую сістэму мастацкай аргументацыі (звяртаецца нават па дапамозе да вучэння Фрэйда) у выплывацэнні таго, што ўсякі вонкавы націск на закаханага (закаханую) — у чымсьці мяжуе са злачыствам. Бо пачуццё, калі яно яшчэ моцнае і глыбокае, звычайна прымушае халодны рацыяналістычны разлік і падыход пацясніць свае пазіцыі. Правамерна нават зрабіць дапушчэнне, што гэты раман І.Навуменкі — своеасаблівая палемічная рэакцыя на творы, дзе тонкая і далікатная эмацыянальна-пачуццёвая сфера інтымнага жыцця чалавека часта выступае ў жорсткіх межах халоднай логікі і ўсёведнай рацыяналізацыі. Не, тут не ўсё, як паказвае аўтар, укладваецца ў формы і схемы строга і матэматычна вывераных разлікаў і прадпісанняў, а таму і ацэнкі нашы аб чалавеку (і асабліва ацэнкі крытычныя) павінны быць у дадзеным выпадку вельмі і вельмі ўзважанымі і асцярожнымі.

І ўсё ж геранія гэтага твора медыцынская сястра Маргарыта Асмоўская трапляе ў поле крытычнай аўтарскай думкі. Але не таму, што, спрабуючы адшукаць асабістае шчасце і вырвацца з межэй "нуднай сямейнай будзённасці", яна, можа, залішне часта і хутка мяняе аб'екты сваёй сардэчнай увагі. Трывожыць і насцярожвае ў яе характары і паводзінах нешта іншае, а менавіта тое, што ўсе гэтыя няпростыя, часта складаныя і драматычныя з'явы і перыпетыі жыцця безбалесна слізаюць па паверхні яе душы і не пакідаюць там "ніякага следу" і запальна-аналітычнага водгаласу.

Пісьменнік не катэгарыруе тут сваіх вывадаў і не дае "разгубляцца" асуджальным пафасу. У яго творах наогул людзі ўстрымліваюцца ад таго, каб ставіцца адзін да другога ваража, думаць адзін аб другім дрэнна. Такія, відаць, рысы пісьменніцкага таленту. Але і ў дачыненні да той жа гераніі рамана "Летуценнік" вывад няўмяшана напрашваецца сам сабой: чалавек трапіў у паласу складанага і зацяжнага духоўнага крызісу, і галоўны выхад з гэтага інфантальнага стану знаходзіцца дзесьці на лініях узаемаўзгодненай сустрэчы чалавека з агульналюдскім вопытам, у якім звычайна ў тугі вузел звязана наша мінулае, сённяшняе і заўтрашняе дзень.

Для пераважнай большасці герояў І.Навуменкі імкненне намацаць гэту ўнутраную сувяз паміж учора-сёння-заўтра з'яўляецца іх найважнейшай жыццёвай праграмай. Можна дадаць, што гэта — стрыжнявое мастацкае крэда і самога пісьменніка. "На спатканне з адшыўшымі днямі" спяшаецца герой аповесці "Развітанне ў Кавальцах". Галоўны герой рамана "Асеннія мелодыі" таксама "шчыра верыць, што гісторыя прысутнічае ў сучаснасці" і мае свой уплыў "на будучыню", і ў апошнія па часе выхаду ў свет кнізе прозы І.Навуменкі "Гасцініца над Прыпяццю" наш клопатны, у многім бядотны і неспакойны дзень бягучай сучаснасці выступае ў азначана-псіхалагічным кантэксце ўспамінаў-роздуму аб тым, што было учора і што можа адбыцца заўтра. Роздум-ўспамінае ў творах пісьменніка (асабліва ў раманах і аповесцях) вельмі шырокую і разгалінаваную сюжэтную кампазіцыйную сістэму і цесную сувязь з самымі рознымі аспектамі нашай нацыянальнай гісторыі, з'явамі роднай прыроды, падзеямі мінулай вайны і прымае чыны ўдзел у агульным руху мастацкай думкі на шляху да яе вялікай сур'пуды.

Самай сур'езнай размовы заслугоўвае, безумоўна, і вельмі плённа праца І.Навуменкі як удумлівага і арыгінальнага даследчыка літаратуры. Але, здаецца, мы ўжо выкарысталі ліміт газетнай плошчы і таму заўважым пра гэта толькі ў форме некалькіх назывных сказаў. Пасля выхаду ў свет такіх фундаментальных і шырокавядомых цяпер і школьнаму настаўніку, і студэнту, і вузаўскаму выкладчыку даследаванняў, як "Янка Купала. Духоўны воблік героя" (1967) і "Якуб Колас. Духоўны воблік героя" (1968), нястомная праца І.Навуменкі ў гэтай галіне працягваецца. У 1992 годзе выдавецтва "Навука і тэхніка" выпусціла яго кнігу "Вінцэнт Дунін-Марцінкевіч", у якой пластычна і па-навуковаму тонка намаляваны творчы партрэт пачынальніка новай беларускай літаратуры ў святле адраджэнскіх тэндэнцый і павеваў часу. Завершана і здадзена ў выдавецтва вялікая праца аб жыцці і творчасці З.Бядулі. Па-новаму працягана творчасць Я.Купалы і аформлена як манаграфічны раздзел для новай Гісторыі беларускай літаратуры. А цяпер для гэтага будучага і, як мы разлічваем, сур'езнага фундаментальнага выдання Інстытута літаратуры АН Беларусі І.Навуменка падрыхтаваў напісаць навуковую працу аб жыцці і творчасці М.Багдановіча.

Без усякага перабольшвання мы маем падставу сказаць, што Іван Якаўлевіч Навуменка знаходзіцца ў выдатнай рабачай форме. Дык пажадаем яму ў дзень ягонага юбілею, багатага на мудрыя жыццёвыя вопыты, важкія мастацкія і навуковыя набыткі, моцнага здароўя, даўгалецця і акрыленага творчага настрою.

Васіль ЖУРАЎЛЁУ

З ПАВАГАЙ ДА ПРАЎДЫ

працягвае гэту барацьбу ўжо як разведчык дэсантнай групы, сувязны і баяц партызанскай брыгады імя Панамарэнкі. Са снежня 1943 г. І.Навуменка знаходзіцца ў радах Савецкай Арміі, удзельнічае ў цяжкіх баях на Карэльскім перапынку і заканчвае вайну ва Усходняй Прусіі і Сілезіі.

На небяспечных партызанскіх сцяжынах і пакручастых франтавых дарогах, напэўна, і стала абуджацца ў юнака Навуменкі пісьменніцкае прызвание. Але ўслых загаварыла яго пазней. Прайдучы гады, перш чым убачанае і перажытае на вайне пачне набываць рэальныя мастацкія абрысы характараў, падзей, канфіктаў. Пасля дэмабілізацыі ў снежні 1945 г. І.Навуменка працуе карэспандэнтам газет "Бальшавік Палесся", "Звязда", загадвае аддзелам прозы рэдакцыі часопіса "Маладосць". Плённым, выніковым было для яго першае пасляваеннае дзесяцігоддзе і ў плане вучобы. Ён заканчвае філалагічны факультэт БДУ, аспірантуру, выкладае беларускую літаратуру.

У гэты перыяд, як можна меркаваць, І.Навуменка ўшчыльна падышоў да той мяжы, калі шматлікія творчыя задумы ўжо выкрышталізаваліся і настроіліся на адпаведныя формы мастацкага ўвасаблення. Першыя творы І.Навуменкі з'яўляюцца ў 1955 г. На значны прамежак часу самай прывабнай жанрай формай становіцца для пісьменніка апавяданне, хоць, праўда, і цяпер навалістычна жанравая мадэль не страціла для яго сваёй прыцягальнай магнетычнай сілы. Тут ён зарэкаментаваў сябе тонкім, удумлівым і арыгінальным майстрам. Толькі за адно дзесяцігоддзе выходзяць аж пяць зборнікаў яго апавяданняў, "Семнаццацітай вясной" (1957), "Хлопцы-равеснікі" (1958), "Верасы на выжарынах" (1960), "Таполі юнацтва" (1966), "Вераніка" (1968), ствараюцца аповесці "Снежань" (1958), "Мой сябар Пятрусь" (1958), "Пераломны ўзрост" (1958), "Трымценне дубога лісця" (1964).

Гэта быў сапраўдны ўсплёск творчай энергіі маладога аўтара. Гэта была і сур'езная наватарская заваёва беларускай літаратуры. На шырокім, небяспечным плацдарме ваеннай тэмы І.Навуменка знайшоў сваю дзялянку. Ён адшукаў, а дакладней будзе сказаць, адкрыў тут і сваіх герояў — учарашніх юнакоў-школьнікаў, якім давялося стаць удзельнікамі самай вялікай і крывавай вайны і вельмі многім з якіх не суджана было вярнуцца пад дах бацькоўскіх хат.

Сам пісьменнік — іх равеснік. Разам з імі ён вучыўся, добра ведаў іх будзённае жыццё, іх псіхалогію. Яго жыццёвыя і ваенныя дарогі — гэта і іх шляхі-дарогі. А самае галоўнае — ён шчыра любіў сваіх юных сяброў-равеснікаў у жыцці і здолеў перадаць іх цэльна і акрыленасць уласнай душы праз мастацкае слова. Радасць, гора, трывога, клопат, хваляванне маюць у яго ранніх апавяданнях і аповесцях надзвычай шырокую нюансавую гаму прыкмет і адценняў. І ўжо адно гэта пераканальна сведчыла аб тым, што ў нашу літаратуру прыйшоў яркі, цікавы, тонкі, неардынарны мастак.

Узяць хоць бы такое цудоўнае апавяданне І.Навуменкі, як "Салдаты вярнуліся". Радасць, як пэўны стан чалавечай душы, выконвае тут важную характарыстычную функцыю ў вызначэнні духу, настрою эпохі і псіхалогіі чала-

журботную і драматычна-трагедыю танальнасць. Мастацкае слова ў яго сэнсавай і эмацыянальнай пульсаванні пісьменнік скіроўвае на пошукі трывалай унутранай сувязі з самым аб'ектам адлюстравання — суровымі буднямі партызанскай і франтавой вайны, дзе крохкай радасці зямнога быцця штохвілінна пагражала смяртэльная небяспека.

Яркім прыкладам магло б быць тут апавяданне "Дом над морам". Моцнае драматычнае напружанне ствараюць у гэтай навеле кантрастныя фарбы, гукі, пачуцці, якія аўтар пастаўка чаргуе, спалучае і лепіць незабытую карціну вайны. У апавяданні многа святла, музыкі, цудоўных вяснавых пейзажаў. Тры маладыя салдаты мараш хутчэй вярнуцца дамоў, сустрэцца з роднымі і каханымі. У кожнага з іх ключом б'е жыццё, ва ўсіх іх прыўзняты і радасны настрой. І вось тады, калі яны амаль поўнасцю забываюць пра небяспеку, гіне адзін з траіх — малады і жыццядарасны Булавецкі. Цэлую ноч ён іграў на піяніна, а ў поўдзень "яго забіла асколкам снарада, пад самымі вокнамі белага дома, на пясчаным пляжы..."

Вядома, жыццё кожнага чалавека непаўторнае і неацэннае. Але яшчэ вастрэй і глыбей адчуваецца трагедыя боль страт, калі гіне жыццё на самым яго ўзлёце і ўздыме. Нельга не здрыгануцца і заставацца спакойным, калі ў аповесці "Трымценне дубога лісця" аўтарскі голас даносіць да нас такую сумную і журботную статыстыку: "З дзевятага класа пайшло на фронт шаснаццаць, прыйшло толькі чввёрца. Ляжаць яны, хлопцы дваццаць чввёртага і дваццаць пятага года нараджэння ў брацкіх магілах ля вёсчак і безыменных вышынь ад Дняпра да нямецкай Эльбы. Даруйце ім, дзяўчаты..." Гэтыя хлопцы-равеснікі так і засталіся для нашай будучыні няздзейсненай, няспетай песняй, вялікай і таямнічай загадкай.

Думка пра іх, як і наогул дыялог аўтара з чытачом, нярэдка выяўляюцца ў формах адкрытай эмацыянальна-публіцыстычнай манеры. Пры няўмыльным карыстанні такі прыём можа толькі нашкодзіць. У апавяданнях і аповесцях І.Навуменкі суб'ектыўна-асабістае слова вынашана, абдумана, перажата, і таму яго гучыць свежа і натуральна. Хваляючы і страсны голас аўтара дапамагае шырэй і глыбей зразумець задуму твораў, узмяцнае іх лірычную афарбоўку.

Мастацкая проза не можа, аднак, трымацца толькі на эмацыянальна-лірычным пафасе, якім бы глыбокім і шчырым ён ні быў. Яе законы вымагаюць аналітычных падыходаў і асабліва тады, калі гэта дыктуе сам жыццёвы матэрыял. А той матэрыял, да якога звяртаецца ў сваіх творах І.Навуменка, якраз і патрабаваў заглыбленага пошуку адказаў на востра пастаўленыя вайноўныя пытанні: а ці можа чалавек заставацца чалавекам у жорсткіх і абсурдных абставінах кровапраліцця? І калі можа, то якія сілы і стымулы здольны падтрымліваць яго духоўны і маральны патэнцыял?

Пошук адказаў на гэтыя пытанні на доўгі час становіцца для І.Навуменкі-празаіка ключавым, праблематычнай задачай. Гэты інтарэс пісьменніка даволі выразна акрэсліваецца ўжо ў адным з першых яго апавяданняў "Семнаццацітай вясной". Герой гэтага твора, семнаццацігадовы юнак і дзяўчаты, лічаць, што смяяцца, улюбляцца, "весаціцца, танцаваць у такі

пісьменнік, і ў той складанай сітуацыі была закладзена ў самім чалавеку, у яго падрыхтаванасці (або няздольнасці, негатоўнасці) прымаць алтымальныя рашэнні і настройвацца на хваля агульначалавечых маральных каштоўнасцей. У гэтай сувязі невыпадковым з'яўляецца і асабліва цікавае прадзіка да партызанскай тэматыкі, бо ў сітуацыях лясной вайны чалавек найчасцей даводзілася пакладацца на самога сябе.

Аналізуючы такія вядомыя раманы І.Навуменкі, як "Сасна пры дарозе", "Вецер у соснах", "Сорак трэці", наша крытыка аддала належнае высокапрафесійнаму і прайздзіваму мастацкаму слову пра партызанскую вайну. Але, як нам уяўляецца, сказана пра іх яшчэ далёка не ўсё. Мы, відаць, не да канца заглыбіліся тут у сам працэс пакутлівага, ачышчальнага збліжэння чалавека з агульналюдскім маральным вопытам у цяжкіх экстрэмальных жыццёвых умовах. І.Навуменка дапамагае нам зразумець, што сапраўдны катарсіс асобнай чалавечай душы, яе ўзлёт і ўзвышэнне адбываецца менавіта тады, калі ёй удаецца стаць арганічнай часткай трывога і болю іншых людзей. Толькі ў такім выпадку, як можна заўважыць, гэта душа становіцца паспраўдному чулай, успрымлівай, мужнай і свабоднай, самаахвярна бясстрашна нават перад немінучай сустрэчай з нейкай грубай, жорсткай і злой воляй-прымусам.

Герой ваеннай эпічнай трылогіі "Сасна пры дарозе", "Вецер у соснах" і "Сорак трэці" "фольксдойч" Аўгуст Эрнэставіч Крамер (паводле аднадушнага прызнання літаратуразнаўцаў, гэты сацыяльна-псіхалагічны тып чалавека — сур'езнае мастацкае адкрыццё празаіка) добра разумее, што ўлада, якая і раней не дужа ўважліва і гуманна ставілася да чалавека, наўрад ці стане ўлічваць яго хістанні і пакутлівы шлях да праўды і справядлівасці. Ён не безуважыны да свайго ўласнага лёсу і быў бы не супроць, каб у крытычны момант нехта закінуў за яго добрае слова. Але з палону вялікага страху ён ужо вырываўся, а дакладней кажучы, вырвала яго з гэтага палону глыбока спазнаная і выпакутаваная думка аб тым, што ў любых абставінах нікому не зачынены шлях да чалавечнасці. Іменна такога прынцыпу Крамер і прытрымліваецца, дапамагаючы другім не апускаць, не зніжаць шкалу духоўнасці, і сам імкнецца заставацца чалавекам "сярод сур'езнага броду, крыві, свінства".

Герой, што прыкладае старанні і намаганні ў любых абставінах жыцця застацца чалавекам і не страціць сваю годнасць наогул, з'яўляецца ў творах І.Навуменкі галоўнай дзеючай фігурай. З такім героем пісьменнік уваходзіць у літаратуру. Цікавы і праблемны паворот набывае чыста адвечнае пытанне пошуку чалавекам маральна-сэнсавай сутнасці чалавечнасці і ў такіх яго аповесцях і раманах, як "Замечай жаўталісця", "Развітанне ў Кавальцах", "Летуценнік", "Асеннія мелодыі" і інш. Аднак нельга не заўважыць, што ў гэтых і іншых яго творах усё часцей і часцей стаў з'яўляцца герой, які, не ўмеючы ці не жадаючы паставіць сябе пад вымярэнна-ацэначны кантроль агульначалавечых крытэрыяў, спакойна абіякава і бестурботна жыве на гэтай зямлі і не спрабуе ўнікнуць у тое, што яго ўнутраная свабода ў любові, нават вельмі асабістай і далікатнай інтымнай сферы, дзе яму быццам бы ніхто не мае права чыніць

Таісе БОНДАР — 50

І МАСТАК, І ПІСЬМЕННІК

Дванаццатай кніжкай у "Бібліятэцы "Малодосці" за мінулы год стаў зборнік прозы Івана Сычыка "За брамай маўчаньня". Змест яго склаў і шэсць аповядаў і аповесць "Бацькаўшчына", галоўныя героі якіх нашы маладыя сучаснікі. Аднаводна аўтара хваляюць праблемы станавлення пакалення, якое толькі ўваходзіць у жыццё, ён задумваецца над справядлівымі маральнымі асновамі.

Іван Сычык — не такі і малады. Нарадзіўся ў 1954 годзе ў вёсцы Здзітава Бярозаўскага раёна. Скончыў Мінскае мастацкае вучылішча імя Глобава, служыў у арміі. Быў удзельнікам семінара маладых літаратараў, што праходзіў у Доме творчасці "Іслач" у 1990 годзе. Друкаваўся ў "Ліме", газэце "Чырвоная змена", часопісе "Малодосці", а працуе І. Сычык мастаком на брэсцкім камбінаце "Мастацтва".

"РОДНАЕ СЛОВА"... І ТОЛЬКІ

Як бачна з першага за сёлетні год нумара часопіса "Роднае слова", ён цалкам развітаўся са сваёй першапачатковай назвай "Беларуская мова і літаратура ў школе". У выхадных даных толькі пазначана, што па 48-ы нумар выдаваўся пад такой назвай. Дарэчы, па традыцыі "РС" кожны чарговы год пачынаўся ў новым афармленні. Гэтым разам вокладку, тытул зрабіў А. Аблажэй, застаўкі П. Драчова і А. Хількевіча.

Але пра змест нумара. Як і звычайна, цікавыя матэрыялы ў часопісе знайдучы не толькі настаўнікі, каму ў першую чаргу ён адрасаваны. Літаратурны партрэт У. Хадзікі "Я рад зразумелым быць свету..." напісаў А. Верабей. Д. Бугайў перагортвае старонкі творчасці В. Іпатавай — "З клопатам пра нашу будучыню". М. Мішчанчук ("У гэтым прыцемку трагічнае эпохі...") разважае пра новую кніжку П. Памчанкі "Высокі берак". Зіма ў беларускай пазіі — тэма артыкула А. Бельскага "Над Белай Руссю — балы снег..."

Л. Салавей расказвае пра валацобныя пэсні — "Добрым людзям на здароўе", Т. Шамякіна выступае з артыкулам "Календарныя міфы". "Янка Купала і Мінск" — тэма артыкула Ф. Ваданосавай. А. Карлюкевіч ("Вопыт літаратурна-навуковага падарожжа") дзеліцца ўражаннямі ад кнігі Я. Янушкевіча "У прадчуванні знаходка". С. Грахоўскі згадвае свайго сьбра, "старэйшага брата", як кажа ён — А. Пальчэўскага (да 90-годдзя з дня нараджэння). М. Скобла гутарыць з М. Аўрамчыкам — "Міколу Аўрамчыку — 75".

ПЫТАЮЦЦА ДЗЕЦІ...

Безумоўна, калі яны выходзяць у нацыянальным духу, то не могуць не задумвацца, адкуль мы і хто на гэтай зямлі, калі адбыліся падзеі, якія засведчылі аб беларусах як народзе, адным пастаяць за сябе... Адкаж на ўсё гэта можна атрымаць у кніжцы-карцінцы, што так і называецца "Адкуль мы", выпушчанай выдавецтвам "Юнацтва". На пытанні, што хваляюць дзяцей, адказвае пісьменнік Леанід Дайнека і мастак Міхась Басалыга. На малюнках адлюстраваны многія яркія эпізоды нацыянальнай гісторыі, а да іх зроблены лаканічныя, літаральна ў некалькі радкоў каментарыі. То пытайцеся, хлопчыкі, цікаўцеся, дзіўчынікі... Кніжка "Адкуль мы" — для вас, цікаўных і нацыянальна свядомых.

З ДАПАМОГАЙ ФОНДУ СОРАСА

Сёння буйнейшыя бібліятэкі краіны з вялікай цяжкасцю камплектуюць свае фонды. Наступіла інфармацыйная блакада: і колішнія сувязі парушыліся, і не хапае сродкаў.

Ды, як кажуць, свет не без добрых людзей. Праграма рэгіянальных бібліятэк Інстытута адкрытага таварыства Фонду Сораса прадставіла на конкурснай аснове Беларускай сельскагаспадарчай бібліятэцы грант — 11 тысяч амерыканскіх долараў. Гэтыя сродкі выдзелены для рэалізацыі праекта "Забеспячэнне доступу да сусветных інфармацыйных рэсурсаў па сельскай гаспадарчай шляхам выкарыстання базы дадзеных Сельскагаспадарчага бюро брытанскай Садружнасці на аптычных кампакт-дысках". Мяркуюцца закупіць у Англіі лазерны дыск з базай даных навуковай інфармацыі па сельскай гаспадарчай і біятэхналогіях.

Дарэчы, Беларуска сельскагаспадарчая бібліятэка на сённяшні дзень мае доступ да базы дадзеных 170 нацыянальных цэнтраў аграрнай інфармацыі.

Кажуць, не прынята лічыць гады жанчыны. Маўляў, на колькі выглядае, столькі і мае. Так яно і ёсць. Мы і не лічым. Мы ў гэтай сувязі — пра іншае. Калі пішацца хораша і плённа, а мастакоўскай энергіі столькі, што маладым застаецца пазайздросціць, — дык якія тут гады?! Набыткі ж Таісы Мікалаеўны значныя ў самых розных жанрах. Яна аднолькава паспяхова працуе і ў прозе, і ў пазіі, ды яшчэ час знаходзіць, каб напісаць літаратурна-крытычныя ці мастацтвазнаўчыя артыкул. Не цураецца і перакладу. Дый, па праўдзе кажучы, праца намесніка галоўнага рэдактара часопіса "Беларусь" вымагае немалых высілкаў. А спраўляецца, нічога не скажаш!

Вішваем Таісу Мікалаеўну (дарэчы, колішнюю лімаўку) з днём нараджэння! Жадаем ёй усяго найлепшага, а яшчэ таго, чаго яна сама сабе жадае!

САМОТНАЕ СТАЇЦЬ НАД НАМІ НЕБА...

Яшчэ адно стагоддзе на зыходзе...
Адхон прыспешвае шалёны рух
Па крузе, з круга ў круг,
каб пры нагодзе
Яшчэ на колькі ўздыхаў
спіснуць круг.

І так ужо не здыхацца, здаецца,
І так ужо жыццё — сунзельны гон:
Прыпынішся — і сэрца разарвецца,
І шугане, прарваўшыся, агонь.

Няўсцерп глядзець назад,
на папалішчы,
І ўгору, ў неба, не падняць вачэй:
Хутчэй! хутчэй! —
прасцяг ці вецер свішча,
Ашмоцце дзён зрываючы з плячэй.

Каму гэта ашмоцце, ўрэшце, трэба,
Не запытацца ў далечы, здаля...
Самотнае стаіць над намі неба,
Самотная, плыве з-пад ног зямля.

Людзі — нелюдзі... Гульня старая.
Колькі свет гэты стаіць, заўжды
З-за крыжоў не ўгледзець небакраю:
Зрэдку — храм, а то —
клады,клады!

Хто лічыў іх! Хто іх сёння лічыць?
Век, ці болей, кожнаму чарнец
Цёмнай латкай на зямным абліччы,
Потым жа і іх зруйнае смерць.

Ці зруйнае, ці зраўняе з рысай,
За якой — пачатак і канец.
Людзі... Нелюдзі... Чым абрысам
На харугвах часу палымнец?

Хто адкажа? Хто жыццём пацвердзіць
Смерць сярод пагразлых у грахах?
Пахіснуўся свет — і звыклай цвердзі
Не знаходзіць для апоры шлях.

Як завіс над прорваю былога,
Убаку ад згубленай вяхі:
Памаліцца ё — ды не знаём Бога,
Узляцець бы — ўтрымваюць грахі.

Дрогкае полымя свечкі згасае,
Гасне — і ноч, яе чорная твань,
Не распаўзаецца, а напаўзае...
Мір — і размые апошнюю грань.

І не схавашся ў све або мроі,
Мусіш разгрэбаць той тваністы змрок,
Моўчкі, без слоў памянуўшы старое:
Даўною спрэчку, ці даўні зарок.

Што заракацца,
як дзень прычакаўшы,
Зноў не пазбегнеш спакусаў яго?
Выбар заведамы:

страх ці бястрашна,
Смерць — ці пакутлівы шлях
праз агонь.

Выбераш смерць —
і сканаеш ад страху,
Перш чым яна пераступіць парог.
Выбераш шлях —
і не ўведзеш шляху,
Перш чым не ўведзеш, хто ён,
твой Бог.

Сам Усявышні? Адзін з ім пасланных?
Той, хто паўстаў супраць волі Яго?
Шмат пагуканых ды мала абраных,
Вось і не знаеш, ці ўскрэсне агонь...

Прадаецца усё. Усё і ўсімі.
За любую дрэнь, за антураж
Не шкада ні паднябеснай сіні,
Ні сябе — кірмаш і ёсць кірмаш!

Прадаецца усё, што прадаецца.
Нават на Гасподняе імя
Крамнік, а не Госпад адгукнецца —
І ў адказ грамы не загрымаць.

Святатацтва, так... Ды што няверцам
Індальгенцыя былых часоў!
Хто не разбярэцца, хто ўсміхнецца
На бяссіллі ледзь расчутых слоў.

Слоў, але не Слова...
Нельга вечна
Гандляваць душой, яе святлом,
Горнім, незямным, не чалавечым —
Існым толькі ў барацьбе са злом.

Слова прагучала. Жменька срэбра,
Ўгандляванага на кірмашы, —
Жменька тла, якім не сплаціш небу
Каб адпрэчыць кару — смерць душы.

Хіба наканавае зыначыш?
Ледзь толькі заблукаеш між агнёў —
Нібы на пах крыві, на пах няўдачы
З усіх бакоў зляціцца варанне.

Зляціцца і закружыць над табою,
Не крыллем, крыкам гасячы святло:
Была любоў — расплацішся любоўю,
Былі сябры — лічы, што не было.

Дый не было! Таму і заблукала,
Што звабілі агні-зваядышы.
Каб зло разгледзець, сілы зроку мала,
Патрэбна сіла чуйнае душы.

Ды хто калі расказваў нам пра гэта?
Агні, агні... Як шмат чужых агнёў!
Кідаешся, бяжыш — і непрыкметна
Зжываеш век... Хіба не насланне?

Вогненны птах сярод чорных
і белых...

Вобраз узнік на імгненне і знік,
І не крануцца душою збалелай
Згядкі — уздыху,
што ўтойваў ускрык.

Што гэта? Дотык нябачнае высі?
Ключ да спрадвечнай загадкі жыцця?
Цуду чакала, а пуд не адбыўся:

Побач — памежжы быцця й небыцця.

Побач, і усё ж не сцягнуць,
не злучыць іх,
Покуль жывая і лёсу плачу
Плоцевай сілаю, а не найцём,
Тым, што магу, а не тым, што хачу.

Прагна цікую за небам сшарэлым:
Раптам асветліць яго безразлік!
Вогненны птах сярод чорных
і белых...
Вогненны знак?
Папярэджвальны знак?

Паныласць дзён,
паныласць успамінаў...
Жыццё рабіла усё,
каб з дня на дзень
Цяжэйшай становілася давіна
За кожную з агораных надзей.

Цяжэйшай і пакутнейшай...
За шэптам:
"Ты гэтка ж... Ты з плоці,
як і ўсе..." —
Чарнела бездань,
бездань апраметнай,
Ступі — і шал падхопіць, панясе.

Ступі... А то ніколі не ступала!
Урваць сваё магла і ўмела плоць,
А ўрве — і тут жа енчыць:
мала! мала!
Калі і ратаваў хто, то Гасподзь.

Я знаю. Я заўсёды гэта знала,
Знаходзячы ў душы дрыготкі след
Святла, якім душа і ўваскрасала,
Ледзь толькі шчыпя азорыць свет.

Ледзь толькі распач першае малітвы
Адступіцца, растворуцца між слоў...
Гасподзь са мной —
працягваецца бітва —
Дрыжыць, не рвецца нігачка часоў.

Сёння позна пытацца пра плату,
Плаціць кожны: жыццё — на разліў,
З той пары, як ухмылка Пілата
Распаўзлася па твары Зямлі.

Распаўзлася, каб сцерці пагрозу
Новай веры ў вяртанне Хрыста.
Многа слёз? Гэта п'яныя слёзы.
Многа слоў? Абы гнеў не прыстаў!

Плаціць кожны. І плаціць чым мае.
Хто дап'е свае дні, хто дапне,
Што абраны ім шлях — не прамая
І ніводнага пня не міне.

Але й той і другі не памкнецца
Жыць іначай і меней грашыць,
Хоць чаго й не ставала, здаецца, —
Азіруцца на вокліч душы.

Азіруцца і убачыць над ёю
Сіняя-сіняя нябесную гладзь...
Кожны плаціць: зямным — за зямное,
Чыстым, горнім — за ўменне лятаць.

1.
 Ён спаў і сніў сон, быццам ён спіць і сніць сон пра тое, як ён спіць і сніць сон пра...
 Ён прачнуўся і падумаў: каторы я прачнуўся з тых "Я", што спяць і сніаць сон пра тое, што яны спяць і сніаць сон? Самы першы "Я", альбо апошні? І тое, што вакол мяне цяпер мне сніаць, альбо гэта ява? Няўжо я яшчэ сплю і мне толькі сніаць, што я прачнуўся?..
 Калі так, то што такое сон і што такое ява? Дзе сканчаецца сон і пачынаецца ява? І ці не ёсць усё нашае жыццё адно — сон? Няўжо і сапраўды ўсё, што існуе — ёсць сон, а тое, што не сон — не існуе?
 Можна прысніць самае неверагоднае, аднак яно будзе яваю, будзе існым, будзе праўдзвым, пакуль не прач-

на жыць і ствараць паваротамі свайго жыцця ўсё новае і новае светлы, дык чаму не могуць ці не маглі іх ствараць іншыя: Гітлер, Вітаўт, Жаклівы і нават... Бог. Так, Бог. Калі наш свет эксперыментальны, то ці адзін ён? Усялякі эксперымент патрабуе варыянтнасці: некалькіх у чымсьці адрозных доследаў. ("Божа, даруй мне гэты грэх..." — мільганула недзе ў падсвядомасці, аднак спыніць наплыв думак ён ужо не мог.) Варыянтнасці, каб урэшце прыйсці да абсалютна дакладнае высновы — ісціны, каб і пракаласці адзін ідэальна правільны шлях... Але ці дасягальныя "ідэал" і "абсалют"? Такое ўражанне, што перад усім чалавецтвам і перад ім асабіста якраз і стаіць гэтая задача: дасягнуць ідэалу хоць бы ў адным з паралельных жыццяў-светаў. А, можа, і не стаіць, але мы імкнёмся да таго, выдуманнага нам, ідэалу. Шляхам спроб і памылак. Сва-

пёўна, міліцыянт і, казырнуўшы, сказаў:
 — Вы парушаеце правілы прыстойнасці. У грамадскіх мясцінах нельга з'яўляцца з аголеным хвостом. Схавайце зараз жа. Інакш я вымушаны буду вас арыштаваць.
 — А куды ж я яго схаваю? — і праўда, ягоны касцюм не быў прыстасаваны для нашэння хваста гэтак, як у міліцыянта. У таго хвост быў прыхаваны спецыяльнаю накідкаю і амаль незаўважны.
 — Зараз жа апраніце накідку, — строга сказаў міліцыянт, — інакш я вымушаны буду прыняць меры, — зноў казырнуў і адшоўся ўбок.
 "Мо вярнуцца дамоў?.. Але — куды? Дзе мой дом? Дзе я жыў?" — падумаў ён. І здагадаўся: залез у кішэню і дастаў тонкую жоўтую кніжачку, на якой нейкімі значкамі было нешта напісана. Дакладней не "нейкімі" і не "не-

"Гэтакаса можна саромецца носа і прыкрываць яго, ці яшчэ чаго..."
 Раптам ён схаміянуўся і падумаў: "Гэта ж сон! Мне сніаць гэтае чужое, дыназаўравае жыццё і я ў ім. А таму — ці варта мне саромецца таго, што сніаць, чаго няма і ніколі не будзе, чаго не ведае ніхто, апроч мяне? За свае ўчынкi ў сне мы не адказваем, бо не мы, ці не зусім мы імі кіруем... Чакай, — спыніў ён сябе, — а з чаго ўзяў ты, што спіш? Ці думаў ты калі-небудзь у сне, што сон — гэта сон? І калі ты ў сне падумаў, што гэта сон, дык ці сон гэта? Такім чынам — сном — можна апраўдаць любы свой кепскі ўчынак. Скажаць сабе: мне гэта сніаць і рабіць усё, што хочацца, з надзеяй, што воль-воль прачнешся і ні за што не будзеш адказваць..."
 Яму захачелася прачнуцца. Зноў стаць чалавекам. "Зноў?", "стаць?" — злавіў ён сябе на думцы. Значыць, ён "быў" іншым. Значыць, ён і сапраўды — іншы. Значыць, ён спіць... А, можа, спаў? Раней спаў і сніў сябе чалавекам. І настолькі звязка з тым жыццём, што ніяк не можа вярнуцца ў гэтае. Таму і выкідае выкрутасы з хвостом на смех усім...

Ён адчуў сваё бясілле, немагчымасць выбрацца з лабірынту гэтых думак і даць адзіна правільны адказ: хто ён на самай справе — чалавек ці дыназаўр, спіць цяпер ці жыве...
 Кіроўца між тым падвёз яго да дому.

Барыс ПЯТРОВІЧ

ЖЫЦЦЯСОН

(3 "ТРЫЗНЕННЯ")

нешся. У снах, як і ў жыцці, мы ведаем толькі тое, што ведаем, і не ведаем таго, чаго не ведаем. Сны — працяг жыцця, але маё жыццё ці працяг сну?
 Ён забытаўся ў думках, падхапіўся на руках у ложку, паправіў падушку і зноў лёг. Ён падумаў, што гэтакі сон прысніўся яму невыпадкова. Бо яму неаднойчы хацелася, каб ягонае жыццё было, дакладней — стала, сном. Яму хацелася прачнуцца і стаць ранейшым, тым, якім быў ён да таго трагічнага выпадку, калі на поўнай хуткасці аўтобус, у якім ён ехаў да бацькоў, занесла на павароце, перакуліла і паклала на бок нейкая невідомая сіла... Пасля трох месяцаў бальніцы ён вярнуўся дамоў без ног... І цяпер яму хацелася прачнуцца маладым і здаровым, бадзёрым, паганяць з сябрамі футбольны мячык, пругка і лёгка прайсціся па... проста прайсціся... Але ішлі гады, а ён не прачынаўся.
 І тады ён зразумеў: здаровым ён застаўся там, у мінулым. Здаровым застаўся той ён, які, спыніўшыся перад выбарам (паваротам лёсу) на чым ехаць: на аўтобусе альбо на цягніку, паехаў на цягніку. І цяпер паралельна яму гэтаму, існуе недзе ён іншы — здаровы, двухногі (як брыдка гучыць гэта для некага і як настальгічна — для яго), той ён, які паехаў на цягніку. А колькі гэтакіх лёсавырашальных паваротаў было ў ягоным жыцці? А значыць — колькі паралельных светаў з ім у цэнтры існуе ў гэтым сусвеце? Недзе жыве ён той, што паступіў у медыцынскі інстытут, а не на філфак універсітэта; яшчэ недзе жыве ён той, што ажаніўся на сваёй аднакурсніцы Аліне, а не на цяперашняй жонцы... Кожны раз ягонае жыццё магло пайсці новым, іншым шляхам. Магло ці пайшло? І калі пайшло, то якое з гэтых жыццяў сон, а якое не сон? І якое з іх суцэльныя памылкі, а якое ідэальна правільнае? Тое, што "суцэльныя памылкі" і ёсць гэтае ягонае жыццё, у якім ён зараз бязногі, ён не сумняваўся. Бо азіраючыся назад, на прахытыя гады, памылак, што цяпер не выправіць, бачыў ён надта шмат.
 Ён адкінуў падушку да сябе, пасунуўся, прыціснуўся да яе спінаю — сеў. Ідэя мажлівага існавання дзесяткаў светаў, якія пасля лёсавырашальных, фатальных рашэнняў (памылак?), маглі развівацца адначасна ў розных, часам амаль супрацьлеглых кірунках, захавала яго. Недзе паралельна гэтаму свету цяпер можа існаваць Германія, якая перамагла ў другой Сусветнай вайне, а недзе — Вялікае княства Літоўскае, якое адбілася ад маскалёў і захавала дзяржаву ад Балтыкі і да Крыма; недзе — не заваяваная барбарамі Рымская імперыя, а недзе ёсць і пабудаваная Бабілонская вежа... І светлы гэтыя настолькі тонкія, што існуюць адначасова побач, незаўважныя і невідомыя адзін аднаму. Бо калі ён рабіў, альбо не рабіў памылкі, калі ён можа паралель-

іх. Шляхам драбнення аднаго лёсу (чалавека, краіны, чалавецтва, сусвету) на дзесяткі, тысячы... мільярды... розных лёсаў, адзін з якіх, урэшце, можа быць ідэальна правільным. І кожны асобны гэты лёс (жыццё) — ёсць ні што іншае, як сон. Бо, як бы там ні было, кожны з нас мае, абавязкова мае пункт адліку, з якога пачаў адзінкаю — зачацце.
 "А значыць, — ён зноў прылёт і пачаў думаць з заплюшчанымі вачыма, — увесь гэты свет альбо створаны мною — маімі снамі, трызненнямі — альбо створаны спецыяльна для мяне: ён нараджаецца разам са мною і памірае разам са мною. Па-за мною — яго няма. Я адзін у гэтым свеце, а вы, усё вы — выдуманнае мною, вас няма... Бо вы з'явіліся для мяне разам са мною і знікнуць для мяне разам са мною: памру я і вы памраце адначасна. А таму адзінае, што ёсць каштоўнага ў гэтым свеце — гэта я... Праўда, толькі для мяне самога, а не для ўсіх. Бо ніхто, акрамя мяне, гэтага не разумее і не зразумее, бо кожны носьціца са сваім уласным светам, які загіне разам з ім, а больш дакладна — разам са мною".
 Аднак застануцца іншыя светлы — тыя, дзе ён здаровы і дужы, альбо дзе яшчэ больш хворы, але пакуль жывы... Паралельныя светлы-сны-жыцці. У якіх ён яшчэ спіць і сніць сон пра тое, што ён спіць і сніць сон... У якіх ён ужо прачнуўся... У якіх ён яшчэ не засынаў і не сніў сон пра тое, што ён спіць і сніць сон пра...

2.
 Дрэвы — не дрэвы, пальмы — не пальмы, гіганцкая трава — не трава, а нешта невідомое яму, сакавіта-зялёнае, расло абалпашчырае сяжыны, якая гублялася недзе наперадзе сярод гэтых дрэваў, ці пальмаў, ці нейкае травы... Ён яшчэ трохі пастаяў разгублены пасярод сяжыны і пакрочыў наперад, уніз. 3-за павароту на сустрэчу яму паказалася трое... (ён спачатку падумаў — чалавек, потым — істотаў, а потым — апранутых, як людзі, кракадзілаў, ці не — дыназаўраў, бо на дзвюх нагах)... Яму нічога не заставалася, як набліжацца да іх. Параніўшыся, паважныя паны-дыназаўры прыўзнялі свае капелюшы ў вітанні, і ён інтуітыўна ці механічна паўтарыў той самы рух — прыўзняў свой капялюш і хітнуў галавою. Паны не здзівіліся яму, прынялі за свайго, а значыць... Ён агледзеў сябе. Галавы сваёй ён не бачыў, але мог уявіць, якая яна. Бо цела ягонае пад касцюмам было — дыназаўравым: такім, як у тых паноў, што павіталі з ім на сяжыне. Ён раптам адчуў, што стаяць яму надта зручна — быццам ён сядзіць. Азірнуўся і ўбачыў хвост, на які ён абапёрся-прысеў.
 Пакуль ён аглядаў сябе, да яго падышоў нейкі дыназаўр у мундзіры,

шта", бо ён адразу прачытаў: "Пашпарт". Разгарнуў, зірнуў на каляровы здымак. Дык воль ён які цяпер — зялёны, з пукатымі вачыма і з носам, які пераходзіць у рот-пашчу... А воль і адрас, дзе ён жыве (прапіска?): Менск, вуліца Рафіева... Засталося злавіць таксоўку і назваць кіроўцу адрас. А грошы? Воль і грошы, зноў жа, з нейкімі значкамі, якія ён адразу зразумеў і падлічыў: хоціць.
 Хаваючы хвост ад сустрэчных, ён выйшаў з парку — так, гэта быў парк, а не лес — на вуліцу горада і падышоў да прыпынку, на якім стаяла з дзесяткаў дыназаўраў, мяркуючы па вопратцы — мужчынаў і жанчын. Мужчыны пагардліва пазіралі на яго і адварочваліся. Жанчыны адварочваліся таксама, але неўпрыкмет зыркалі з цікавасцю, а дзве дзяўчынкі паглядвалі спадылба і хіхікалі між сабою.
 Ён мог зразумець усё, бо не такім ужо і адрозным было дыназаўравае жыццё ад чалавечага. Яно было падобным і знешне: і дамы, і аўтобусы, і самі дыназаўры да людзей, асабліва здалёк. Пазнаў ён і будынак, да якога выйшаў — цырк. Ён разумеў незнаёмую раней мову, чытаў незнаёмыя раней літары... але ён не разумеў аднаго: чаму ён павінен саромецца свайго хваста? Што ў гэтым непрыстойнага альбо смешнага?
 Падышла таксоўка. Дыназаўры на прыпынку расступіліся, нібы дзвалючы яму без чаргі заняць машыну. І ён, няўмела прыхоўваючы хвост, кінуўся да таксоўкі, ускочыў у яе і, спяшаючыся, балюча прыціснуў хвост дзвярыма.
 Кіроўца скоса зірнуў на яго і спытаў:
 — Куды едзеце?
 Ён дрыготкім голасам прамовіў адрас.
 — Гэта будзе каштаваць... — кіроўца назваў такую суму, што я ажно ўздрыгнуў ад нечаканасці. Таксіст заўважыў гэта і павольна-здэкліва сказаў:
 — Калі не хочаце — вольходзьце. І наогул, у такім выглядзе, — кінуў на хвост, — я магу вас зусім не абслугоўваць ці адвезці ў пастарнак, — адварнуўся пагардліва і прашаптаў сам сабе: — Разапсели зусім: з голымі хвастамі па горадзе ходзяць. Моладзь... Я б за гэта... І каб хвост быў як хвост, а то... Ну едзеце? — зноў звярнуўся таксіст да свайго збянтэжанага пасажыра.
 Ён маўкліва і распачна хітнуў галавою ў адказ.
 У машыне замест крэслаў стаяла некалькі квадратных пуфікаў і ён сеў на адзін з іх. Зручна... Бо калі б былі крэслы, куды б падзеў ён хвост... Хвост... Нарэшце ён здагадаўся, чаму насіць хвост голым лічылася тут непрыстойным: гэта ўсё роўна, што чалавеку выйсці на вуліцу з голым задам... Але яму і пасля гэтага разумення не стала сорамна, брыдка і агідна за сябе.

3.
 Жыццё ёсць сон, а людзі ў ім — акторы... Дарэмна думаеш ты, што можаш нешта змяніць у сваім жыцці. Кожны паварот лёсу, кожная дробязь — запраграмавана, зрэжысавана, зменны ў сцэнарый бываюць у выключных выпадках і амаль незалежна ад цябе самога.
 Цябе крочаць па жыцці, цябе вучаць жыць. Караюць пела, вучаць душу...
 4.
 Сон ёсць жыццё і ты ў ім актор. Але не рэжысёр. Не сцэнарыст. Як і ў жыцці. Ты крочыш па абсурдным сюжэце і ўсё, што адбываецца з табою ў сне, табе здаецца звышлагічным... Але ты прыгадай адзін са сваіх сноў. Хоць бы воль гэты: ты міліцыянер. Ты ведаеш, што ты міліцыянер, але ты — голы. Мундзіра на табе няма, ты стаіш пасярод вуліцы і рэгулюеш рух. Машыны стоўпіліся на скрыжаванні, бо не ведаюць, што рабіць: святлафор паказвае адзін кірунак, а ты — супрацьлеглы. Урэшце адна з машын, за рулём якое пекная жанчына, рушыць наперад, туды, куды паказваеш ты. За ёй кіруюць іншыя. І ты таксама едзеш на сваёй машыне ўслед за жанчынаю. Ты даўно цікуеш за ёю. Яшчэ калі яна выйшла з опернага (тэатра), цябе прывабілі ейныя ногі балерыны. О, якія то былі ногі! Воль яны... Ты іх палуеш. І вышэй, вышэй... Алена, твая сяброўка, не бароніцца, яна заплюшчыла вочы, быццам спіць і таму ўсё табе дазваляе. Ты цалуеш, цалуеш гэтыя мяккія, доўгія, чорныя ногі... цалуеш дарогу, асфальт, нагрэты сонцам, і раптам думаеш: "А навошта я гэта раблю?" Падумаешся з каленяў, азіраешся. Так і ёсць: на цябе даўно звярнулі ўвагу людзі, што стаяць на бліжнім прыпынку ля цырка. Стаяць, пасмейваюцца. (Якія брыдкія ў іх твары — на ўвесь экран!) Табе сорамна. Ты некуды бяжыш па вуліцы. У парк — спыняешся. Ясі ягады. Суніцы. Збіраеш іх у слоік. Ты занясеш іх Алене. Ты паглядаеш на слоік. Ён да паловы ўжо напоўнены чырвонымі... чырвонымі... чырвонаю крывёю. І кроў усё крапае і крапае з твайго пальца. Ты хочаш заціснуць рану, але рука правальваецца ў дзірку, ныраеш у яе і ты сам, увесь. Як цёмна тут! Але не доўга. Воль снены тунель пачынаюць патроху асвятляцца. Насустрэч табе ідзе цягнік. Схавацца, хутчэй схавацца! Упячы! Куды? Гэта метро. Вакол сены... Цягнік усё бліжэй, бліжэй... Святаю балюча апыкае твае вочы — жах! — і будзіць цябе... То ранішняе сонца дабралася да твайго галавы праз незашторанае вакно і слепіць вочы. Страх яшчэ не прайшоў, але сон ужо забыўся. Ты стараешся прыгадаць, што снілася табе. Нешта жахлівае, думаеш ты, аднак што — не памятаеш.
 ...Ты не памятаеш свой сон. Сон — жыццё... Жыццё — сон... Замкнутае кола: жыццёсон. Які ўрэшце рэшт "скончыцца": ты памрэш. Памрэш — заснеш? Каб прачнуцца зноў — нарадзіцца. І не памятаць свой папярэдні сон — жыццё.

“ГАСЦЕЎНЯ”
ЗАПРАСІЛА
МАЛАДЫХ

Канцэртнае жыццё Мінска ў апошні час робіцца ўсё больш разнастайным. І тычыцца гэта не толькі вялікіх залаў, але, як тое і мае быць для музыкі камернай, — невялікіх пляцовак, дзе складаецца давяральная атмасфера, зусім неабходная для менавіта такога жанру, для стварэння непасрэднага кантакту паміж выканаўцамі і публікай.

“Гасцёўня” У. Галубка ўсё часцей становіцца такой канцэртнай пляцоўкай, дзе з задавальненнем выступаюць маладыя выканаўцы і дзе заўсёды вельмі цёплыя і добразычлівыя абставіны, спрыяльныя для артыстаў-пачаткоўцаў.

На гэты раз у гасцёўні адбыўся канцэрт вакалістаў — выпускніцы Беларускай акадэміі музыкі Ірыны Грынюк і салісткі опернай студыі Акадэміі музыкі, лаўрэата III Нацыянальнага конкурсу вакалістаў Беларусі імя Л. П. Александроўскай Ніны Шарубінай. Дарчы, абедзве маладыя спявачкі — вучанцы старшага выкладчыка акадэміі В. Раговыч.

Праграма была складзена спецыяльна для такой залы: у асноўным выконваліся рускія раманы першай паловы XIX ст. Ірына Грынюк выканала шэраг раманаў менавіта так, як гэта і задумвалася — нібыта звяртаючыся да кожнага слухача асобна, абуджаючы пачуццё прыгажосці ў кожнага з прысутных. Гучалі вельмі вядомыя і часта выконваемыя творы: “Смутах дзяўчыны” і “Сэрца-цацка” А. Гурыльёва, “Не абуджай успамянаў” П. Булахава, “Ноч светлая” М. Шышкіна, “Толькі раз” Б. Фаміна. Цікава было пачуць і рэдка выконваемыя раманы: “Забыліся вы” А. Апяля, “Я не вярнуся” Б. Празароўскага, “О, забудзься пра былыя захалленні” М. Катлярэўскага і іншыя. Маладая спявачка, якая валодае прыгожым голасам — цёплым мецца-сапрана, добрай вакальнай тэхнікай, паказала глыбокае пранікненне ў сутнасць твораў. Вядома, у прадстаўленым рэпертуары няма вельмі складаных тэхнічных прыёмаў. Уся “цяжкасць” — у нефармальным стаўленні да выконваемага, якую нельга кампенсавать нават ідэальным інтанаваннем. Прыемна, што І Грынюк данесла да слухачоў і натхнёнасць, і любоў да абраных твораў.

Хаця не ўсё атрымалася бездакорна. І як адзначыла, паслухаўшы гэтак выступленне, народная артыстка Беларусі І. Шыкунова, у такіх камерных мініяцюрах хацелася б большай разнастайнасці нюансаў, больш глыбокага і тонкага пранікнення ў сутнасць некаторых твораў.

Н. Шарубіна сваім рэпертуарам як бы прадоўжыла кірунак канцэрта. У яе выкананні прагучалі раманы М. Глінкі “У крыві гарыць агонь жадання”, “Зацараваны розай салавей”, М. Рымскага-Корсакава, “Ці то дзень царуе” П. Чайкоўскага. Абраны напрамак быў крыху парушаны выкананнем “Маўрытанскага шалю” дэ Фалы і арый Амеліі з оперы Д. Вердзі “Баль-маскарад”. У Н. Шарубінай — сапрана, якое гучыць аб’ёмна і поўна на ўсім дыяпазоне. Асабліва ж прыгожа — у ніжнім і сярэднім рэгістрах. Выступала яна заўсёды вельмі натуральна і пераканаўча.

Закончылі канцэрт маладыя спявачкі пранікнёным выкананнем дуэта Ю. Семянякі “Явар і каліна”.

Добрымі партнёрамі і памочнікамі ў канцэрте былі канцэртмайстры Л. Кеда ды М. Сярдобаў. Трэба адзначыць, што імя М. Сярдобава ў апошні час вельмі часта мы бачым на афішах з рознымі выканаўцамі. Гэта сведчыць пра яго любоў да вакальнай музыкі, якую ён успрыняў ад свайго бацькі — вядомага ў свой час опернага артыста, якому сёлета споўнілася б 90 гадоў. Традыцыі беражлівых адносін да класічнай музыкі засталася.

Леанід ІВАШКОЎ,
прафесар Беларускай акадэміі музыкі

ТАК ПАЧЫНАЎСЯ
ХІЧКОК

Так называлася кінапраграма з чатырох фільмаў вядомага англійскага рэжысёра Альфрэда Хічкока, якую прадставілі ў перапоўненых залах Палаца культуры прафсаюзаў у Мінску. Праграма пачалася першым гукавым фільмам Англіі “Шантаж” выпуску 1929 года. Кінастужкі 30-ых гадоў — “Трыццаць дзевяць крокаў”, “Сакрэтны агент” для знаўцаў англійскай мовы паказалі без перакладу.

Кінастужкі дэманстраваліся бесплатна з ласкі спонсара — “Элітбанка”. А само мерапрыемства было арганізавана і праведзена Брытанскай Радай, Беларускай федэрацыяй “Кінаклуб” і прысвечана стагоддзю сусветнага кіно.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

Музыка

АРКЕСТР
МУСІЦЬ БЫЦЬ... АРТЫСТАМ!

У Беларускай акадэміі музыкі апошнім часам склалася добрая традыцыя: адзначаць Міжнародны дзень музыкі сапраўднымі шэдэўрамі мастацтва. Менавіта такія высокія ўзоры закліканы садзейнічаць глыбокаму засваенню багацця духоўнай культуры, гарманічнаму развіццю асобы, актывізацыі творчай ініцыятывы слухачоў. Пачынальнік гэтай цудоўнай традыцыі — рэктар акадэміі, народны артыст Беларусі, званы дырыжор, прафесар Міхал Казінец. Ён жа ўзначальвае і сімфанічны аркестр акадэміі.

Музыка — вышэйшая форма праявы чалавечага духу. Яна дае магчымасць кожнаму, хто дакранаецца да яе, з Надзеяй, Верай і Любоўю ўзняцца над дробнымі пачуццямі, дапамагае па-сапраўднаму зразумець і ацаніць Веліч і Прыгажосць Чалавека, адкрыць у сабе новыя сілы... Зусім слушна сцвярджаў нямецкі пісьменнік Герман Гесэ, што ў свеце ёсць СЭНС, і СЭНС гэты адчуваецца ў сваім падабенстве ў музыцы. Свет сучасных інтэлігентных, інтэлектуальных маладых людзей, якія імкнуцца ўзняцца ў наш няпэўны суровы час над мітуснёй, неспакоем і хваляваннямі штодзённасці, калі звышзадача заключаецца ў тым, каб выжыць і не страціць чалавечае аблічча, — свет гэты здольнае выратаваць і натхніць толькі Вялікае Мастацтва, прынамсі, музычнае.

Пастаяннае мэтанакіраванае развіццё культуры ўспрымання і глыбокага перажывання ды асэнсавання класічнай музыкі — адзін са складнікаў экалогіі духу, высокай духоўнасці, выхавання слухачоў, асабліва моладзі. Гэтая праблема датычыць і аўдыторыі, і выканаўцаў. А студэнты Беларускай акадэміі музыкі выяў-

ляюць сябе менавіта ў гэтых дзвюх іпастасях: як выканаўцы і як слухачы. Мы ж, на жаль, увесь час маем дэфіцыт глядацкай залы, адна з прычын якога — нездавальняючае інтэлектуальнае развіццё і агульнакультурны патэнцыял слухачоў. Затое як прыемна, радасна і светла бывае на душы, калі ў Храме Музыкі здараецца аншлаг! Так і бывае падчас святкавання Міжнароднага дня музыкі, калі ў цэнтры гэтай падзеі знаходзіцца канцэрт Сімфанічнага аркестра акадэміі. “Адзінай трыялай базай заўсёды будзе здабытае ўласнымі сіламі і на ўласным вопыце спазнанне”, — раіць вопытны настаўнік-музыкант М. Казінец. І ў гэтым сэнсе Сімфанічны аркестр Беларускай акадэміі музыкі ёсць сапраўдна творчая лабараторыя, дзе будучыя музыканты-асветнікі атрымліваюць не толькі прафесійныя навыкі, але і разуменне свайго высокага прызначэння. Як сцвярджае акадэмік Б. Асаф’еў, менавіта ў ідэі сімфанізму знаходзіцца сэнс вышэйшага сацыяльнага прызначэння музыкі як мастацтва, што арганізуе свядомасць і дае асобны кшталт пазнання жыцця.

Тэатр

“НЕ ТРЭБА
ШТУЧНА ВЫДУМЛЯЦЬ”

НЕКАЛЬКІ ДУМАК З НАГОДЫ АДНОЙ ПАДЗЕІ

Сённяшняе жыццё яшчэ не перастала здзіўляць. Ну не тым, вядома, што ліхаманкава скачуць цэны, — рыхтык як на палітычнай арэне клоуны ўсіх калібраў і масцей. Здзіўляе — іншае, а менавіта, — вынаходлівасць некаторай часткі творчай інтэлігенцыі ва ўмовах “дзікунскага рынку”, ды нечаканая ўпартасць і мужнасць супрацоўнікаў Міністэрства культуры і друку ў віхуры таямнічага “пераходнага перыяду”.

А змусіла ўзяцца за пяро нешараговай падзеі ў Беларускім універсітэце культуры.

Будзем шчырымі: доўгі час Мінскі інстытут культуры не меў сур’ёзнай рэпутацыі. Многія выхаванцы не без гумару называлі “альма-матэр” інстытутам культуры і адпачынку. Нічога не зробіць, перыяд станаўлення гэтай навучальнай установы зацягнуўся, праходзіў скла-дана, напружана, а часам і канфліктна. Відавочны быў уплыў моды — літаральна ўсе беларускія інстытуты дружна перапісалі свае шылды на больш прэстыжныя назвы — акадэміі і універсітэты. З другога боку — гэта аб’ектыўна неабходнасць сапраўднай рэфармацыі вышэйшай школы ва ўмовах дзяржаўнага суверэнітэту, неабходнасць інтэграцыі ў еўрапейскую адукацыйную, культурную і навуковую прастору.

На мой погляд, з усіх вышэйшых навучальных устаноў творчага профілю гэты працэс найбольш актыўна і плённа распачаўся менавіта ў Беларускім універсітэце культуры. Мяркую па прафесарска-выкладчыцкім калектыве, у складзе якога з’явілася шмат высокапрафесійных і таленавітых педагогаў, навукоўцаў. Мяркую і па з’яўленні новых кафедраў, новых спецыяльнасцей у галіне культуры і мастацтва.

Вось толькі адзін, але досыць характэрны прыклад. Загадаць кафедрай майстэрства акцёра і рэжысёра запрасілі нашага вядомага тэатразнаўца, доктара мастацтвазнаўства, прафесара Анатоля Сабалеўскага, які неўзабаве пераўтварыў яе ў кафедру тэатральнай творчасці. У гэтым, як ужо можна пераканацца, быў глыбокі сэнс і дакладна вызначаная перспектыва. А. Сабалеўскі, маючы багаты вопыт тэатральнай педагогікі, добра ведае разнастайныя патрэбы аічычнай тэатральнай культуры (яе, як вядома, вызначаюць не толькі рэжысёры і акцёры). Адсюль — з’яўленне новых спецыяльнасцей, па якіх кафедра распачала падрыхтоўку студэнтаў. Напрыклад, набраны асобны курс будучых драматургаў і

тэатральных журналістаў, кіраваць якім запрасілі А. Дудараў.

А. Сабалеўскі разумее, што падрыхтоўка спецыялістаў тэатральнай творчасці (рэжысёраў, акцёраў, крытыкаў, драматургаў, менеджэраў, сцэнаграфіў і інш.) павінна праходзіць ва ўмовах, калі чыя ваеннай тэрміналогіяй, максімальна набліжаных да баявой. Так нарадзілася ідэя стварыць у Беларускім універсітэце культуры свой уласны Студэнцкі тэатр. (У дужках хачу прадкрэсліць адну каштоўную рысу, уласцівую А. Сабалеўскаму — здольнасць пераводзіць ідэі, задумы, праекты ў канкрэтныя справы. Напрыклад, тры гады таму, абпіраючыся на падтрымку Міністэрства культуры і друку і Саюз тэатральных дзеячоў, ён здолеў стварыць часопіс “Тэатральная Беларусь”. Потым новая ідэя і яе паспяховая рэалізацыя — выданне пры часопісе штогадовага зборніка “Беларуская драматургія”). Спачатку кафедра тэатральнай творчасці падрыхтавала сваеасаблівы клас-канцэрт з разнастайных сцэнічных нумароў — драматычных, пластычных, музычных і інш. Адна з галоўных асаблівасцей гэтага дынамічнага відовішча была ў тым, што на сцэне разам са студэнтамі выступалі і педагогі кафедры, а таксама вядучыя акцёры мінскіх тэатраў. Поспех клас-канцэрта ў патрабавальнага сталічнага глядача паказаў, што кафедра вабрала плённы шлях.

Ідэю стварэння Студэнцкага тэатра падтрымала Міністэрства культуры і друку. Вылучыла са свайго сціплага бюджэту неабходныя сродкі пад канкрэтны творчы праект — пастаноўку спектакля паводле трагедыі А. Петрашкевіча “Дагарэла свечка...”. Можна зразумець прычыны, якія абумовілі выбар менавіта гэтай п’есы. Па-першае, яе пэўны мастацкі вартасці, п’якую актуальнасць тэмы. Па-другое, сцэнічнае ўвасабленне патрабавала мінімальнага пастановачных выдаткаў. Нарэшце, яшчэ адна цікавая акалічнасць: у свой час А. Петрашкевіч быў першым рэктарам Інстытута культуры. Дык чаму яму не стаць сваеасаблівым “хросным бацькам” і Студэнцкага тэатра? У снежні 1994 года адбылася прэм’ера спектакля, які і засведчыў факт нараджэння ў Беларускім універсітэце культуры новага творчага калектыву. Згадзіцеся, падзея ў сённяшніх скрутных варунках даволі адметная.

Паставіў спектакль дацэнт кафедры, вядомы беларускі рэжысёр Рыгор Баравік. Яму дапамагалі сцэнограф Ларыса Рулёва, харэографы Уладзімір Лаўрухін і Валянціна Бяляева.

Кожны год аркестр пад кіраўніцтвам мастра Казінца рыхтуе па шэсць паўнаважкіх праграм. Такое, шчыра кажучы, не часта сустракаецца ў практыцы навучальных творчых калектываў. Адзін пералік назваў выкананых аркестрам твораў заняў бы ладны кавалак газетнай плошчы. І тым не менш, нельга не адзначыць хця б асноўны фонд яго рэпертуару, сутнасць якога складае класіка. Класіка не як пэўны напрамак у эвалюцыі музычнага мастацтва, а ў сэнсе — узорныя, вышэйшага ўзроўню творы, якія вытрымалі віхуры жыцця і захавалі магнетызм высокай духоўнасці, прыгажосці пачуццяў і мудрасці думак свайго часу. Да класікі прынята адносіць і тыя творы сучасных аўтараў, што лічацца сваеасаблівым эталомам, адрозніваюцца высокім мастацкім узроўнем, прафесійнай формай...

Назаву тое, што найбольш запомнілася з выкананага за апошнія тры гады: Л. Бетховен, Сімфонія NN 3, 5, 7, 9 (фінал), Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам N 5, фантазія для хору, салістаў і аркестра; П. Чайкоўскі, Сімфонія N 6, сімфанічная уверцюра “Францэска да Рыміні”, Канцэрт для скрыпкі; Я. Брамс, Сімфонія NN 1, 4; В. Моцарт, Канцэрт для скрыпкі, альты і аркестра; Р. Шуман, Канцэрт для фартэпіяна з аркестрам; Ф. Шапэн, Канцэрт N 2 для фартэпіяна з аркестрам; Г. Тэлеман, Канцэрт для трубы з аркестрам; С. Рахманінаў, Парафраз на тэму Паганіні; С. Пракоф’еў, Сімфонія N 1, фартэпіянная канцэрта NN 1, 2; Д. Шостакавіч, Сімфонія N 5, Канцэрт для фартэпіяна N 1; А. Багатыроў, Святочная увер-

Галоўную ролю выканала актрыса Нацыянальнага акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы Галіна Бальчэўская, у астатніх ролях — студэнты кафедры тэатральнай творчасці Універсітэта культуры.

Тыя, хто ўважліва чытаў п’есу А. Петрашкевіча (яна надрукавана ў першым зборніку беларускай драматургіі), або бачыў на сцэне Гомельскага тэатра, могуць адразу і не пазнаць гэты літаратурны твор у працытанні Р. Баравіка. Што тут сказаць? Увогуле, справа вядома. Калі рэжысёры кардынальна перапісваюць класікаў, дык з сучаснымі аўтарамі тым болей не цырымоняцца...

Раней такое мне здавалася прынцыпова недапушчальным! Як так, гарачыўся я ў шматлікіх дыскусіях, — перапісваць Шэкспіра, Астроўскага, Чэхава, Купалу... Навошта? Не падабаецца — знайдзі тую “п’есу, якая адпавядае твайму рэжысёрскаму густу, светаадчуванню, намерам, або стаў спектакль пра тое, пра што напісаў драматург! Я і сёння лічу, што найлепшы варыянт творчых стасункаў, калі рэжысёр увасабляе сродкамі тэатральнай выразнасці менавіта мастацкі свет п’есы, яе філасофію. Але практыка ўпарта сведчыць: надараюцца выключэнні, калі рэжысёр стварае свой уласны сцэнічны твор па матывах п’есы, захапіўшыся якой-небудзь адной сюжэтнай лініяй, ідэяй, думкай, характарам і г. д. Галоўнае, вызначальнае ў такім выпадку — мастацкі вынік. Калі спектакль ураджае і здзіўляе, хвалюе, абуджае мноства разнастайных пачуццяў, думак, асацыяцый, калі сцэнічнае відовішча ўцягвае глядача ў сумесную творчую працу, прыносіць яму сапраўднае эстэтычнае асалоду, — хто ж тады будзе супраць рэжысёрскіх навацый? Мо і сам Шэкспір не запырчыць?

Безумоўна моц і перавага тэатральнага мастацтва ў адным, галоўным і рашаючым — у здольнасці зразумець і закрануць пачуцці свайго менавіта сённяшняга глядача-сучасніка. І каму як не рэжысёру з акцёрамі выкарыстоўваць гэту цудоўную асаблівасць эстэтычнай прыроды сцэнічнага мастацтва? Неадарма мудры Г. Таўстаногаў сцвярджаў: канцэпцыю спектакля не трэбы штучна выдумляць, яна — у глядзельнай зале, яе толькі трэба адчуць, зразумець і ўвасобіць... Але гэта, відаць, самае цяжкае, самае складанае ў рэжысёрскай прафесіі — адчуць боль свайго часу, сваіх сучаснікаў, іх патрэбы, спадзяванні і знайсці ім дакладнае мастацкае адлюстраванне. На вялі-

цора; Г. Вагнер, Канцэрт для габоя; А. Мдзівані, Сімфонія N 6; У. Солтан, Канцэрт для вяланчэлі...

Такі багаты, разнастайны і вельмі складаны рэпертуар вучэбнага сімфанічнага аркестра — з'ява вельмі рэдкая, калі не сказаць беспрэцэдэнтная. Але здзіўляе не толькі складанасць праграмы, а ў першую чаргу прафесійны ўзровень выканання. Як вядома, сольны канцэрт — гэта вышэйшая форма выканальніцкага мастацтва, яна накладвае на музыкую вялікі цяжар адказнасці, як перад кампазітарам, так і перад слухачамі. Ад выканальніка патрабуюцца не толькі павялічанае стаўленне да аўтарскага тэксту, але ў першую чаргу пранікненне ў дух, стыль, сутнасць інтэрпрэтацыі твора.

Сімфанічны аркестр Беларускай акадэміі музыкі, хаця і займае годнае месца сярод іншых нашых аркестраў, — калектыў вучэбны. Але перад ім стаіць задача быць і канцэртнай адзінкай. Бо толькі сцена выяўляе, у якой ступені студэнты-артысты валодаюць прафесійнымі навыкамі і здатныя да творчасці. А глыбока прадуманая, сістэматычная праца з калектывам яго мастацкага кіраўніка і галоўнага дырыжора Міхала Казінца — зарука поспеху.

Дырыжор — гэта не толькі капітан, але і душа аркестра. Ад яго патрабуюцца асабістая мастацкая адоранасць, высокая прафесійная кампетэнтнасць, складаны комплекс чалавечых якасцей — цвёрдая воля, "жалезная" працаздольнасць, віртуознае валоданне сваімі пачуццямі, высокі ўзровень інтэлектуальнага развіцця і, вядома ж, сапраўднае майстэрства. Усё гэта ўласціва маэстра Казінцу. Ён прыкладае ўсе намаганні, каб кожнае выступленне аркестра — ці то ў родных сценах, ці то ў канцэртнай зале філармоніі — было Святам музычнага мастацтва. Для гэтага патрабуюцца самаадданая праца над цэлым і над дэталлямі, дзеля дасягнення глыбіні і яркасці мастацкіх вобразаў, гарманічнасці, прапарцыі —

дынамічных, тэмбравых, тэмпавых і драматургічных.

Не менш важная роля ў поспеху канцэртнай дзейнасці аркестра належыць салістам.

З аркестрам, які дэманструе майстэрства ансамблевай ігры, ахвотна супрацоўнічаюць лепшыя салісты-інструменталісты Беларусі. Сярод іх такія яркія і розныя піяністы, як В. Шацкі, І. Алоўнікаў, С. Мікулік, Ц. Сергяеня, Д. Марозаў; скрыпачы — М. Яшвілі (прафесар Маскоўскай кансерваторыі), Р. Саркісава, вяланчэліст Я. Ксаверыеў, альтыст А. Хахлоў, габайстка В. Татур, малады трубач А. Кавалінскі, цудоўныя таленавітыя спевакі С. Франкоўскі і Т. Варалай...

Прызнаюся, што на адзін з апошніх значных канцэртаў калектыўу я ішоў з нейкай канцэртнай скепсісу ў настроі. Выкананне студэнцкім аркестрам 5-й сімфоніі Д. Шастаковіча — адной з найскладанейшых партытур з глыбокім філасофскім зместам, гэтай "лірычнай трагедыі" з відавочнымі рысамі аўтабіяграфічнасці, выклікала ўсё ж сумненні. Уласціва на высокім узроўні ў гукавыя вобразы такую складаную мастацкую канцэпцыю не заўсёды ўдаецца нават прафесійным аркестрам... Але мне здаецца, што вучэбны калектыў задачу ў асноўным выканаў. Сакавітае, напоўненае і яркае гучанне струннай групы, багатая фарбамі ігра драўляных духавых; ансамбль медных крыху саступаў, але "трымаўся" на прафесійным узроўні. Ну, а маладзёжная аўдыторыя з захапленнем слухала Вялікую Сімфонію, насуперак сцвярдзэнням крытыкаў на конт неразумнага і непрымальнасці сур'ёзнай музыкі падрастаючым пакаленнем...

У бліжэйшых планах маэстра Казінца — удзел аркестра ў традыцыйным свяце "Мінская вясна", дзе ён мусіць пацвердзіць свой высокі творчы ўзровень. Пажадайма ж: так трымаць!

Міхась СОЛАПАЎ,

заслужаны дзеяч мастацтваў, прафесар

кі жаль, вольна гэта апошняе — дакладнае мастацкае ўвасабленне — надараецца вельмі рэдка. Часцей мудрагелісты рэжысёрскія задумы так і застаюцца на ўзроўні добрых намераў, або ператвараюцца часам у такія "кактэйлы" пастаноўчых штампаў (або сцэнічных іерогліфаў), што яго неабавязвае "ужыванне" можа на доўга атруціць гледача.

Напрыклад, тыя з мінчукоў, хто любіць рызык і іншыя вострыя адчуванні, мае магчымасць "паласавання" такім "кактэйлам" — спектаклем драмыста М. Дзінава паводле п'есы Г. Марчука "П'еўчыя" ў тэатры-лабараторыі "Вольная сцена". Г. Марчук, звярнуўшыся да падзей мінулай вайны, напісаў даволі змястоўную, хоць і шарагова традыцыйную па форме псіхалагічную драму. Яна давала творчую магчымасць стварыць хвалюючы спектакль на тэму, якой цяпер беларускія рэжысёры чамусьці цураюцца... (Прычыны? Думаю, усё тыя ж кан'юктурнасць і канфармізм, прышчэплены мастакам за многія дзесяцігоддзі таталітарнай сістэмы. Або — пэўная разгубленасць некаторых твораўцаў ў ўмовах сённяшняга "плюралізму"). Да гонару М. Дзінава, ён не спалохаўся. Але чамусьці вырашыў, што Г. Марчук напісаў... абсурдысцкую драму. Аб жыцці ці не марсіян, якія часоўці лаіцца, скуголяць, б'юцца, вешаюцца... Такі вольны атрымаўся спектакль, у якім асабліва "уражае" адзін таямнічы персанаж — у чорным скураным паліто намецкага афіцэра СД і ў... інваліднай калясцы.

Думаю, не справа крытыка заступацца за сучаснага драматурга, ён можа і сам гэта зрабіць. Праўда, на маёй памяці толькі Кастусь Губарэвіч аднойчы рашуча выступіў супраць рэжысёрскага гвалтавання сваёй п'есы, апублікаваўшы ліст-пратэст на старонках "ЛіМа". А класікі? З імі пастаноўшчыкі асабліва не цырымоняцца. Адзін з апошніх прыкладаў такога, лічу, сапраўднага гвалту — спектакль рэжысёра А. Смелякова паводле п'есы А. Астроўскага "Апошняя ахвяра" ў Гродзенскім тэатры. У гэтым жа калектыве другі рэжысёр В. Баркоўскі (ён даўно праявіў сабе рашучым тэатральным эксперыментатарам) таксама мала што пакінуў ад п'есы Г. Ібсена "Лялечны дом", стварыўшы сваю ўласную сцэнічную версію пад назвай "Нора". З ёю можна спрачацца, але тут хачу заўважыць адзін важны момант: дзякуючы выдатнаму выкананню цэнтральнай ролі Людмілы Волкавай, спектакль В. Баркоўскага набывае прыкметы самастойнага і даволі арыгінальнага сцэнічнага відовішча, якое не пакідае гледача абываемым. Цешыць яшчэ адна акалічнасць: гродзенскія актёры іграюць "Нору" на дасканалай беларускай мове (пераклад А. Каляды), што яшчэ раз сведчыць пра рэальную магчымасць паступовага і натуральнага ажыццяўлення беларусізацыі айчыннага сцэнічнага мастацтва.

У спектаклі Р. Баравіка таксама ёсць пэўныя спрэчныя моманты: рэжысёр адвольна перабудоўвае сюжэтную канструкцыю п'есы, уводзіць новыя персанажы, пра якіх драматург, магчыма, нават і не згадаваўся. Так што прыхільнікам літаратурнага пераказу твораў на мове тэатра ёсць выдатная магчымасць правяць сваю пільнасць і прынцыповасць. На

мой погляд, А. Петрашкевічу грэх скардзіцца: спектакль "Дагарэла свечка..." на сцэне Студэнцкага тэатра вылучаецца канцэптуальнай дакладнасцю, паважлівым стаўленнем да аўтарскай задумы расказа пра складаны лёс беларусаў у XX стагоддзі. Рэжысёрская канцэпцыя спектакля вылучаецца паглыбленым філасофскім асэнсаваннем некаторых грунтоўных і заўсёды актуальных праблем быцця — жыцця і смерці, духоўнасці, памяці, пераемнасці традыцый і асаблівасцей нацыянальнага светаадчування. Мне падалося, што найбольш выразна і ўражліва ў спектаклі прагучала тэма, якая сёння нікога не можа пакінуць абываемым, — тэма паміраючай духоўнасці. Паратун ад гэтай бяды, што запанавала ў сённяшнім постчэрнобыльскім існаванні, рэжысёр разам з драматургам бачыць у адраджэнні народнай маралі, народнай памяці, умацаванні спракавечных хрысціянскіх каштоўнасцей. Аднольскіраванасць усіх сродкаў і прыёмаў сцэнічнай выразнасці (сярод іх дамінуюць прычыпы псіхалагічнага тэатра) на раскрыццё вобраза Марфы — сялянскай жанчыны, жыццёвы шлях якой увасабляе складаны і дажкі лёс усяго народа.

Тут прышоў час сказаць пра актёрскае дасягненне Галіны Балчэўскай. Яе безумоўны творчы поспех абумоўлены перш за ўсё адметным талентам, супадзеннем псіхфізічных даных актрысы і драматургічнага матэрыялу ролі, а таксама, і гэта хачу асабліва падкрэсліць, прафесійна дакладнай педагогічнай рэжысурай Р. Баравіка. Гэта апошняе акалічнасць — педагогічная рэжысура — зрабілася, на мой погляд, вызначальнай у дзейнасці Студэнцкага тэатра, адпавядае яго мэтам і задачам, — практычнаму навучанню будучых майстроў сцэнічнай творчасці. Магу толькі здагадацца, што шматлікім удзельнікам спектакля было цікава і карысна сачыць за працэсам сумесных пошукаў двух прафесіяналаў у стварэнні сцэнічнага вобраза. Што да рэальнага выніку гэтых намаганняў, дык магу засведчыць: Марфа ў выкананні Галіны Балчэўскай уражае абсалютнай натуральнасцю сцэнічнага існавання і рэдкім багаццем актёрскіх фарбаў і адценняў. Актрыса іграе з такой паўнаотай пражыванна, што за сцэнічным існаваннем гераіні пачынае дакладна праяўляцца лёс яе пакалення.

Складаную задачу прыходзіцца вырашаць у спектаклі студэнтцы 2-га курса Аксана Буй, якой рэжысёр даверыў ролю Любікі — маладой яшчэ, але ўжо досыць пакамечанай жывецца жанчыны. А. Буй даволі удала спалучае знешнюю характарнасць вобраза з разнастайнасцю псіхалагічнага стану гераіні, якая амаль страціла ўсе духоўныя арыенціры і маральныя каштоўнасці. Запамінаецца ў спектаклі і безыменная гераіня Яўгеніі Жуковіч, фінальны маналог якой прасякнуты не толькі трагічным светаадчуваннем, але і спадзяваннем. А яно, як вядома, памірае апошнім...

Сённяшняе жыццё не перастае здзіўляць. Асабліва — жыццё тэатральнае. Яно, здаецца, перастае быць прасталінейным адбіткам таго, што робіцца за вокнамі тэатральных будынкаў.

Рычард СМОЛЬСКІ

Новыя выданні

ЛЮСТЭРКА МУЗЫЧНАЙ ГІСТОРЫІ

Імя музыказнаўцы Вольгі Дадзіёмавай вядомае досыць шырока і за межамі нашай краіны. Дацэнт Акадэміі музыкі, яна не так ужо і даўно абараняла кандыдацкую дысертацыю ў Вільні ў Літоўскай кансерваторыі, шмат разоў ездзіла на навуковыя канферэнцыі і ў архівы для пошукаў музычных твораў у Пецярбург, Польшчу і Летува. Вядомыя яе манаграфіі, артыкулы ў часопісах і газетах. Яна прызнаны спецыяліст па гісторыі музыкі на Беларусі XVIII ст. і больш ранейшага часу. Яе даследаванні і педагогічны вопыт далі ёй магчымасць напісаць і рэцэнзуюмы дапаможнік для сярэдніх навучальных устаноў гуманітарнага профілю.

Дапаможнік адносна невялікі — крыху болей за 5 аркушаў, але ўсе асноўныя звесткі па адпаведнай дысцыпліне тут змешчаны. Аўтар выкарыстала ўсе тыя матэрыялы, якія ёсць у навуковай літаратуры па музычнай культуры Беларусі ад старажытных часоў да канца XVIII ст., уключаючы са сваімі ўласнымі даследаваннямі, знаходкамі невядомых да яе матэрыялаў і нот у архівах Польшчы і Летувы. Выкарыстаны і працы Г. Барышава, А. Капілава, Л. Касцюкавец, В. Масленікавай ды інш., музычныя зборы.

Новая кніга В. Дадзіёмавай падзяляецца на два раздзелы: музычная культура Беларусі да XVIII ст. (складзены з чатырох падраздзелаў) і — музычная культура XVIII ст. (асноўны, з 9 падраздзелаў), акрамя ўводзінаў і заключэння. Такое размеркаванне матэрыялу можна растлумачыць не захапленнем аўтара сваім улюбёным XVIII стагоддзем, а багаццем музычнага матэрыялу, што захавалася за гэты перыяд. Гістарычны лёс нашай краіны, шматлікія войны на яе тэрыторыі, страта дакументаў, іх наўмыснае часам знішчэнне падчас войнаў і казацка-сялянскіх паўстанняў, урэшце проста незахаванасць запісаў музычных твораў, — праз усё гэта нашчадкам засталася значна менш помнікаў музычнай культуры папярэдняга перыяду. Акрамя таго, трэба зазначыць, што XVIII ст. у культуры Беларусі адметнае яшчэ большым збліжэннем з агульнаеўрапейскай культурай, сведчанне чаго — пераезды на Беларусь шматлікіх артыстаў і музыкантаў-прафесіяналаў па запрашэнні магнатаў, фундатараў музычных тэатраў і аркестраў.

У адрозненне ад сваіх продкаў магнаты і частка шляхты самі вывучаюць музычныя творы таго часу, некаторыя, больш таленавітыя, становяцца выканаўцамі і кампазітарамі-аматарами, але на ўзроўні прафесійным. Ім было з каго браць прыклад. Вядома, што імператары Свяшчэннай Рымскай імперыі Іосіф II (1741—1796) і Леапольд II (1747—1792), браты французскай каралевы Марыі Антуанеты, былі добрымі скрыпачамі і гралі ў прыватным аркестры, а кароль Прусіі Фрыдрых Вялікі (1712—1786) быў аўтарам шматлікіх музычных твораў, якія часта выконваліся тагачаснымі аркестрамі. Карацей кажучы, у XVIII ст. музыка пры дварах магнатаў была не толькі моднай, а і зрабілася неад'емнай ад тагачаснай культуры ў вышэйшых колах грамадства.

Аўтар слухна і пераканаўча паказвае, што музычныя творы, якія нараджаліся на Беларусі, мелі свае асаблівасці і былі неад'емнай часткай беларускай музычнай культуры.

Бадай, упершыню ў літаратуры В. Дадзіёмава дакладна разглядае ролю і значэнне музыкі ў розных колах тагачаснага грамадства. У кароткіх нарысах падаецца гісторыя музычнага афармлення царкоўнай службы і пазахрамавых дзеяў у розных канфесіях, музыкі ў жыцці мяшчан. Цікавымі і новымі звесткамі падзялілася аўтар пра музыку ў вайсковым побыце. Тут была нават музыка для адмысловых вайсковых адзінак: напрыклад, турэцкая ў янычарскай харугве Радзівілаў. Толькі цяпер шырока пачалася вывучэнне гісторыі беларуска-літоўскага войска, і аўтар робіць добры ўнёсак у гэтую справу. Абагульняе В. Дадзіёмава звесткі пра музыку ў школьных тэатры XVIII ст.

Асобны падраздзел прысвечаны прыватнаўладальніцкаму тэатру (Нясвіжскі, Слуцкі, Слоніміскі, Гародзенскі, Шклоўскі тэатры). Не кожны чытач можа сабе ўявіць, што

ў XVIII ст. на Беларусі ў розных гарадах існавалі не толькі драматычныя, але і музычныя тэатры. Напрыклад, у Шклове тэатр існаваў раней, чым у Маскве!

На падставе сваіх даследаванняў В. Дадзіёмава разглядае гісторыю аркестраў і капэлаў на Беларусі, дзе капельмайстрамі і выканаўцамі былі лепшыя дырыжоры і салісты замежжы і мясцовыя музыканты. Уражае, напрыклад, такі факт. Аркестр гетмана вялікага літоўскага Міхала Казіміра Агінскага ў Слоніме налічваў 106 інструментаў, у той час як у славутым Мангеймскім аркестры было тады 34 інструменты, а ў аркестры венгерскіх магнатаў Эстэргазі (у якім працаваў Гайдн) было толькі 14 інструментаў.

Аўтар вучэбнага дапаможніка прыводзіць імяны і прозвішчы музыкантаў XVIII ст. У розныя перыяды ў гарадах Казіміра Агінскага ў Слоніме налічваў 106 інструментаў, у той час як у славутым Мангеймскім аркестры было тады 34 інструменты, а ў аркестры венгерскіх магнатаў Эстэргазі (у якім працаваў Гайдн) было толькі 14 інструментаў. Аўтар вучэбнага дапаможніка прыводзіць імяны і прозвішчы музыкантаў XVIII ст. У розныя перыяды ў гарадах Казіміра Агінскага ў Слоніме налічваў 106 інструментаў, у той час як у славутым Мангеймскім аркестры было тады 34 інструменты, а ў аркестры венгерскіх магнатаў Эстэргазі (у якім працаваў Гайдн) было толькі 14 інструментаў.

Вольга Дадзіёмава разглядае музычную спадчыну Міхала Казіміра Агінскага, Мацея Радзівіла, Восіпа Казлоўскага, нагадае паланез Тадэвуша Касцюшкі, гаворыць пра музычную адукацыю ў XVIII ст.

Да тэксту дапаможніка далучаны нотныя дадзатак — музычныя творы Вацлава з Шамотулаў, Цыпрыяна Базыліка, Міхала Казіміра Агінскага (з вершамі ў перакладзе У. Мархеля), паланезы Міх. Каз. Агінскага, В. Казлоўскага, М. Радзівіла. Нотны матэрыял дае магчымасць выконваць гэтыя малавядомыя або зусім невядомыя дагэтуль творы.

Па тэксту дапаможніка заўваг амаль няма. Толькі на с. 31 недакладнасць з датамі. У кнізе гаворыцца, што ў Бабруйску 29 верасня 1792 г. святкавалася Канстытуцыя 3 мая 1791 г. з гарматнымі стрэламі, мшой і касцёла, музыкай і г. д. Аднак Бабруйск быў захоплены расійскімі войскамі, якія падтрымлівалі таргавіцкіх канфедэратаў, яшчэ ў маі 1792 г., а ў верасні таго ж года таргавічане ўжо скасавалі Канстытуцыю 3 мая (Гісторыя Беларускай ССР. Мн., 1972, т. 1, с. 403). Да таго ў Бабруйску практычна ўжо распараджаўся расійскі камандант, а ў 1793 г. тэрыторыя Цэнтральнай Беларусі была далучана да Расіі.

На с. 40 гаворыцца, што Кацярыну II пад Магілёвам "музыкай і гарматнымі залпамі сустракалі драгунскія, грэндзёрскія, пяхотныя і артылерыйскія палкі". Ці не занадта палкоў для беларуска-літоўскага войска? Па-першае, паводле пастановаў Гродзенскага сойма 1777 г., прынятай пад націскам Пятра I, у беларуска-літоўскім войску было толькі 6 тысяч чалавек (гэта каб аслабіць Беларуска-Літоўскую дзяржаву). Па-другое, Усходняя Беларусь была ўжо з 1772 г. у складзе Расійскай імперыі. Так што гэта былі расійскія палкі, і гэтая вайсковая музыка не мае дачынення да беларускай музычнай культуры.

Чамусьці ў спісе літаратуры няма ўпамінавання пра кнігу А. Цеханавецкага "Міхал Казімір Агінскі і яго "сядзіба музаў" у Слоніме" (Мн., Беларусь, 1993) ці хача б пра нямецкае выданне гэтай кнігі (1961).

Але асобныя заўвагі не зніжаюць агульнай ацэнкі дапаможніка. Вучні сярэдніх навучальных устаноў гуманітарнага профілю і ўвогуле чытачы атрымалі новую каштоўную кнігу па гісторыі беларускай культуры. Шкада, што яна выйшла невялікім тыражом. Хацелася б пачыць аналагічную кнігу для больш шырокага чытача і ў значна павялічаным аб'ёме. Аўтарка — маладая жанчына, актыўная даследчыца нашай мінуўшчыны, таленавітая прапагандыстка старадаўніх музычных твораў, і ёсць надзея, што ў хуткім часе яна выдадзць новыя кнігі па выніках сваіх пошукаў у архівах і паводле ўласных даследаванняў.

Анатоль ГРЫЦКЕВІЧ

Дадзіёмава В. В. Гісторыя музычнай культуры Беларусі ад старажытнасці да канца XVIII ст. Мінск, Беларуска-літоўска-беларускі гуманітарны адукацыйна-культурны цэнтр, 1994, 1500 экз.

ПРЫСВЕЧАНА
КАСЦЮШКУ

АНАРЭЙ ТАДАВУШ
КАСЬЦЮШКА
1746—1817

У Мінскім мастацкім вучылішчы пры БелАМ адкрылася выстава вучнёўскіх работ, прысвечаных 200-му ўгодкам Вызвольнага паўстання 1794 г. пад кіраўніцтвам А. Т. Касцюшкі. Адкрыццё выставы адбылося ў рамках Нацыянальнай праграмы па святкаванні ўгодкаў.

Звыш дваццаці мастацкіх работ навуэнцаў — партрэты, пейзажы, графічныя творы — аб'яднаныя тэмай выдатнай падзеі беларускай гісторыі.

На здымках: М. КУКТА, А. КАНДЗЕР. 4 курс. Плакаты А. Касцюшка; С. НЕЖБАРТ. 4 курс. Арышт Касцюшкі; Т. АДАМОЎСКАЯ. 1 курс. Сядзіба А. Касцюшкі ў Марачойшчыне.

ПОЛЬСКОЙ ШКОЛЕ
ТРЭБА ПАДТРЫМКА

Шэраг прадстаўнікоў грамадска-палітычных арганізацый Рэспублікі Беларусь (сярод іх народны дэпутат, старшыня культурна-асветніцкага фонду "Бацькаўшчына" М. Маркевіч, дэпутат Гродзенскага абласнога Савета, сакратар камісіі па нацыянальных пытаннях і міжнацыянальных зносінах абласнога Савета народных дэпутатаў Я. Скрабоцкі, старшыня камісіі па культуры і міжнацыянальных зносінах Гродзенскага гарадскога Савета народных дэпутатаў Т. Маліноўская, старшыня Гродзенскай гарадской рады Таварыства Беларускай мовы Ім. Ф. Скарыны А. Пятковіч, старшыня Гродзенскага абласнога аддзялення Беларускага фонду культуры С. Габрусевіч, старшыня Гродзенскай гарадской рады БНФ К. Жынь і іншыя) звярнуліся ў Вярхоўны Савет Рэспублікі Беларусь з лістом, у якім просяць улічыць інтарэсы палякаў, якія жадаюць вучыцца сваіх дзяцей на роднай мове.

Сутнасць пытання воль у чым. Дзякуючы актыўнай дзейнасці Саюза палякаў на Беларусі, Таварыства сяброў польскай школы на Беларусі, Грамадскага камітэта будовы польскай школы распачалося праектаванне дзвюх польскіх школ у Гродне і адной у Ваўкавыску. Але фінансавых сродкаў, атрыманых перш за ўсё дзякуючы грамадскім арганізацыям з Польшчы, хапае ўсяго на адну школу ў Гродне і на адну ў Ваўкавыску.

Абяцанае фінансаванне будаўніцтва другой школы з бюджэту Кабінета Міністраў, прынамсі, аб гэтым паведамляў друк, пакуль што не ажыццяўляецца. Вось аўтары ліста і пішуць: "Абяцанні на такім узроўні не павінны кідацца на вецер, а павінны выконвацца. І нам цяжка зразумець адмову ўрада фінансаваць будаўніцтва школы ў Гродне".

НЕЛЬГА ДАГАДЗІЦЬ УСІМ...

Паважанае многа газета "Наша слова", як гэта ні прыкра, ужо ладна часу, як распачала сумнеўную кампанію па рэанімацыі большавіцкага гімна БССР: да старой музыкі падбіраюць асучаснены тэкст. Кампанія, да таго ж, імкнуча надаць агульнанародны размах; маўляў, "створым гімн разам". Ужо і "Звязда" паспела "развіць" задуму. Не ў пару гэтыя жарты чыніць, калі пэўныя сілы толькі і мараць ажыццявіць падобныя захады, але не пра тых гаворка.

Некаторыя людзі наўна думаюць, быццам музыка не нясе адбітку свайго часу, а значыць — не напоўнена зместам. Гэта далёка не так. Пра канататыўныя значэнні той музыкі, пра асацыяцыі, якія яна нясе, і заўсёды будзе несіць, ужо выказваліся. Думаю, музыказнаўцы маглі б таксама паказаць, што і прамое, дэнаматыўнае значэнне ў гімна прысутнічае. Калі большавікі змагаліся з "сумбурам замест музыкі", то, нягледзячы на неувцтва, яны ведалі, што рабілі і чаго дамагаліся. Дзяржава патрэбны былі не толькі "людзі, прамыя, як кіркалы" (выраз М. Горкага), але і адлаваданае мастацтва: прамое, прымітыўнае, плакатнае і, разам з тым, пампезнае. Такі стары гімн. Няхай нехта даказвае, нібы музыка яго вельмі ўдала (дапусцім, што так яно насампраўдзе), але гэта яшчэ нічога не значыць, бо і ў савецкай культуры былі свае шэдэўры. Няхай жа яны служаць таму часу.

Словы ж колішняга гімна (мяркую з пазіцыі і філолага і літаратара) не вылучалі асаблівай таленавітасцю, а што да цяперашніх, то ўвогуле — усе рэанімацыйныя варыянты не вытрымваюць элементарнай крытыкі. Проста — яны не нясуць ніякага зместу. Ёсць тут аскепкі савецкіх стэрэатыпаў, сентыментальныя масавыя клішэ і жменька навапачынаў лозунгаў на ўзор савецкіх. Увесь тэкст наскрозь таўталагічны. Пра пазію і гаварыць няварта. Няўжо аўтары наўна мараць стаць стваральнікамі гімна і не разумеюць, што любы больш-менш прыстойны пэст наштампую падобныя заклікаў яшчэ з дзясатка, але навошта? Спраба адродзіць стары гімн аналагічна спробам чырвона-карычневых падмяніць дзяржаўную сімволіку прадукцыяй іх убогае фантазіі.

Сярод іншых прапаноў, на маю думку, заслугоўваюць увагі тры рэчы: "Пагоня" Багдановіча, "Развітанне з радзімай" Агінскага і

"Малітва" Арсенневай. Першыя дзве вельмі спакушалыя, бо надта ж гэта рамантычна — мець геніяльныя творы за дзяржаўны гімн. А творам Багдановіча і Агінскага няк не адмовіць у геніяльнасці. Але дзе ўзяць адлавадзную музыку? Баюся, што, спакусіўшыся на геніяльнасць, мы атрымаем аднабаковы гімн. Да прыкладу, узяўшы паланез, на доўгі час акажамся зусім без слоў, як расейцы з музыкаю Глінкі (дарэчы, беларусы таксама маюць нейкія правы на гэтага кампазітара).

Такім чынам, найбольш рацыянальная развязка наступная: трэба вярнуцца да гімна Н. Арсенневай. Няхай гэта не "Пагоня" і не "Развітанне...", але тут ёсць усё неабходнае, і ў форме і ў змесце, што трэба для гімна. Вобразы пэзты не кідка, затое дакладныя і змястоўныя. Няма тут нічога лішняга, у тым ліку і самахвальства, уласцівага тэксту Жыгалькі з "Нашага слова", які хутчэй удае на пародыю ўсяе беларускае гісторыі.

І тут мне з нагоды хацелася б прывесці адзін амаль містычны выпадак, звязаны з "Малітвай" Н. Арсенневай. У XIX ст. ужо існаваў твор Зоф'і Манькоўскай, які пазней нездарма назвалі "Беларускай малітвай", бо ён вельмі ж падобны да "Магутны Божа...". Вядома, тэкст Манькоўскай для нашага часу абсалютна састарэў, прывяду яго толькі для параўнання, але праз яго радкі, мы ўбачым, праступаюць іншыя словы і рытмы:

Божа, наш бацька, мы твае людзі,
А неба цёмна ад чорных хмар.
На свеце цяжка, аж балая грудзі,
Дзе ні пачуен — голад, пажар.

Гуляй ветры па нашым полі
І салкавалі нам ураджай,
І няма нігася і няма долі.
Божа, наш бацька, хлеба нам дай!

Дай нам здароўя, шчыру ахвоту,
Калі з сахою пойдзем араць.
Ты бачыш цяжкую нашу работу,
Дай жа пажытку з яе прыждаць!

Пашлі нам сонца з цёплай расою,
Каб зашумела ніва, як гай.
Кажуць, ты — бацька, мы — пад табою;
Хлеба, і сонца, і нігася нам дай!

2

Магутны Божа! Уладар сусветаў,
Вялікіх сонцаў і сэрц малых
Над Беларускай ціхай і ветлай
Рассып праменні свае хвалы.

Дай спор у працы, штогодзённай, шэрай,
На лусту хлеба, на родны край,
Павагу, сілу і веліч веры
У нашу праўду, у прышласць дай!

Дай урадліваць жыгнёвым нівам,
Учынкам нашым пашлі ўмалот.
Зрабі магутнай, зрабі нігаслівай
Краіну і наш народ!

Першы верш не магла ведаць і перапрацаваць у падсвядомасці аўтарка другога, бо яго адшукаў У. Казбярук у 1980 годзе ў прыватным лісце Манькоўскай (тут жа была і рыпіска: "спяваць на мелодыю "Харала" Уейскага"). Значыць, калі дапусціць, што пэст — гэта медыум, які агучвае рэальнасці, палегляе пазасвядомасцю і нават па-за моваю, то можна лічыць, што Манькоўская "падслухала" і запісала зямны варыянт, а Арсеннева — нябесны аднаго і таго ж тэксту, — тэксту, дзе зашыфраваны архетыпы і праграма беларускага народа.

Мне могуць запярэчыць, маўляў, некаму не да густу прыйдзеца слова Бог. Ну і што! Можна, нейкаму сатаністу ці ваяўнічаму атзісту не да душы і само Дабро, не станем жа мы яму дагаджаць. Зрэшты і сама Манькоўская не была рэлігійнай асобай, у тым жа лісце яна заўважала свайму адрасату: "Знаеш, шанюны пане, мае рэлігійныя перакананні, але ў народзе абываюць без іх немагчыма..." Няма на свеце культуры, дзе б слова Бог, ці нейкі яго адлаваднік, не было б сэрцам, засяроджаннем усіх памкненняў і ўчынкаў. Сімвалічнасць гэтага слова разумее кожны больш-менш разумны чалавек. Паспрабуйма выкінуць Бога з літаратуры, і яна ўся звядзецца да агітак Дзямяна Беднага. Спраўды, як той казаў, няма нічога больш смешнага, чым дагаджаць усім.

Юрась ПАЦЮПА

г. Гродна

Мартыралог

ПАКУТНІКІ "ГУЛАГУ"

МІРОН Восіп Вікенцьевіч, 1902 г. н., ураджэнец вёскі Боркі Беларусі Беластоцкай вобл. Асуджаны ў 1942 г. сесіяй Вярхоўнага суда Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 6 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

БОБРЫК Захар Іванавіч, 1895 г. н., ураджэнец сяла Новазарчанск Гомельскай вобл. Асуджаны ў 1944 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

КАРБУТА Парфірый Андрэевіч, 1909 г. н., ураджэнец Валасавецкага сельсавета Мінскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ВОЛЬСкі Вікенцій Вікенцьевіч, 1913 г. н., ураджэнец Навадворскага сельсавета Заслаўскага раёна БССР. Асуджаны ў 1938 г. тройкай НКУС па арт. 58 1а КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі.

ЛЕШЧАНКА Барыс Германавіч, 1914 г. н., ураджэнец г. Магілёва Беларусі. Асуджаны ў 1941 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 1 КК РСФСР і арт. 58 п. 14 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

КАСАЧ Яфім Навумавіч, 1899 г. н., ураджэнец Тураўскага раёна Беларусі. У 1941 г. асуджаны Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

САКАЛОЎСкі Мікалай Паўлавіч, 1912 г. н., ураджэнец Лякавінскага раёна Беларусі. Асуджаны спецалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР пры Усцьвымлагу НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ГРЫНЧЫКАЎ Аляксей Аляксандравіч, 1913 г. н., ураджэнец вёскі Бабьніны Баранавіцкай вобл. Асуджаны ў 1952 г. лагерным судом ІТЛ АН МУС ССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

МІРАНЧУК Ісідор Пятровіч, 1906 г. н., ураджэнец сяла Пусачова Брэсцкага павета. Асуджаны ў 1941 г. судкалегіяй Вярхоўнага суда Комі АССР пры Усцьвымлагу НКУС па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

АСТАПЕНКА Андрэй Васільевіч, 1897 г. н., ураджэнец п. Пчалнікі Добрушскага раёна Гомельскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Ваенным трыбуналам войск НКУС Паўночна-Пячорскай чыгункі па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ВЕРАСАЎ Фёдар Паўлавіч, 1898 г. н., ураджэнец Казацкага сельсавета Гомельскай вобл. Асуджаны ў 1941 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

ГУСАКОЎ Іван Купрыянавіч, 1905 г. н., ураджэнец Віцебскай вобл. Беларусі. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ЗЯЛЁНЫ Ульян Мікалаевіч, 1902 г. н., ураджэнец вёскі Сасноўка Пярыйскага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1941 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

НАКУЦІЦ Іван Дзямёнцьевіч, 1923 г. н., ураджэнец сяла Глінкі Віцебскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 14 КК РСФСР да 5 гадоў пазбаўлення волі і 2 гадоў паражэння ў правах.

ПРНІС Антон Іванавіч, 1906 г. н., ураджэнец Магілёўскай губ. Беларусі. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ПЛАХОЎСкі Аляксандр Адамавіч, 1899 г. н., ураджэнец вёскі Карма Даманавіцкага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1943 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

КАНАШ Назар Аляксандравіч, 1907 г. н., ураджэнец Азарыцкага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1943 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

ДЗЕМІДОВІЧ Андрэй Рыгоравіч, 1900 г. н., ураджэнец Даманавіцкага раёна Беларусі. Асуджаны ў 1943 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

ЛАЎРЫНОВІЧ Аляксей Канстанцінавіч, 1902 г. н., ураджэнец Мінскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

ЖУКОЎСкі Пётр Мацвеевіч, 1916 г. н., ураджэнец Лагойскага раёна Мінскай вобл. Асуджаны ў 1942 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі і 5 гадоў паражэння ў правах.

КАРЭТКА Іосіф Андрэевіч, 1901 г. н., ураджэнец Пружанскага раёна Гродзенскай вобл. Асуджаны ў 1941 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу.

САМАРДАК Васіль Максімавіч, 1922 г. н., ураджэнец вёскі Касцяў Мазырскага раёна. Асуджаны ў 1941 г. Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 1 КК РСФСР да 10 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

ЦІХАНАЎ Мікалай Сяргеевіч, 1916 г. н., ураджэнец вёскі Сычэва Віцебскай вобл. Асуджаны Вярхоўным судом Комі АССР па арт. 58 п. 10 ч. 2 КК РСФСР да вышэйшай меры пакарання — расстрэлу. Вярхоўны суд РСФСР змяніў вышэйшую меру да 10 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

ФЛЕПШЭР Барыс Навумавіч, 1929 г. н., ураджэнец г. Віцебска. Асуджаны ў 1948 г. спецагасудом ІТЛ МУС па арт. 58 п. 14 КК РСФСР да 6 гадоў пазбаўлення волі.

ГРЫНЕВІЧ Алена Аляксееўна, 1928 г. н., ураджэнка Кастрычніцкага раёна Бабруйскай вобл. Асуджана ў 1948 г. спецагасудом ІТЛ "АН" МУС па арт. 58 п. 14 КК РСФСР да 7 гадоў пазбаўлення волі і 3 гадоў паражэння ў правах.

Г. УСЦІЛОЎСкі,
старшыня Саснагорскага таварыства
"Мемарыял" (Рэспубліка Комі)

Заканчэнне. Пачатак у нумарах за 13, 20 і 27 студзеня г.г.

Аляксандр ГАРЦУЕЎ

Віктар МАНАЕЎ

ВАЖНЕЙ ЗА ІМГНЕННІ САМОГА ЖЫЦЦЯ...

Яшчэ тады, калі "Тутэйшыя" не рыхтаваліся і да свайго пяцідзiesiąтага паказу... Калі, памінаючы тутэйшую незалежнасць, мы ўсміхаліся не распачна, а вінавата... Калі, збянтэжыўшы дырэктара, малады актёр, які любоўю да гэтай незалежнасці не вылучаўся, умацаваў на даху тэатра нацыянальны сцяг і адказныя асобы не маглі патрапіць той сцяг зняць (казалі, што выхад на дах быў надта вузкі)... Калі насупраць Купалаўскага тэатра, з будынка кіруючае партыі, на ўсіх і кожнага ўтаропліваліся вочы пад сярпаста-малаткастымі павекамі... Калі зарплату яшчэ не затрымлівалі і мы штодня дазвалялі сабе каву...

...Напіўшыся-яе, кавы, накупляўшы колькі штук фотакатушак, зірнуўшы на сцягі і, напэўна, усміхнуўшыся, мы з фотамастаком Аляксеем Ільніным рабілі сабе прыемнае: сустракаліся з выканаўцамі "Тутэйшых" за кулісамі падчас спектакля. Калі анёлы часова адчэплялі крылы і дачытвалі газеты. Галоўны з белых анёлаў, спадар Падабед, які дазволіў клікаць сябе проста Сашам, яшчэ жартаваў, што вось, нават спраўнаму анёлу рэчаіснасць не спрыяе мець анельскую чытанку... Юры Авяр'янаў, Заходні вучоны, ужо прадчуваў свой поспех у "Ідыліі" ды ўсведмаляў — у "Рэвізоры". У Беластоку, па-польску... Там ён працаваў разам з Уладзімірам Кін-Камінскім, — тады, калі Уладзімір, сэрбануўшы праз беражок "Тутэйшых" тэатральнае славыпапулярнасці, толькі-толькі гартаў сваё першае інтэрв'ю ў "ЛіМе"...

каго! За тую, чый назоў — радзіма — яшчэ не супадае з найменнем — дзяржава. Бо фінал спектакля — зусім тутэйшы. Каб не было мяне, не было б і маіх праблем з маёй Беларуссю. А дажыць да эпілога, спадарове, няшмат каму наканавана...
І толькі актёры — часам — перажываюць фінал.

Жана ЛАШКЕВІЧ
Фота Аляксея ІЛЬІНА
і Яўгена КОКТЫША

Здалося тады, што імгненні спектакля гэтага (незалежна, адкуль глядзець — з залы або з-за заслоны) важнейшыя за імгненні самога жыцця. І што актёры, толькі актёры ведаюць, як з ім патрапіць паразумецца. Як з ім патрапіць абысціся...

А на сцэне тым часам адметна даводзілі пра звыклае, шараговае, несамавітае тутэйшае абыходжанне з нашым і вашым жыццём. З нашымі і вашымі праблемамі. Паказвалі, як прасцей за ўсё запраторыць "усіх, хто не з намі" ў пякельны люк пад сцэнай. Няма чалавека — няма праблемы...

"Тутэйшыя" ўпарта нарываўліся. "Тутэйшыя" ўпарта абрыньвалі на нас успаміны пра будучыню.

Сцэнічны фарс хутка зрабіўся трагікамедыяй. Пэўна, антаганіст ды прагаганіст (умоўна, умоўна!), Зносак ды Здольнік, дакладней, Віктар Манаяў ды Аляксандр Лабуш, няк бы не здолелі патлумачыць, як так сталася. Як вострыя рагі-вуглы іх вонкавых дачыненняў абламаліся. Як усё засяродзілася на думках. Як вынікнула — пра Беларусь, якая ці не ў кожнага — свая. З гэтага ўжо мала хто цяпер смяецца. Шмат хто распачна ўсміхаецца, угледаеўшы, зразумеўшы тутэйшыя варункі, умовы, акалічнасці. Такія ж самыя нават з адукаванага й выпанчанага (тэатрам ды спадаром Шэкспірам!) прынца Гамлета зрабілі забойцу ды тэрарыста. Ад Мікіты з Янкам вымагаюць, сама менш, каралеўскага трывання ды абачлівасці. Або — каб ім за Беларусь балела ды балела: нечалавечым болем.

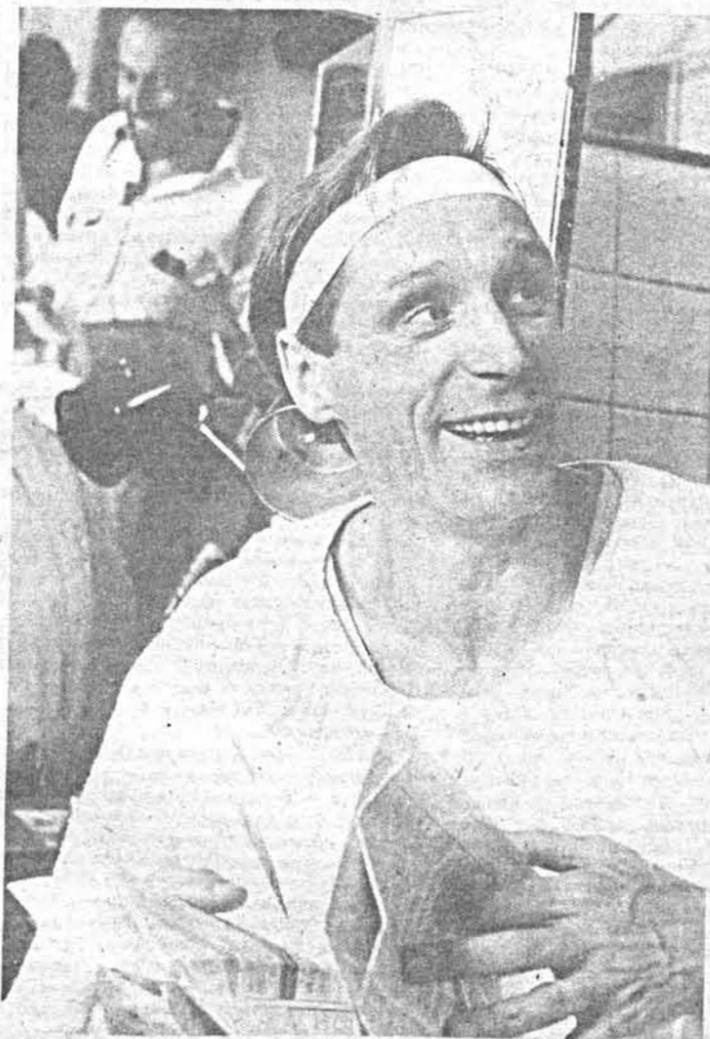
Мне і цяпер мірсціцца маё жыццё ў імгненнях "Тутэйшых". Мне і цяпер здаецца, што часам імгненні спектакля "Тутэйшыя" важней за імгненні тутэйшага жыцця. Мяне самотна цешыць, што я бачыла тэатральны эпілог, сцяг з дзіцячых пляюшак ды крывавай пякельна-чырвонай паласы пад малітву за тую, якая карае і нішчыць горш за

Уладзімір КІН-КАМІНСКІ

Юры АВЯР'ЯНАЎ

Аляксандр ПАДАБЕД

ЮРЫ АНТОНАЎ
ВЫБІРАЕ...

Вядомы маскоўскі кампазітар і выканаўца песень Юры Антонаў, дарэчы, наш зямляк, спраўляе свой юбілей. З гэтай нагоды 19 лютага ў канцэртнай зале "Расія" мусіць адбыцца вялікі аўтарскі вечар. Галоўным чынным канцэртнай праграмы Ю. Антонаў запрасіў быць знамы беларускі аркестр пад кіраўніцтвам народнага артыста рэспублікі Міхаіла Фінберга. У Мінску прайшлі рэпетыцыі...

ГІТАРА,
СЯБРОЎКА...

Нават у больш спрыяльных для існавання нашай культуры часы гэта была б сапраўдная падзея: з'явіліся новыя нотны зборнікі Міністэрства культуры і друку, выдавецтва "Беларусь" паспрыялі выхату ў свет доўгачаканага і унікальнага на сённяшні дзень выдання — "Альбома юнага гітарыста". Лепшая рэкамендацыя для гэтага зборніка — імя яго ўкладальніка ды аўтара прадмовы, знамага выканаўцы, прапагандыста гітарнай культуры на Беларусі, педагога Валерыя Жывалеўскага. Дзякуючы яго наму энтузіязму, упершыню з'явіліся беларускія ноты для гітары, рэкамендаваныя выдаўцам і якасці дапаможніка, прыдатнага ў практыцы музычных навучальных устаноў. Пад адной вокладкай — тры дзесяткі самых розных п'ес. Тут і апрацоўкі народных беларускіх песень, і зціоды, і кампазіцыі ў рытмах вальсы, полькі, мазуркі. Розныя лаводле вобразнага зместу, розныя з пункту гледжання тэхнічнай складанасці... Чалавека, неабякавага да праблем нашага культурнага досведу, нашага духоўнага ўратавання і адраджэння, безумоўна, усцешыць, што ў "Альбоме юнага гітарыста" ёсць старонкі, звязаныя з гістарычнай мінуўшчынай Беларусі: "Сюіта на тэмы невядомых аўтараў XVI—XVII стст.", "Танец" В. Бакфарка для люціні, у пералажэнні для дуэта гітар, танац Д. Катона "Фаварыт" для люціні, апрацаваны для гітары ды спінета (клавесіна), "Полька" М. Самалоўскага... Аўтар многіх апрацовак ды пералажэнняў — В. Жывалеўскі, яму ж належыць аўтарства "Мелодыі" для габоя і гітары. Але побач — шэраг іншых значных для беларускай музычнай культуры імянаў, што фігуруюць у зборніку ў якасці аўтараў апрацовак, пералажэнняў або стваральнікаў арыгінальных п'ес. Гэта С. Бурнаў, В. Войцік, А. Віннік, У. Дзмітрыенка, У. Захараў, С. Плужнікаў, Б. Спектар ды інш.

Застаецца толькі парадавацца за тых нашых дзяцей, падлеткаў ды дарослых маламанаў, якія разам са сваёй сяброўкай-гітарай пачнуць спасцігаць свет арыгінальнай ды самабытнай музыкі. Друкаванне нотаў — справа карпатлівая, і таму зразумела вялікая ўдзячнасць В. Жывалеўскага як укладальніка супрацоўнікам музычнай рэдакцыі выдавецтва "Беларусь" Л. Рэцкай, В. Лучанок, І. Гнеўцы, Л. Рамеўчык за прафесійнасць ды зацікаўленасць у працы. Ну, а якім чынам прыдаць "Альбом..."? Гэта ўжо каму як пашанцуе: ён з'явіўся на свет яшчэ летась і ў колькасці 5 тысяч нотных кніжак. Малавата...

С. ВЕТКА

ПРЫНЯЛІ
З УДЗЯЧНАСЦЮ

Саюз кінематографістаў РБ, Многафункцыянальны выставачны комплекс "На ростанях" і Клуб творчай інтэлігенцыі "На ростанях" Дома ветэрана сталіцы правілі сустрэчу з творчай групай мастацка-публіцыстычнага фільма "Слёзы блуднага сына" вытворчасці студыі "Спадар-Д". Яе мастацкі кіраўнік народны артыст Беларусі, кінарэжысёр Віктар Дашук прадставіў мінчанам здымачную групу новай стужкі — рэжысёра і аднаго з аўтараў сцэнарыя Віктара Асюка, свайго вучня сцэнарыста Генадзя Сагановіча, апэратара-пастаноўшчыка Анатоля Казавава, выканаўцу галоўнай ролі — акцёра Гродзенскага тэатра лялек Віктара Шалкевіча і іншых. Гледачы з удзячнасцю паставіліся да прэм'ернага прагляду, а таксама песняў барда В. Шалкевіча.

Пятро ГАРДЗІЕНКА

Мы ўжо ўсяго начуліся і набачыліся, да ўсяго прывычаліся, таму жыхара Беларусі цяжка чым-небудзь здзівіць.

Вывуляецца, аднак, што можна. Ды не толькі здзівіць, а нават і ашаламіць...

Перш, чым сказаць пра канкрэтны выпадак, хацелася б крыху паразважаць пра дачыненні Беларусі з дыяспарай, гэта значыць з беларусамі, якія воляю лёсу апынуліся ў далёкім і бліжкім замежжы.

Мабыць, як расліна чэзне без вады і сонца, так і чалавек духоўна мізарнее, калі жыць у ізаляцыі ад духоўных набыткаў роднага народа, не мае сувязі з ім. У гэтым я асабліва пераканаўся падчас паездкі ў Франкфурт-на-Майне да свайго славутага земляка, прафесара матэматыкі Барыса Кіта. Гэта была радасная і кранальная сустрэча, на той час мы былі першымі, хто завітаў з Беларусі да Барыса Уладзіміравіча. Мы — гэта мастакі Раіса Сіплевіч і Сымон Свістуновіч, я і сужэнства Акалатовічы, якія мелі намер наведаць свайго дзядзьку,

яму вельмі цяжка давалася чужая мова, у галаве назойлівымі аваднямі круціліся прынесеныя з Беларусі словы, і ён рабіў усё, каб пазбыцца іх. Поспехаў у гэтым дасягнуў, але, як выявілася, нямецкай мовай пры гэтым валодаў з горам-бядою.

Што тут скажаш: кожны авалодвае чужой і захоўвае веданне сваёй у меру сваіх магчымасцей, ды таго, які складаюцца абставіны. Бясспрэчна адно: каб быць самім сабой — трэба хацець гэтага, не задушваць у сабе самога сябе, пачуцця роднасці са сваім народам, а калі перайсці да больш канкрэтных рэчаў, дык па магчымасці слухаць на роднай мове радыё, чытаць газеты, часопісы, кнігі. Гэта тое, што лучыць эмігрантаў з зямлёй продкаў, дапамагае ім заставацца нацыянальна свядомымі людзьмі ў чужародным і чужамоўным асяроддзі. Адсюль, з гэтай далучанасці, вынікае зацікаўленасць дыяспары справамі Бацькаўшчыны, жаданне дапамагчы ёй у меру магчымасцей. Дапамога гэтая, калі разабрацца, не такая і малая. Адзін Сяргей Карніловіч з Кліўленда (ЗША), які, на глыбокі жаль, заўчасна пакінуў

нена для людзей з Беларусі: гасціннасцю гаспадары, як кажуць, на поўную чарку ў свой час карысталі паэт, аўтар нядаўна выдадзенай у выдавецтве "Полымя" кнігі "Беларуская Амерыка" Леанід Пранчак, кампазітар Зміцер Еўтуховіч, аўтар гэтых радкоў і многія іншыя, якія пачуваліся тут як дома, бо ў дзядзькі Міхася заўсёды раяцца іншыя беларусы, якіх у Саўт-Рыверы так шмат, што можна забыцца, што ты не дома, у якой-небудзь Любчы ці Аўселюбе, а ў далёкай Амерыцы.

Вельмі шмат можна раскаваць пра сям'ю Пашкевічаў — бацькоў і дзяцей — з Канады. Нават з мовазнаўцаў мала хто ведае, што Валяціна Пашкевіч напісала і ўласным коштам выдала два грантоўныя, з гледзішча друкарскага шыкоўна выкананыя, тамы "Беларускай мовы", прызначаныя для тых, хто гаворыць па-англійску, але хоча вывучыць і нашу мову. Цяпер спадарыня Валяціна дбайна і шчыра працуе над завяршэннем грантоўнага "Англа-беларускага слоўніка". Ну а верны сябар жыцця спадар Міхась робіць належнае, каб стварыць спрыяльныя ўмовы для працы. Увогуле ж

ХТО МЫ
І КУДЫ ІДЗЁМ?

якога хлопцам немцы вывезлі ў Нямеччыну. Але найперш усе разам спыніліся ў спадара Кіта. Ён быў усхваляваны, бязмерна рады, што мы на маім "Масквічы" адважыліся ехаць у такую далечыню. Яго ўсё цікавіла, мы адказвалі, самі распыталі, карацей кажучы, чуліся блізімі і роднымі людзьмі, якім ёсць пра што пагаварыць. Барыс Уладзіміравіч свабодна арыентаваўся ў пытанніх гісторыі, культуры, палітычнага і эканамічнага стану Беларусі як дзён сённяшніх, так і даўно мінулых. Гаварылі, зразумела, на роднай мове, з асаблівасцямі наваградскага маўлення.

Пабыўшы тут, паехалі, папярэдне патэлефанавалі, да таго Акалатовічавага дзядзькі. Кантраст быў проста ашаламляльны. Ну, першае, выявілася, што дзядзька начыста забыў матчыну мову, пламеннікі ж нямецкай не ведалі. Было ўражанне, што перад намі чалавек пакаленчы, які перахварэў на нейкую цяжкую хваробу, у выніку чаго ў галаве зборсаліся думкі, а на языку — словы. У гэтай несусветнай мешаніне можна было ўлавіць асобныя беларускія, польскія, рускія, нямецкія, украінскія словы, але разам атрымлівалася несусветнае бязладдзе. Дзядкаваць Богу, што Барыс Уладзіміравіч бездакорна валодаў тымі мовамі, якія мітусіліся ў дзядзькавай галаве, і спачатку перакладаў нам адразу з некалькіх на адну, беларускую, а потым, калі "паліглот" дарэшты выдыхаў і перайшоў на нямецкую, дык з яе.

Не менш, чым мова, здзівіў нас і дзядзькаў пачастунак — раз дастаў з шафіка бутэльку з каньяком, цыркуну ў чарачкі-напарсткі па грамаў дзесяць, закруціў пляшкі і паставіў назад, потым, спытаўшы, ці вып'ем яшчэ, зноў лінуў на камарову дзюбку. У заключэнне выпілі па шклянцы піва і на гэтым частваванне скончылася. Але сустрэчу можна лічыць сапраўдным балем, бо, калі мы праз тры дні ад'язджалі, фрау папрасіла прабачэння, што не частуе і не можа з мужам пабыць з намі перад ад'ездам: у іх у нядзюбу заўжды сустрэча з сябрамі ў рэстаране і яны не могуць парушыць гэтую звычайную...

Ён жа стаяў, маўклівы, набычаны, падобны на вала ў ярме, зрэдку матляў галавой, засяроджана пазіраў кудысьці паўзверху нас, магчыма, пакутліва згадваў край свайго маленства і юнацтва, адкуль, як снег на галаву, нечакана-негадана зваліліся гэтыя сваякі-землякі, незразумелыя і чужыя яму, надакучлівыя, сваёй мітуслівасцю парушаючы адладжаны за дзесяцігоддзі парадак жыцця, ды апавядамі пра нейкую непатрэбную яму Беларусь, якую невядома дзеля чаго хтосьці прыдумалі, але якую ён ніколі не ведаў і цяпер ведаць не жадае...

У мяне і дасюль перад вачыма постаць нейкага разгубленага і роспачнага ад сустрэчы земляка, які стаўся такім не ад добрага жыцця і не па сваёй, зрэшты, волі. Дарэчы, гаспадар з таго дзядзькі быў проста выключны, дом меў на тры паверхі, збудаваны сваімі рукамі, якія ўмелі трымаць і гэблі, і каланічку, даглядаць, як малых дзяцей, градкі, на якіх раслі і памідоры, і кветкі, і шмат чаго іншага. І жонка са свайго мужа не магла нарадавацца. Але для Беларусі, нават для сваякоў гэта быў чалавек назаўжды страчаны. Ну а для сябе? Гэта ўжо як хто разумее сэнс жыцця і сваё прызначэнне на зямлі...

Наш знаёмы, як я зразумеў, быў удзячны лёсу за тое, што яго, — рослага, плячыстага, але да рэшты на пустой баландзе згаладнелага, — выбрала са стракатага шматмоўнага гурту гэтай невядомай, амаль квадратнай, за яго на гадоў дзесяць старэйшая фрау, якая з малодшымі братамі жыла на сваёй гаспадарцы. Там і астаяваўся наш беларускі дзядзюк. Спачатку як работнік, а потым, па вайне, і як гаспадар.

нас, столькі спрыяў Беларусі і яе людзям, што, бадай, яго асабісты ўклад перавышаў дасягнутыя некаторымі дабрачыннымі фондамі з гучнымі назвамі. А ён рабіў дабро па-беларуску ціха, не вылазічы на трыбуны, не б'ючы сябе кулакамі ў грудзі і не крычычы пра патрыятычныя абавязкі. У гэтым рэальным, а не паказным служэнні Беларусі не быў адзіночкі.

Дай Божа, як кажуць, здароўя і доўгіх гадоў жыцця ягонаму сябру Толіку Лук'ячыку — чалавеку ахвярнаму, бескарысліваму і сціплайму. Толькі на аднаўленне Мірскага замка ён перадаў ужо некалькі дзесяткаў тысяч даларэў.

Альбо такі факт. Летась на Бацькаўшчыну прызджала вялікая група суродзічаў з Амерыкі, аснову якой складалі сябры аднаго з самых моцных беларускіх асяродкаў на чужыне — Беларуска-Амерыканскага грамадска-культурнага цэнтра ў Саўт-Рыверы (старшыня Юрка Навумчык). Мы зрабілі ўсё, каб іх вандроўка па Беларусі была цікавай, па-належаюму арганізаванай і вясёлай. Але нашы суродзічы не толькі вяселіліся, купаліся ў прарэзайстай Нарачы і пілі вяселун-крупнік на Купаллі, наладжаным моладдзю Наваполацка. Бо ехалі сюды з намерам дапамагчы людзям у чарнобыльскай бядзе. Не на словах, а на справе. Саўтыверцы прывезлі з сабою і перадалі ў шпіталі і сірацінцы Беларусі лекаў і гуманітарнай дапамогі на мільёны даларэў, сабраных падчас дабрачынных абедарэў, вечарынаў і балаў у Грамадска-культурным цэнтры.

А колькі зрабіў для Беларусі, для ахвяраў Чарнобыля Мікола Прускі! Жыве ён з сям'ёй адзіноч, наўзбоч ад беларускай супольнасці ў невялікім амерыканскім гарадку Гранд-Рэпіс і супрацоўнічае з магутнай дабрачыннай арганізацыяй, якая скіроўвае дапамогу ў дзесяткі краін. У тым ліку, зразумела, і ў Беларусь, бо дзякуючы Міколу кіраўніцтва арганізацыі дасведчана ў тым, як мы тут жывём і ў чым маем патрэбу. Нямаля зрабіла добрага для Беларусі і доктар Марыя Дзямковіч, пра якую пару гадоў назад досыць шырока пісалі ў беларускім друку.

Аднак пра многіх вартых таго людзей пішам і ведаем да недаравальнасці мала. Напрыклад, пра сп. Браніслава Даніловіча, чалавека паважанага ўзросту, па-дзіцячому шчырага, чулівага беларускай душы, сэнс жыцця якога ў служэнні роднай грамадзе, што гуртуецца вакол царквы Жыровіцкай-Божай Маці ў Нью-Джэрсі. Да гэтага ж прыходу належыць і яго зямляк па бацькоўскім краі Алекс Сільвановіч, Гэта чалавек другога пакалення эмігранцў, гадаваўся і выхоўваўся не на роднай зямлі, а ў амерыканскім асяроддзі, якое, аднак, не заглушыла ў ім прыроджанай беларускасці; ён ён літаральна свеціцца — мяккі памяркоўны характар, разважлівасць, гасціннасць, спагадлівасць, а ў дадатак і такая наша, сваякая, пывучае беларуская мова. Гэтыя ж якасці ашчадзіла, зберагла і выспеліла ў сваёй душы і ягоная сяброўка жыцця, спадарыня Ніна, з якой ён вельмі шмат робіць па зборы сродкаў і набыцці лекаў для пацярпелых ад Чарнобыля. Нельга не адгукнуцца добрым словам і пра здольнасці сп. Сільвановіча як кіна- і фотаамагара. Зрэшты, у апошнім выпадку, бадай, прыдатнай казаць пра прафесіянала. Так, прынамсі, аднагалосна ацэнівалі па-сапраўднаму мастацкія фотапрацы гледачы, што сабраліся мінулагоднімі ліпенскімі днямі на адкрыццё выставы ў краязнаўчым музеі горада Вілейкі.

Як быў нядаўна душою прыхода яшчэ адной беларускай царквы Жыровіцкай Божай Маці Сяргей Карніловіч, такім жа з'яўляецца душэўна роднасны яму Міхась Сенька, што належыць да прыходу св. Еўфрасініі Полацкай у Саўт-Рыверы. Ягоная хата — заўсёды насцез расчы-

ён чалавек унікальны. Трывалую цягу да ведаў вынес з Віленскай беларускай гімназіі. Гэта сапраўдны інтэлігент з народа. Працаваў у Таронта на фабрыцы звычайным рабочым. Але якую беларускую бібліятэку за гэты час назапасіў у сваёй хаце! Там сабрана, па сутнасці, усё найбольш вартэ, што выходзіла ў апошнія паўстагоддзе на беларускай мове. Проста неверагодна, бо цяжка ўявіць, як можна, жывучы на чужыне, сабраць такое багацце! Гледзіце, як высакародна ён распарадзіўся гэтым багаццем: падараваў бібліятэку БелНіМу (Беларускаму Інстытуту Навукі і Мастацтва) у Нью-Йорку. Такім людзям, як спадарства Валяціна і Міхась Пашкевічы, трэба пры жыцці помнікі ставіць. Ды не там, на чужыне, а тут, у Беларусі!

Можна было б доўга раскаваць і пра іх, і яшчэ пра адну беларускую, інтэлігентную і ахвярна-актыўную сям'ю Сурвілаў з Канады, якія так шмат робяць для актывізацыі канадскай падараваў бібліятэку БелНіМу (Беларускаму Інстытуту Навукі і Мастацтва) у Нью-Йорку. Такім людзям, як спадарства Валяціна і Міхась Пашкевічы, трэба пры жыцці помнікі ставіць. Ды не там, на чужыне, а тут, у Беларусі!

Можна было б доўга раскаваць і пра іх, і яшчэ пра адну беларускую, інтэлігентную і ахвярна-актыўную сям'ю Сурвілаў з Канады, якія так шмат робяць для актывізацыі канадскай падараваў бібліятэку БелНіМу (Беларускаму Інстытуту Навукі і Мастацтва) у Нью-Йорку. Такім людзям, як спадарства Валяціна і Міхась Пашкевічы, трэба пры жыцці помнікі ставіць. Ды не там, на чужыне, а тут, у Беларусі!

Безумоўна, не толькі амерыканскія беларусы заклапочаны лёсам Бацькаўшчыны. Ці ж невядома, колькі старання і напорунасці прыкладае айцец Аляксандр Надсан, збіраючы сродкі на набыццё лекаў, а потым дастаўляючы іх аўтамабілем з Вялікабрытаніі ў Беларусь? І з Аўстраліі, вядома, такім чынам сюды не прыедзе, дый, скажам, Уладзімір Сідлярэвіч увогуле ўжо не цешыць сябе надзеяй, што трапіць на Бацькаўшчыну, але, тым не меней, робіць усё належнае, каб дапамагчы ёй у чарнобыльскай бядзе. Гэтай жа думкай жыць усё кіраўніцтва Федэральнай Рады Беларусаў Аўстраліі: Паўла Гуз, Яўген Груша, браты — Алег і Уладзімір Шэнкі. Да іх у Мельбурн ужо праклалі дарогу арганізатары чарнобыльскіх дзіцячых аддзячын-кавых груп. Часамі, праўда, пра што згадвалася ў друку, трапляюць сюды і тыя, хто да Чарнобыля ніякага дачынення не мае, але дзеці ёсць дзеці і беларусы стаяцца да іх з душэўнай шчырасцю, дбайнасцю і цеплынёй.

Можна толькі пашчадаваць, што эміграцыя наша старэе, з кожным годам змяншаецца, што змяняюць адданыя патрыётаў Беларусі, за асобнымі выключэннямі, няма кім, бо пакаленне, якое нарадзілася і выгадалася на чужыне, мае іншы менталітэт, іншае ўяўленне пра свой грамадзянскі і патрыятычны абавязак. Хто, напрыклад, можа запамінаць на эміграцыі такога апантанга і да апошняй крывіні адданага Беларусі патрыёта, як шануюны спадар Міхась Зуй, які захварэў на цяжкую і, на жаль, невылечную хваробу...

На днях перамаўляліся па тэлефоне з Алегам Шэнкам, я спытаў пра самапачуванне спадара Зуя — весткі невясёлыя, напярэкі няма. Ды адна бяда да беларусаў не ходзіць: тая ж хвароба аблажыла і Алегавага брата Уладзіміра, якога ён ласкава называе Валодзька, які на працягу ўсяго жыцця таксама быў усёй душой і сэрцам адданы Беларусі, роднаму слову і культуры. Уладзімір падпісваў псеўданімам Случанскі, ён аўтар апавяданняў, аднаго з першых у беларускай літаратуры гістарычнага рамана "Драбы", пазмы "Рагнеда". Творы Случанскага выдаліся на эміграцыі, мяркую, іх вартэ перавыдаць і на Бацькаўшчыне.

Дапамога Беларусаў эміграцыяй неабавязкова вымяраецца матэрыяльна-грашовым укла-

дам. Напэўна, калі трэба на нешта ахвяраваць пэўную суму, жыхар Вашингтона, Старшыня Беларуска-Амерыканскага Кангрэсавага камітэта Расціслаў Завістовіч з лёгкай душой зробіць гэта. Але, перакананы, куды больш для Беларусі зрабіў ён як грамадскі дзеяч, як чалавек, які карыстаецца аўтарытэтам і павагай у амерыканскіх афіцыйных колах, асабіста знаёмы з кангрэсменамі, кіраўнікамі этнічных арганізацый. Мяркую, што дзейнасць такой "народнай" дыпламатыі на чужыне не менш патрэбная і карысная Беларусі, чым дыпламатыі прафесійнай, афіцыйных прадстаўніцтваў Рэспублікі Беларусь у замежжы. Цікава тут асоба і роля Янкі Запрудніка, які на эміграцыйныя робыць за дзесяціх, ды не за грошы, а па покліку сэрца, душы і сумлення. А колькі дапамог дэлегацыям з Беларусі Васіль Мельняновіч, які, як і Янка Раковіч, з'яўляецца актыўным дзеячам Рэспубліканскай партыі ЗША, мае добрыя сувязі і знаёмства.

"За так" на эміграцыйныя робыцца ўсё, што звязана з беларускімі справамі. Для многіх, напэўна, будзе ў навіну пачуць, што беларускія пісьменнікі на чужыне за свае творы не атрымалі ніводнага цэнта. Больш таго, выданне кнігі патрабуе ад аўтара значных выдаткаў, пайсці на якія могуць далёка не ўсе. Таму некаторыя стараюцца выдаваць сабе самі, ва ўласнай друкарні. Так, напрыклад, зрабіў пазт Янка Золка, які набыў патрыманы друкарскі варштат і вышукваў на ім, пачынаючы ад набору і канчаточна выданнем, свой духотомнік. А дзейнасць Яна Пятроўскага ўвогуле ўяўляецца мне тытанічнай. Проста дзіў даешся, як чалавек мог перакласці з грэчаскай мовы шматомны збор твораў Платона і выдаць іх без ніякай дапамогі ва ўласнай друкарні. Захапленне і здзіўленне выклікае ў гэтым плане і дзейнасць Міколы Прускага. Сяму-таму з чытачоў, мабыць, трапіліся салідныя "акадэмічныя", з густам выдзеныя тамы такіх эміграцыйных аўтараў, як, скажам, Наталля Арсеннева ці Аляксей Салавей. У нас такія кнігі выдаюцца на такіх гігантах, як фабрыка каларовага друку ці Паліграфкамбінат імя Якуба Коласа. Ну а Мікола Прускі, чалавек надзвычай сціплы, выдаў гэтыя тамы ў падвале ўласнага дома, дзе стаяць "дапапоны" варштаты. Цяпер спадар Прускі перайшоў на камп'ютэры — ён рэгулярна выдае ўласным стараннем часопіс "Беларускі свет" і газету "Беларускі дайджэст" — і падумае, куды падзець тыя старыя друкарскія варштаты, якія аслужылі добрую службу. Перакананы, не цяпер, дык з часам, калі Беларусь самаўсвядоміць сваю годнасць, значнасць сваёй гісторыі і культуры, абавязкова будзе ў Мінску адчынены музей эміграцыі. Дык давайце, шануюныя, ужо цяпер парупімся, каб захаваць такія экспанаты, якім у тым будучым музеі цаны не будзе! Бо заўтра будзе позна...

Прыведзеныя факты, мяркую, дастаткова, каб пераканацца, што сабой уяўляе беларуская эміграцыя і чым яна дыхае. Тыя суродзічы, якія захавалі і свята шануюць у душы вернасць роднаму слову, культуры, традыцыям продкаў, у якую б далеч і лёс ні закінуў, дыхаюць паветрам Бацькаўшчыны, бо бачаць яе наяве і ў снах і імкнучы зрабіць усё магчымае для яе духоўнага, нацыянальна-культурнага і эканамічнага адраджэння.

Ну а мы, а Беларусь у дачыненні да дыяспары? Бо, калі лагічна, дык на дабро трэба адказваць дабрам, на гасціннасць — гасціннасцю. Прыкладам такога ўзаемаразумення, згоды і шчырасці можа быць скліканне па ініцыятыве ЗБС "Бацькаўшчына" ў ліпені 1993 года Першы з'езд беларусаў свету, у арганізацыі і фінансаванні якога чыны ўдзел брала і дзяржава. Беларусы замежжа адчулі тады цёплую, паверылі, што ў нас сапраўды будзе незалежная Беларуская дзяржава і з лёгкай душой раз'ехаліся па сваіх краінах.

Хочацца спадзявацца і верыць, што і сёлетняя прадстаўнічая сустрэча эміграцыі, прыведзеная да святкавання Наваградка — колішняй сталіцы Вялікага княства Літоўскага, гэтай магутнай старадаўняй Беларускай дзяржавы, — таксама пройдзе пад знакам яднання Бацькаўшчыны з дыяспарай, кансалідацыі і духоўнага ўзмацнення беларускага народа і назаўжды западае ў сэрца ўсім, хто адчувае трывалую павязь з родным краем.

Што датычыць звычайнага чалавечага яднання, сустрэч, святкавання, то, перакананы, усё тут будзе як паміж людзьмі адной сям'і, у гэтым выпадку — сям'і беларускай. Бо я ўжо пяць гадоў назіраю, які хораша пачуваюцца ў супольным яднанні прадстаўнікі Бацькаўшчыны і эміграцыі, звычайныя беларускія людзі, якія адны адным не перакасілі і не пераехалі. І так было заўсёды, нават тады, калі смуродлівым гарам нялюдскі дыхала наша прапаганда, настройваючы людзей Беларусі супраць так званых "беларусаў", гэта значыць нацоўваючы беларусаў на беларусаў. Дык вось, у той час, у гады п'яцідзесятыя, але ўжо, вядома, пасля смерці Сталіна, прыехаў з Аргенціны на Радзіму наш сваяк Аляксей Леўца з сям'ёю. І гэта стала святкам для ўсёй вёскі!

Здавалася б, з набыццём незалежнасці ўзоры антынацыянальнай "прапаганда" назаўсёды адыдуць у нябыт, стануць набіткам гісторыі. Аж не: на пачатку года газета "Белорусская нива" друкуе вялізны артыкул, зроблены па класічных узорах гэтай самай "прапаганда". Разглядаць яго ўвесь, спрачацца па кожным факце — значыць марнаваць свой і чытачоў час! Усё гэта было пісана, казана і не адзін раз абвергнута. Ну хоць бы тое, што цяперашні старшыня Згуртавання беларусаў Канады Мікола Ганько ніякі не нямецкі паслугач і злачынец, не кіраўнік Саюза беларускай моладзі хоць бы па той прычыне, што гэтай саліднай агульнабе-

ларускай арганізацыяй не мог кіраваць хлапчук, якому ў ваіну споўнілася дзесяць гадоў. Пра гэта ўжо дзесяць разоў пяць гадоў таму назады пісалі Але "Белорусской ниве" пад зарэз трэба знайсці на эміграцыйны камп'ютэры і прычынай у гэтым выпадку стала сугучнасць прызвічэй Міколы і Міхася Ганько, які сапраўды ўзначальваў СБМ.

Узнікае пытанне: газета сама праявіла ініцыятыву ці мела адпаведны так званы сацыяльны заказ? Пажывём, як той казаў, пачынем. Але ўжо і сёння ёсць факты, якія насцярожваюць, што ўсё гэта невыпадкова, што ўлады пачынаюць мяняць свой курс у дачыненні да эміграцыі. Мне давалася ўдзелнічаць у XXI і XXII Сустрэчы беларусаў Паўночнай Амерыкі, гэтых прадстаўнічых форумах беларускай эміграцыі ЗША і Канады, на якія ў якасці гасцей з'язджаюцца беларусы і з іншых краёў. На папярэдняй прысутнічала і афіцыйная дэлегацыя з Беларусі на чале з міністрам замежных спраў Рэспублікі Беларусь Пятром Краўчанкам. Быў там і паўнамоцны і надзвычайны пасол Рэспублікі Беларусь пры Арганізацыі Аб'яднаных Нацый Геннадзь Бураўкін, былі прадстаўнікі беларускага пасольства ў ЗША. Ну а ў верасні мінулага года? Нікога! І ніякага прывітання ад афіцыйных улад Беларусі не было атрымана. Што гэта: выпадковасць ці яшчэ адно — і вельмі істотнае! — сведчанне змены курсу?

Альбо факт, які, уласна кажучы, і падбіў мяне на напісанне гэтага матэрыялу. Звязаны ён з перасылкай перыёдыкі і кніг патрыятычнага гучання беларусам замежжа. Пачаў я гэта рабіць задоўга да ўтварэння Згуртавання беларусаў свету "Бацькаўшчына" і, зразумела, працягаў, пашыраючы геаграфію адсылкі, будучы на пасадзе старшыні Рады гэтай грамадскай арганізацыі. Потым, пасля Першага з'езда беларусаў свету, гэты, уважаю яго адказным і ганаровым адначасова, абавязак выконваў праз узначалены Выдавецкі цэнтр "Бацькаўшчына" — юрыдычна і фінансава самастойную структуру ў сістэме сусветнай беларускай супольнасці. Напачатку, у параўнанні з пазнейшымі, кошт перасылкі былі амаль сімвалічнымі. Але і потым сак-так можна было трываць. І раптам, як абухам на галаве, шчодры навагодні "падарунак": кошт перасылкі ўздыбіліся на дзесяціразовую вышыню! Тут мы, бадай, пабілі ўсе вядомыя рэкорды, і цэны сталі не сусветнымі, а несусветнымі!

Узнікае пытанне: хто і якімі памкненнямі быў пабуджаны, ідучы на такі круты віраж? Пра эканамічны матывы, мабыць, казаць не даводзіцца, бо якая ж гэта эканоміка, якая дасюль была дзесяцікроць стратнай! Верагодней за ўсё, што заўзятыя цэнзуравальнікі ў сваіх дзеяннях кіраваліся палітычнымі меркаваннямі, бо напэўна ведалі, што такі крок прывядзе да істотнага абмежавання кантактаў Бацькаўшчыны з замежжам. Такім чынам на месца колішняй ідэалагічна-жалезнай заслоны (а яна наскрозь праржавела і стала зусім непрыдатнай для нашага часу) узводзіцца новая, назавём яе дубова-эканамічная, пераскочыць праз якую не лягчы, чым пра тую, ранейшую...

Яшчэ раз упэўніўся ў гэтым на прэзентацыі Выдавецкім цэнтрам "Бацькаўшчына" кнігі Ніла Гілевіча "Талісман". Там прысутнічаў і ўзяў слова яшчэ адзін светлай душы чалавек Беларускага замежжа Юрка Рапцкі з Канады. Голас яго на працягу некалькіх гадоў у запісе, а часамі, падчас прыезду ў Беларусь, і ў жывым эфіры гучаў па радыё ў перадачах "Для веруючых і няверуючых". Выступаў спадар Рапцкі, не ў прыклад нашым святарам, на роднай мове, якою ён валодае бездакорна. Ды гэта, мабыць, было некаму не даспадобы, бо кіраўніцтва Тэлерадыёкампаніі паставіла пытанне рубам: або плаці, таварыш Рапцкі, па 500 долараў за 10 хвілін эфіру, альбо больш ваш голас гучаць тут не будзе. Мабыць, і не будзе, бо спадар Рапцкі ніякі не багач, яго пастырская і грамадская дзейнасць мае дабрачыны характар. Як і выдзёная ім кніга "Новае жыццё ў Хрысціце".

Адказ на пытанне, чаму і дзеля чаго так робіцца, трэба, мяркую, шукаць не ў канкрэтных ведамствах, дзе тое ці іншае рашэнне прымалася (падобных на прыведзеныя факты можна згадаць дзесяткі), а ў вызначальным і сакрамэнтальным: хто мы і куды ідзем. Пад гэтым "мы" маю на ўвазе дзяржаву і народ, а калі больш канкрэтна, дык тыя афіцыйныя інстытуты і тыя людзей, якія вызначаюць сённяшні палітычны і эканамічны курс краіны.

Так, Беларусь аб'явіла сабе суверэннай дзяржавай і, здавалася, павіна была б рабіць высылкі па мацаванні свайго дзяржаўнага падмурка, якога яна была пазбаўлена на працягу амаль чатырох стагоддзяў. Ды назіраецца штосьці адваротнае ў дзеяннях вышняй улады. Маю на ўвазе тэндэнцыю, накіруваную, бо і на высокіх пасадах ёсць нямаля людзей, якія ўсведамляюць усю адказнасць ускладзеных на іх воляю лёсу правоў і абавязкаў. На прыкладзе Старшыні Вярхоўнай Рады, шануюнага спадара Мечаслава Грыба мы бачым, як высокая пасада падняла асобу да разумення асабістай ролі і адказнасці перад гісторыяй, будучыняй, народам, яго духоўнымі здабыткамі, у тым ліку і мовай, якая загучала ў вуснах колішняга генерала міліцыі натуральна, нязмушана і не перашкаджае яму выказаць самыя складаныя думкі, адстойваць суверэннітэт маладой дзяржавы. Але далёка не ўсе залежыць ад кіраўніка парламента, ды і паўнамоцтвы яго, як вядома, разам з парламентам скончацца ў маі гэтага года. І хіба не можа не хваляваць пытанне, якія людзі прыйдуча на змену цяперашнім народным дэпутатам, хто будзе іх старшыняй? Сітуацыя сапраўды трывожная, калі ўлічыць, што дзеянні ўлад Беларусі вельмі часта ідуць у разрэз з

усталяванымі нормамі, з тым, што мы бачым у іншых дзяржавах. Як у тых, чыя палітыка і практыка шліфавалася на працягу стагоддзяў, а то і тысячгагоддзяў, так і ў маладых, што ўтварыліся ў выніку распаду СССР і ўсяго сацыялістычнага лагера.

Уявіць, што вышэйшая асоба дзяржавы можа дазволіць сабе выпадкі супраць роднай мовы, сімволікі, суверэннітэту, скажам, у Грэцыі, Чэхіі, ці краінах Балтыі проста неверагодна — там адразу ж было б пастаўлена пытанне аб адстаўцы. А ў нас?.. Ды што тут парадзіць, калі і сам бацька, і многія яго дзеці — як той у Нямецчыне дзядзька...

І гэта не можа не хваляваць нашу эміграцыю, што адчуваецца ў матэрыялах газеты "Беларусь", якая выдаецца ў Нью-Йорку і ад пэўнага часу перавыдаецца ў Мінску НВК "Тэхналогія". Трывога за лёс Беларусі гучыць амаль у кожным лісце, які я атрымліваю з беларускага замежжа. Вось, да прыкладу, зацемка з уражанняў ад нядаўняй вандроўкі старшыні Згуртавання беларусаў у Бельгіі, спадара Янкі Жучкі:

"Будучы вельмі каротка апошнім разам на Беларусі, я з жахам заўважыў аграмадны крок назад на дарозе адраджэння беларушчыны. Слухаючы некаторыя выступленні "высокай асобы", я часамі амаль у вобмарак падаў. Эршай, думаю, залішне Вам усё раскажываць — Вы самі ўсё вельмі дакладна ведаеце".

Кожная паўнацэнная дзяржава бярэ на сябе клопат пра эміграцыю, тым больш пра насельніцтва сваіх этнічных тэрыторый, якія ў выніку гістарычных абставін апынуліся ў іншых дзяржавах. Такія арганізацыі, як "Бацькаўшчына", Таварыства "Радзіма", а цяпер і Згуртаванне наваградцаў свету, прызначэнне якіх уключае пра сваіх сучаснікаў такой афлікты і, у выпадку пэўных непаразуменняў, канфліктных сітуацый, каб дзяржаве можна было схавацца за гэтыя арганізацыі: і я не я, і хата не мая! Для нагляднасці звернемся да вопыту нашай заходняй суседкі. Сувязямі з замежжам займаецца там "Палонія" — "Еднота Польска". Гэта надзвычай разгалінаваная і магутная структура, якая мае ў цэнтры Варшавы выдатны, на некалькі паверхаў, палац, сядзібы ў многіх іншых польскіх гарадах і свае філіі ў замежжы. Але ўсё гэта трымаецца не на голым энтузіязме, а на грашах, якія шчодра выдзяляе непасрэдна сенат — і на зарплату супрацоўнікаў, і на ўсё тое, што ідзе на падтрымку польскасці, польскага духу ў замежжы. Перыёдыка і кнігі з Польшчы калі не тонамі, дык пудамі рассылаюцца ва ўсе канцы свету. І не толькі гэта. Той, хто сутыкаўся з дзейнасцю польскага (!) касцёла на Беларусі, ведае, як прысланыя сюды з Польшчы, або ўзгаданыя з тутэйшых касцельных палякаў ксяндзы не толькі абяцваюць шчырым вернікам рай нябесны, але і абдорваюць іх зямнымі падарункамі, заахвочваючы гэтым умацоўвацца ў польскасці і пазбаўляцца беларускасці. Таго ж, хто не паддаецца гэтаму, чакае амаль што адлучэнне ад касцёла. Два гады назад я быў сведкам таго, як Івянецкі ксёндз адмовіўся абвянчаць маладу пару за падобныя непаслушэнствы, і яны змушаны былі звярнуцца да Міхала Сапеля, аднаго з многіх беларускіх ксяндзоў, які іх блаславіў і павянчаў у Ракаўскім касцёле. У асноўным жа беларусы паддаюцца на апрабаваны стагоддзямі падман: калі каталік — значыць паляк і мусіш зяртацца да Бога толькі па-польску, бо, маўляў, сам Езус Хрыстус прамаўляў на польскай мове. Абсурд, але пазбаўлены ўладамі нацыянальнай свядомасці беларус верыць у гэту лухту. Ну а яшчэ як яна падмацоўваецца прысланымі з Польшчы дарункамі, абяцаннямі накіраваць пасля школы дзіця ў Польшчу і забяспечыць ступендыяй — хто ж тут устоіць! Так, польская дзяржава мае сваю вызначальную нацыянальную палітыку, клопацца не толькі пра палякаў, але і пра тых, каго можна схіліць, пераважна праз веру, да польскасці.

Прышоў час вызначыцца і нам: калі мы сапраўды будзем вольную незалежную Беларусь і хочам забяспечыць сваім дзецям і ўнукам годнае жыццё, дык тады гэтай асноўнай мэце трэба падпарадкаваць волю, розум і здольнасці. Калі ж не... Не, другога шляху няма, бо спробы штурхаць Беларусь у абдымкі суседзяў, якія прытарна пахнуць свежай чалавечай крыві, немінуча і нас прывядуць да таго, што цяпер назіраем у Чачні: мора пакут, рэкі слёз і крыві, несучыя галазённы ўдоў і матак над палеглымі пад бомбамі, снарадамі, кулямі. Дапунска падобнае — узяць на сябе найчужэйшы грэх перад Богам, сучаснымі і наступнымі пакаленнямі!

Дык давайце думаць не пра варажэнчу, а пра згоду ўсім, хто жыве на Беларусі і хто яе па розных прычынах пакінуў, але лічыць сабе адданым яе сынам, каб нам усім разам пабудоваць вольную ад усякага прымусу і шчаслівую Беларусь, якая, спраўджаючы словы вялікага Купалы, зойме свой пачэсны пасады між народамі!

Жыве Беларусь! Яўген ЛЕЦКА

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Раісе Баравіковай з прычыны напатакушага яе гора — смерці бацькі.

Саюз пісьменнікаў Беларусі выказвае глыбокае спачуванне пісьменніку Алясю ЗВОНАКУ з прычыны напатакушага яго гора — смерці жонкі.

Заснавальнікі: Саюз пісьменнікаў Беларусі і Міністэрства культуры і друку Рэспублікі Беларусь

Выходзіць з 1932 года

Газету рэдагавалі

Х.Дунец	(1932-35)
І.Гурскі	(1935-41)
А.Куляшоў	(1945-46)
М.Горцаў	(1947-49)
П.Кавалёў	(1949-50)
В.Вітка	(1951-57)
М.Ткачоў	(1957-59)
Я.Шарахоўскі	(1959-61)
Н.Пашкевіч	(1961-69)
Л.Прокша	(1969-72)
Х.Жычка	(1972-76)
А.Асіпенка	(1976-80)
А.Жук	(1980-86)
А.Вярцінскі	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ
Міхась ЗАМСКІ
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ
Жана ЛАШКЕВІЧ
Аляксей МАРЦІНОВІЧ
Барыс ПЯТРОВІЧ,
першы намеснік
галоўнага рэдактара
Юрась СВІРКА
Віктар ШНІП,
намеснік
галоўнага рэдактара

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захарава, 19

ТЭЛЕФОНЫ:
прыёмная рэдакцыі
332-461
намеснікі галоўнага рэдактара
332-525, 331-985
аддзелы:
публіцыстыкі 332-525
пісьмаў і грамадскай думкі
331-985
літаратурнага жыцця
332-462
крытыкі і бібліяграфіі
332-204
паэзіі і прозы 332-204
музыкі 332-153
тэатра, кіно і тэлебачання
332-153
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў 332-462
навін 332-462
мастацкага афармлення
332-204
фотакарэспандэнты 332-462
бухгалтэрыя 268-640

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛІМ".
Рукапіс рэдакцыі не вяртае
і не рэцэнзуе.
Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі
і меркаваннямі аўтараў публікацый.

Набор і вёрстка
камп'ютэрнага цэнтра «ЛІМа»
Апаратныя сродкі і тэхнічная
падтрымка — фірма «Дайнова»

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах
Друкарня "Беларускі Дом друку".
(г.Мінск, пр. Ф.Скарыны, 77)
Індэкс 63856. Наклад 11168.
Нумар падпісаны 16.2.1995 г.
Заказ 114.

ПАНЯДЗЕЛАК, 20.02

Беларускае тэлебачанне
7.35 Ранішні кактэйль
7.50 Фільм-канцэрт
8.20 Чароўны экран
8.50 "Калітан Саўры-галава", м/ф, с.1

17.10 "Мой свет", "Усё пра ўсё"
17.30 Урок Наталлі Наважылавай
18.00 Навіны
18.10 "На добры лад". Тэлеарыс
18.25 Праспект
18.55 "Шоу-прагноз"
19.00 Навіны (Бі-бі-сі)

Канал "Астанкіна"
16.20 "Элен і хлопцы"
16.50 Свет сёння
17.00 Японія з А.Калашыным
17.30 У гэты дні 50 гадоў таму

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць
6.25 Рака часу

Канал "Пецярбург"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15, 14.45, 17.55 Музычны момант

14.20 "Казка пра старога раха"
14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
14.50 "Сыды", м/ф
16.25 Чароўная ланя

16.40 Казка за казкой
16.45 "Новыя вынаходкі бомбы", мульт
17.15 Каманная госці М.Анцухіна

18.00 Чалавек на зямлі
18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

Аўторак, 21.02
Беларускае тэлебачанне
7.35 Ранішні кактэйль
7.50 Эканаміст
8.00 Мультфільм

8.15 Люстэрка Сі-эн-эн
8.30 "Маё каханне, мой смутак"
9.00 Тэлебачанне — школе. "Сувязь музыкі з паэзіяй"

17.20 "Экспіры-95", ч. 2
18.00 Навіны
18.10 Шоу-прагноз
18.15 Абмяшчэнне. На выстаўцы Рэспублікі Беларусь у Аб'яднаных Арабскіх Эміратах

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

Серада, 22.02
Беларускае тэлебачанне
7.35 Ранішні кактэйль
7.50 Эканаміст
8.00 Мультфільм

8.15 Люстэрка Сі-эн-эн
8.30 "Маё каханне, мой смутак"
9.00 Тэлебачанне — школе. "Сувязь музыкі з паэзіяй"

20.25 Люстэрка Сі-эн-эн
20.40 Кальханка
21.00 Навіны
21.40 Студыя "Эксклюзіў"

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

Чацвер, 23.02
Беларускае тэлебачанне
7.35 Ранішні кактэйль
7.50 Фільм-канцэрт
8.20 Люстэрка Сі-эн-эн

8.35 "Захавальнік", д/ф
9.15 "Калернік", м/ф, с. 1
10.30 "Крок". Правінцыя
11.05 Чароўны экран
11.35 "Люстэрка для героя", м/ф

16.45 "Мой свет". Як нараджаецца музыка
17.05 "Трыгога"
17.40 Шукаем ініцыятыўных
18.00 Навіны

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

Пятніца, 24.02
Беларускае тэлебачанне
7.35 Ранішні кактэйль
7.50 Эканаміст
8.00 Студыя "Палітыка"

8.15 Люстэрка Сі-эн-эн
8.30 "Маё каханне, мой смутак"
9.00 Тэлебачанне — школе
9.15 "Калернік", м/ф, с. 2

16.45 "Мой свет". Як нараджаецца музыка
17.05 "Трыгога"
17.40 Шукаем ініцыятыўных
18.00 Навіны

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 Фільмаскоп
19.35 "Опium", м/ф
20.45 "32 снежня". Мульт

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

18.30, 21.30 Інфарм ТБ
18.55 Эканоміка і мы
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Жалезныя хлопцы", м/ф, с. 1 (Італія)

Канал "Астанкіна"
5.30 Раніца
7.50, 8.50, 9.50, 14.50, 15.50, 17.50, 22.50 Навіны
8.00 "Незвычайная схватка"

Канал "Расія"
6.00, 7.00, 11.00, 13.00, 16.00, 19.00, 22.00 Весткі
6.05 Рыміка
6.20 Зоркі гавораць

Канал "Пецярбург"
12.00, 14.30, 18.30, 21.30 Інфарм ТБ
12.10 Мультфільм
12.20, 14.40, 17.50 Музычны момант

12.35 "Нямецкая хваля"
13.00 Хуткая дапамога
13.30 "Мануэла", м/ф
14.15 "Маналог на фоне тайт"

14.45 "Гульня", м/ф (Італія)
16.25 Чароўная ланя
16.40 Дзецім пра зверант

17.10 Мультфільм
17.15 Паласатая музыка
17.45 Мультфільм
17.55 Па ўсёй Расіі

18.50 Спорт, спорт, спорт...
19.10 Вялікі фестываль
19.25 "Мануэла"

20.15 "Вермеер", т/ф (Францыя)
20.45 Дах паехаў
21.10 Тэлемагасцін
21.20 Талеслужба беспякі

21.45 Спартыўныя навіны
22.00 "Тэлебачанне — школе. "Развіццё музыкі"

Dainova Invest
Пры абмене чэкаў "Маёмасць" на акцыі інвестыцыйны Фонд прадастаўляе льготы пенсіянерам па ўзросце
Тэл.: (0172) 308-926, 308-927